

Till Högsta domstolen

R 14

Stockholm den 3 december 2018

Mål T 853-18; Staten genom Justitiekanslern ./ Girjas sameby och v.v.**Innehåll**

VAD MÅLET HANDLAR OM.....	4
Samebyns yrkanden och grunder.....	4
Rätten att jaga och fiska.....	5
Terminologiska frågor.....	5
STATENS INSTÄLLNING OCH KOMMENTARER TILL SAMEBYNS YRKANDEN.....	7
Samebyns yrkanden.....	7
Statens inställning och kommentarer till yrkandena.....	7
STATENS KOMMENTARER TILL SAMEBYNS GRUNDER.....	10
Inledning	10
Tolkningen av rennäringslagen	10
Samiskt bruk av Området genom renskötsel, jakt och fiske.....	10
Betydelsen av att samerna är ett urfolk.....	10
Samiskt bruk av Området genom renskötsel, jakt och fiske i övrigt	11
Urminnes hävd och sedvanerätt	11
Kollektiv rätt och individuell rätt.....	12
Betydelsen av Samebyns egen aktivitet på Området	13
Samebyn har inte anfört någon grund för sitt andrahandsyrkande	13
STATENS BESTRIDANDEGRUNDER.....	14
Inledning	14
Statens rätt och samernas rätt	14
Lagtolkningsgrunden och påståendet om att det är samernas rätt som upplåts till andra	14
Samiskt bruk av Området	15
God tro – invändningar från staten.....	15
Konkurrens	15
Jakten och fisket.....	16
Den rättsliga slutsatsen	16
Förhållanden som saknar betydelse i målet	17
Lappskatteländen.....	17
Statens inställning till vad staten uppfattar som av Samebyn åberopade omständigheter samt av staten åberopade motfakta	18
UTVECKLING AV STATENS GRUNDER FÖR BESTRIDANDE AV SAMEBYNS TALAN.....	21
Statens rätt och Samebyns rätt	21

Statens rätt	21
Samebyns rätt	22
Högsta domstolens behandling av sameparernas anspråk på äganderätt i Skattefjällsdomen	25
Högsta domstolens behandling av sameparernas anspråk på jakt och fiske i Skattefjällsdomen	30
Lagtolkningsgrunden och påståendet om att det är samernas rätt som upplåts till andra	31
Tolkningen av upplåtelsereglerna i rennäringslagen	31
Samebyns påstående att upplåtelsereglerna strider mot grundlagen etc.	36
Samiskt bruk av Området	38
God tro – invändningar från staten	38
Konkurrens	39
Jakten och fisket	39
Den rättsliga slutsatsen	40
Betydelsen av samisk etnicitet	40
Påståendet att renskötselrätten vilar på urminnes hävd	44
Lappskattelanden	47
Argumenteringen för skattemannarätt	49
Har en motsvarighet till skattemannarätt överhuvudtaget kunnat förvärvas genom renskötsel, jakt och fiske?	53
Argumenteringen för ensamrätt till jakt och fiske	54
Samebyns påståenden om att staten erkänt samernas ensamrätt till jakt och fiske på kronomark ovanför odlingsgränsen	58
Killingemålet	59
ALLMÄNT OM DEN RÄTSHISTORISKA UTVECKLINGEN	60
Inledning	60
Den svenska kolonisationen av Lappmarken	60
Det medeltida rättssystemet	63
Lappskatten	64
1683 års skogsordning	65
Regleringen av jakt- och fiskerätten på statens mark	66
Rennomadismen – fjällnomader och skogsnomader	67
Lagreglering av rennäringen och nybyggandet	67
1328 års Telge Stadga och 1340 års kungliga brev	67
Gustav Vasas brev till birkarlarna av den 12 mars 1544	67
Karl IX	67
Graans parallellteori	67
1673 års lappmarksplakat	68
1695 års lappmarksplakat	69
1749 års lappmarksreglemente	69
1751 års första kodicill till gränstraktaten med Norge	71
1841 års skattefjällsbrev	71
1873 års avvittringsstadga	71
1883 års internationella lag	72
1886 års renbeteslag	72
Odlingsgränsen	79
Fortsatt reglering av rennäringen	80
1898 års renbeteslag	80

1928 års renbeteslag	81
1971 års rennäringslag	84
Intäkterna av upplåtelser av jakt och fiske m.m.	84
Sammanfattande synpunkter på regleringen av renskötseln.....	86
Samiska anspråk på rättigheter på etnisk grund	86
Utvecklingen under tidigt 1900-tal.....	86
1993 års ändringar i rennäringslagen.....	87
LAPPSKATTELANDENS UPPKOMST OCH UTVECKLING	88
Inledning	88
Samebyns påståenden.....	89
Lappskatt och jordskatt	90
Karl IX:s skattereform 1602	90
Graans jordeboksprojekt	90
1695 års lappskatteförordning.....	91
Lappskatteländen var av krono natur.....	92
Lappskatteländen, insynig av nybyggen och rennomadismen.....	93
Lappmarksgränsen.....	94
Upplåtelser på 1800-talet.....	94
Avvecklingen av lappskatteländen och lappskatten.....	95
URMINNES HÄVD OCH SEDVANERÄTT	96
Inledning	96
15 kap. jordabalken i 1734 års lag	97
1970 års jordabalk.....	99
Sedvanerätt	101
1993 års ändringar i 1 § rennäringslagen och utredningen om samernas sedvanemarker (SOU 2006:14)	101
Högsta domstolens dom i det s.k. Nordmalingsmålet.....	102
YTTRANDE ÖVER SAMEBYNS BEGÄRAN OM AVVISNING	103
STATENS BEVISUPPGIFT	106

VAD MÅLET HANDLAR OM

Samebyns yrkanden och grunder

1. Tvisten gäller omfattningen av den rätt till jakt och fiske som tillkommer Girjas sameby (Samebyn) på dess byområde (Området).
2. Det har av flera skäl varit svårt att förstå Samebyns talan. En första oklarhet är innebörden av Samebyns yrkande om "ensamrätt i förhållande till staten". Eftersom Samebyn också yrkar fastställande av rätt att upplåta jakt och fiske på Området, har staten tolkat yrkandet som ett anspråk på fastighetsägarens jakt- och fiskerätt på Området.
3. Samebyns talan består av två delar. Dels hävdar Samebyn i första hand att den redan enligt rennäringslagens renskötselrätt har den yrkade ensamrätten. Dels hävdar Samebyn i andra och tredje hand att den har den yrkade ensamrätten därför att *samer* under lång tid och under vissa närmare beskrivna omständigheter brukat marken på Området genom renskötsel, jakt och fiske, alltså en grund som – teoretiskt – är tillräcklig för att grunda en kollektiv rätt. Samebyn har emellertid inte velat förklara hur detta förhållande ska kunna leda till en exklusiv rätt för *Samebyn*, alltså en *indivuell* rätt, att jaga och fiska på Området, med uteslutande, inte endast av staten, utan *också av andra samer*.
4. Som juridisk grund anförs *urminnes hävd*, ett rättsinstitut som i traditionell mening kunnat endast ge individuell rätt, trots att den med renskötseln förbundna rätten att jaga och fiska på renskötselområdet, som är en kollektiv rätt för den samiska befolkningen, traditionellt ansetts grundad på *sedvanerätt*. När staten erinrat om sistnämnda förhållande har Samebyn svarat med att alternativt åberopa också sedvanerätt och bestrida att det föreligger en grundläggande skillnad mellan dessa rättsinstitut.
5. Samebyns grunder för talan är påtagligt abstrakta. Som huvudsaklig grund (rättsfaktum) för anspråket åberopas att just *samer* brukat marken för renskötsel, jakt och fiske. Samebyn har, trots upprepade frågor från staten under rättegången inte konkretiserat påståendet genom angivande av några *konkreta* omständigheter till stöd för sin påstådda individuella rätt. Samebyn synes ha agerat utifrån tanken att Samebyn inte *behöver* åberopa någon konkret grund för sin talan, som om den fråga som målet handlade om skulle vara påstådda kollektiva rättigheter. Samebyn har till och med på hovrättens fråga förklarat att det *inte går* att närmare konkretisera detta påstående.
6. Samebyn har utförligt uppehållit sig vid förhållandena på lappskatteländen. Samebyn har dock inte förklarat hur dessa förhållanden – i förekommande

fall, som bestrids av staten – skulle få betydelse för Samebyns talan. Hur kan det förhållandet att vissa enskilda individer, som påstås av Samebyn, har haft en med skattemannarätt jämförbar rätt till sitt lappskatteland ge *Samebyn* – inte dessa individers rättsinnehavare - individuella rättigheter i målet? Och därtill exklusiva rättigheter till hela Området, trots att det inte ens påstås att hela Området varit täckt av lappskatteland?

Rätten att jaga och fiska

7. En grundläggande skillnad mellan parterna är att Samebyn vill se rätten att jaga och fiska på statens mark som *samiska* rättigheter av civilrättsligt slag, medan staten betraktar renskötarnas rätt att jaga och fiska som birättigheter till renskötselrätten, och rennäringslagstiftningen just som en reglering av *näringen*. Att renskötselrätten som sådan juridiskt grundas på sedvanerätt och såtillvida utgör en civil rättighet är en helt annan sak.
8. Bakgrunden är komplicerad, eftersom renskötselrätten sägs tillkomma den samiska befolkningen. Innebörden av detta är dock endast att man måste vara same för att ifrågakomma för renskötsel, d.v.s. rätten att låta sina renar beta på andras marker. Förhållandet kan också uttryckas så att icke-samer (sedan ikraftträdandet av 1886 års renbeteslag) inte längre har denna rätt.
9. Det är emellertid alltsedan 1928 års renbeteslag inte bara ett krav att man ska vara same för att man ska få bedriva renskötsel. Man måste också vara medlem i en sameby, och det har förutsatt viss tidigare anknytning till renskötseln. Det finns alltså två kategorier av samer, renskötande samer och andra samer. Den särskilda rätten att jaga och fiska på renskötselområdet tillkommer endast de renskötande samerna.

Terminologiska frågor

10. En svårighet i den föreliggande tvisten är den föränderliga terminologi som använts över tid när det gäller den nomadiserande befolkningen i norra Sverige. Traditionellt uppdelades befolkningen i lappmarken i nomader och bofasta efter näringstillhörighet. Den nomadiserande befolkningen har historiskt kallats för lappar, och ordet lapp har betytt just nomad. Den bofasta, jordbrukande befolkningen i lappmarken kallades nybyggare. Det förekom också övergångar mellan kategorierna lappar och nybyggare från båda hållen. Ordet lapp har emellertid också kommit att få en annan betydelse, som indikation på etnicitet, och då kommit att betyda same. Samerna själva har alltsedan 1900-talets början haft ambitionen att ersätta

termen lapp med termen same, och från och med 1960-talet har termen same kommit att användas även i lagstiftningssammanhang.

11. Så länge den samiska etniciteten inte tillmättes någon rättslig betydelse var dubbeltydigheten i benämningen lapp – nomad respektive same - inte något problem, men när 1886 års lagstiftare införde ett monopol för "lapparna" på renskötsel, uppstod så småningom frågan, om den i förhållande till den övriga befolkningen privilegierade ställning som gavs till "lapparna", i betydelsen hela den samiska/nomadiserande befolkningen, gällde för alla samer eller endast för nomaderna, d.v.s. renskötarna.
12. Renskötseln är en näring, och om man kallar renskötarna för samer, får också termen samer dubbel betydelse. Dels kan den syfta på människor med samisk etnicitet. Dels kan den syfta på renskötare. Ibland är det dock viktigt att skilja mellan den samiska befolkningen och renskötarna, inte minst när det gäller jakten och fisket. Den rätt att jaga och fiska som ingår i renskötselrätten har sin bakgrund i det nomadiserande levnadssättet, inte i den samiska etniciteten. Rättigheterna att jaga och fiska är enligt staten knutna till rennäringen, inte till den samiska etniciteten. Samebyn vill istället knyta rättigheterna till det samiska folket som etnisk grupp.
13. Staten har med anledning av det nu anförda och för att undvika missförstånd valt att i möjligaste mån istället för benämningen lapp använda alternativa benämningar, som nomad, renskötare e.d. vid hänvisningar till det historiska materialet.

STATENS INSTÄLLNING OCH KOMMENTARER TILL SAMEBYNS YRKANDEN

Samebyns yrkanden

14. Samebyn yrkar i första hand fastställelse av
- att Samebyn i förhållande till staten ensam har rätt till jakt på småvilt och fiske inom Samebyns område på Gällivare kronoöverloppsmark 2:1, vilken enligt beskrivning i 32 § rennäringslagen (1971:437) utgör sådan kronomark ovanför odlingsgränsen som står under statens omedelbara disposition,
 - att staten som en konsekvens av Samebyns ensamrätt inte får upplåta jakt- och fiskerätt på området, samt
 - att Samebyn får upplåta jakt- och fiskerätt på området utan statens samtycke.
15. I andra hand, d.v.s. om förstahandsyrkandet ogillas, yrkar Samebyn fastställelse av
- att rätt till jakt på småvilt och fiskerätt inom Området, med undantag för den rätt som följer av 31 § andra stycket rennäringslagen, endast får upplåtas gemensamt av Samebyn och staten.
16. När staten i det följande kommenterar Samebyns yrkande om ensamrätt gäller detta, om ingenting annat sägs, *mutatis mutandis* också andrahandsyrkandet om gemensam upplåtelse rätt, och när staten talar om Samebyns anspråk på jakträtt är det rätten att jaga småvilt som avses.

Statens inställning och kommentarer till yrkandena

17. Staten bestrider yrkandena.
18. Det finns anledning att här framhålla skillnaden mellan *jakträtten* i betydelsen *den rättsligt skyddade befogenheten för någon att råda över jakten på ett visst område*, som primärt tillkommer markägaren, och den mera begränsade, eventuellt tillfälliga, *jaktutövningsrätt*, d.v.s. befogenheten att utöva jakt, "*rätt att jaga*", som kan tillkomma andra personer vid sidan av markägarens jakträtt. För att skilja dessa två begrepp från varandra definieras här rådigheten över jakten som *Jakträtten*, medan "*rätt att jaga*"

definieras som en *jaktutövningsrätt utan egen Jakträtt*. Motsvarande distinktion görs beträffande *Fiskerätten* och en *rätt att fiska*.

Staten har i sitt överklagande till Högsta domstolen av hovrättens dom med stöd av litteraturen – von Seth, Svensk jakträtt, 1940 – närmare utrett begreppen Jakträtt och rätt att jaga respektive Fiskerätt och rätt att fiska.

19. Inledningsvis finns anledning att betona att tvisten i målet gäller vilken rätt Samebyn har i förhållande till staten i dess egenskap av fastighetsägare, dvs. ägare till fastigheten Gällivare kronoöverloppsmark 2:1, och inte frågan om staten – som statsrättsligt subjekt – genom 1993 års lagstiftning eller på annat sätt gjort *intrång* i Samebyns renskötselrätt.
20. Den talan som Samebyn riktar mot staten är civilrättslig. Samebyn säger sig visserligen rikta sin talan mot staten i alla dess funktioner. Oavsett vad Samebyn gör gällande svarar dock staten i målet endast i sin egenskap av markägare. Precis som var fallet i Skattefjällsmålet gäller även detta mål inte frågan om statens behandling av samerna som folkgrupp har varit rättsenlig eller inte. Jfr punkt 175 nedan. De frågor som ska prövas i målet är istället av civilrättsligt slag och ska bedömas efter vanliga rättsliga normer.
21. Statens inställning är att Samebyns rätt till jakt och fiske är mera begränsad än som påstås av Samebyn. Medan det är staten som i egenskap av markägare har Jakträtten och Fiskerätten på Området, har Samebyns medlemmar i enlighet med regleringen i rennäringslagen, som ett utflöde av renskötselrätten, rätt att jaga och fiska i den omfattning de har behov av för att kunna bedriva sin näring – renskötseln. Rennäringslagen anger uttömmande vilka rättigheter renskötarna har att jaga och fiska. Den rätt som Samebyn har är alltså en rätt att utöva jakt respektive fiske.
22. Samebyn beskriver sin rätt som "ensamrätt i förhållande till staten" att jaga och fiska och att upplåta sådan rätt till tredje man. Staten har som sagt, särskilt mot bakgrund av att Samebyn också gör anspråk på rätt att upplåta jakt och fiske till tredje man, tolkat förstahandsyrkandet så att Samebyn gör anspråk på *Jakträtten* och *Fiskerätten* på Området.
23. Samebyn har varken bestritt eller vitsordat, eller ens kommenterat statens tolkning av dess förstahandsyrkande som ett anspråk på fastighetsägarens jakt- och fiskerätt. Samebyn gör dock gällande att staten inte har någon egen jakt- eller fiskerätt på Området.
24. Tingsrätten tycks också ha uppfattat Samebyns talan som ett anspråk på fastighetsägarens jakt- och fiskerätt.
25. Hovrätten har istället tagit fasta på regleringen i rennäringslagen, enligt vilken länsstyrelsen kan upplåta rätt att jaga och fiska på Området, och hovrätten har inte berört frågan, med vilken rätt lagstiftaren reglerat

renskötarnas rätt att jaga och fiska på den statliga marken ovanför odlingsgränsen.

26. Istället för att ta ställning till frågan om Samebyns förstahandsyrkande innefattar ett anspråk på Jakträtten och Fiskerätten på Området har hovrätten på eget initiativ formulerat Samebyns förstahandsyrkande som en talan om bättre rätt än staten till jakten och fisket och – så att säga i ett rättsligt vakuum – förklarat att Samebyn har bättre rätt till jakten och fisket på Området än staten, som enligt hovrätten inte i sin egenskap av fastighetsägare har någon rätt att upplåta jakt och fiske där.
27. Enligt statens uppfattning innebär en talan om bättre rätt att parterna tvistar om *samma rättighet* och att käranden gör anspråk på just den rätt som svaranden innehar, t.ex. Jakträtten eller Fiskerätten. Hovrättens domslut innebär emellertid att staten – på grund av långvarig passivitet – inte har någon egen rätt att jaga eller fiska på det omtvistade Området, och att Samebyn har en annan rätt än den staten gör anspråk på. Fastställandet av att Samebyn har "bättre rätt" än staten, utan att Samebyn tillerkänns Jakträtten och Fiskerätten på Området, får därigenom en helt ny innebörd och framstår närmast som en lek med ord.
28. Det finns slutligen anledning att här framhålla att Samebyn använder ordet "ensamrätt" med avseende på jakt och fiske utan att skilja mellan "ensamrätt i förhållande till staten" och av staten förbehållen ensamrätt för renskötande samer i förhållande till den övriga befolkningen. Staten har skyddat nomaderna och deras näringar, *lappmannanäringarna*, fiske, jakt och renskötsel, från konkurrens om marken från jordbruksnäringen. Detta medför att Samebyn ibland som stöd för sitt påstående om ensamrätt i förhållande till staten utnyttjar uttalanden i det historiska materialet, som uppenbarligen avser endast ensamrätt i förhållande till den övriga befolkningen. Bevisningen (uttalanden om ensamrätt i förhållande till övriga befolkningen) styrker inte bevis temat (ensamrätt i förhållande till staten).

STATENS KOMMENTARER TILL SAMEBYNS GRUNDER

Inledning

29. Samebyn anger som förstahandsgrund för sin talan en tolkning av rennäringslagen. Lagen ska enligt Samebyn tolkas så att den uttrycker just den "ensamrätt" som Samebyn i första hand gör gällande i målet. Som andrahandsgrund anger Samebyn att samerna i egenskap av urfolk brukat marken på Området under lång tid och på visst sätt. Som tredjehandsgrund anger Samebyn just detta brukande (oavsett egenskapen av urfolk). Här kommenteras dessa grunder i samma ordning.

Tolkningen av rennäringslagen

30. Samebyn gör alltså som grund för talan i första hand gällande att den yrkade ensamrätten i förhållande till staten med avseende på jakt och fiske på Området följer av rennäringslagen.
31. En tolkning av rennäringslagen är dock inte en grund i processrättslig mening. Samebyns grund för talan är samers brukande av marken under de faktiska förhållanden som påstås av Samebyn, och ingenting annat. Om detta brukande har givit eller ger Samebyn den påstådda ensamrätten kan rennäringslagens funktion i sammanhanget endast vara att *ge uttryck för och bekräfta denna rättsställning*.
32. Vad tvisten gäller är därför *dels* om påstådda faktiska förhållanden föreligger, *dels* - och i synnerhet - om de i så fall haft de rättsliga konsekvenser som Samebyn påstår. I det förra hänseendet består tvisten av bevisfrågor, i det senare av rättsfrågor. Tolkningen av rennäringslagen hör till rättsfrågorna.

*Samiskt bruk av Området genom renskötsel, jakt och fiske*Betydelsen av att samerna är ett urfolk

33. Samebyns andrahandsgrund och tredjehandsgrund är likalydande, så när som på att Samebyn i andrahandsgrunden trycker på att samerna brukat marken i egenskap av urfolk.
34. Samebyn gör således som andrahandsgrund gällande att samernas brukande av Området i egenskap av urfolk genom renskötsel, jakt och fiske kontinuerligt under lång tid, utan konkurrens och i god tro genom sedvana eller urminnes hävd har gett upphov till ensamrätt till jakt och fiske på Området; jakt och fiske sägs i detta sammanhang vara en del av renskötseln. Samebyn menar att det är tillräckligt att visa att samerna i egenskap

av urfolk har bedrivit renskötsel på Området för att den ska ha ensamrätt till jakt och fiske på Området.

35. På frågan vilken betydelse som egenskapen av urfolk har för Samebyns talan har Samebyn förklarat att detta innebär att samerna var "först på plats".
36. Trots hänvisningen till att samerna var först på plats har Samebyn uttryckligen förklarat att Samebyn *inte åberopar ockupation* som grund för sin talan.
37. Statens inställning är att Samebyns åberopande av att samerna är ett urfolk saknar betydelse i målet. I sammanhanget kan noteras att krav på erkännande av ILO-konventionen 169 konsekvent avvisats av den svenske lagstiftaren. Enligt konventionen ska ursprungsfolkens äganderätt och besittningsrätt till den mark som de traditionellt bebor erkännas. Sverige har inte några internationella förpliktelser att erkänna särskilda rättigheter för samerna som urfolk.

Samiskt bruk av Området genom renskötsel, jakt och fiske i övrigt

38. Samebyn gör således i tredje hand gällande att samernas renskötsel, jakt och fiske på Området kontinuerligt under lång tid, utan konkurrens och i god tro, genom sedvana eller urminnes hävd har gett upphov till den av Samebyn yrkade ensamrätten till jakt och fiske på Området.
39. Staten kommer i det följande att betrakta vad Samebyn anger som sin tredjehandsgrund, alltså det beskrivna brukandet och dess rättsliga konsekvenser, som den *enda egentliga grunden för Samebyns talan*. I denna del av målet gör Samebyn alltså gällande att dess rättigheter på grund av brukandet går utöver vad som följer av rennäringslagen.
40. Det brukande av marken som Samebyn åberopar som grund för sitt anspråk på ensamrätt i förhållande till staten till jakt och fiske beskrivs i målet, som nämnts, endast i abstrakta termer. Samebyn har inte närmare angivit vem som har jagat och fiskat, när det ska ha skett eller när Samebyn menar att ensamrätten till jakten och fisket ska ha uppkommit genom urminnes hävd eller sedvanerätt. Samebyn har förklarat att det inte går att ange. Detta innebär att Samebyns grunder saknar tillräcklig stadga för att kunna leda till att dess yrkanden bifalls, även om det skulle förhålla sig så som Samebyn påstår.

Urminnes hävd och sedvanerätt

41. Samebyn har som grund för sin talan angett urminnes hävd, alternativt sedvanerätt. Staten redovisar under punkterna 73 – 76 varför urminnes

- hävd inte kan ge Samebyn den rätt som görs gällande. Här vill staten dock först lämna en kort redogörelse för den rättsliga regleringen.
42. Urminnes hävd reglerades i 15 kap. i jordabalken i 1734 års lag, och uttrycktes i 1 § på följande sätt:
- ”där man fast egendom eller rättighet i så lång tid okvald och ohindrad besuttit, nyttjat och brukat haver, att ingen minnes, eller av sanna sago vet, huru hans förfäder, eller fångesmän först därtill komne äro.”
43. Enligt samma kapitel 3 § gällde följande:
- ”Ej må urminnes hävd gälla i öppen skog eller mark, byar emellan, utan rå och rör eller annan bolstada skillnad ...”
44. Dessa krav kan sammanfattas så att äganderätt eller nyttjanderätt kunde förvärfvas genom att en person under lång tid och utan avbrott besuttit och utåt hävdad, d.v.s. gjort anspråk på, en viss rättighet till en fastighet eller en del av en fastighet. Urminnes hävd kunde dock, som framgår av 3 §, inte förvärfvas på oskiftad mark. Den ”urminnes” tid som krävts har i praxis fastlagts till ca 90 år.
45. 1970 års jordabalk upptar inte någon motsvarighet till urminnes hävd. Om urminnes hävd förvärvats före den nya lagens ikraftträdande gäller den dock fortfarande.
46. Redan här ska nämnas att Högsta domstolen i Skattefjällsmålet förklarade att renskötselrätten ytterst vilar på urminnes hävd. Begreppet urminnes hävd har som en följd härav kommit att problematiseras. Svårigheter att förena renskötselns förhållanden med rekvisiten i reglerna om urminnes hävd i 1734 års lag har lett till en teori om en särskild form av urminnes hävd för renskötselrätt, där de stränga kraven på besittning och oavbrutet brukande inte skulle gälla. Samebyn argumenterar i målet för att särskilda hänsyn ska tas till renskötselns förutsättningar när man bedömer om rekvisiten för urminnes hävd är uppfyllda.
47. Sedvanerätt är någonting annat än urminnes hävd, även om lång tids brukande är ett gemensamt rekvisit. Förekomsten av sedvanerätt kommer till uttryck i Olaus Petris domarregler som en rättskälla vid sidan av skriven lag. Den samiska befolkningens renskötselrätt ansågs i förarbetena till 1886 års renbeteslag grundad på sedvanerätt, d.v.s. att renskötsel bedrivits enligt gammal sedvana (”av ålder”). Sedvanerätt kan inte åberopas som grund för anspråk på exklusiv, individuell rätt på det sätt som Samebyn gör i detta mål.

Kollektiv rätt och individuell rätt

48. En *fundamental brist* i Samebyns talan är att Samebyn inte förklarat hur *samers*, alltså ett obestämt kollektivs, bruk av marken, som förutsätts ge samerna som etnisk grupp en kollektiv rätt, kan ge en *individuell* rätt för

Samebyn, utan avseende på att det finns samer som inte är medlemmar i Samebyn och som därför exkluderas vid bifall till Samebyns förstahandsyrkande. Samebyns anspråk på ensamrätt till jakt och fiske för egen del *kan inte härledas* från det förhållandet att *ett annat kollektiv än Samebyns medlemmar (eller deras individualiserade förfäder)* brukat marken för renskötsel, jakt och fiske, på det sätt som Samebyn gör i målet.

49. Den rättsregel som Samebyn utgår från förutsätter att kollektiva förhållanden – samers brukande av Området – skall ge Samebyn individuella rättigheter. Det går inte ihop.
50. Om individuella rättigheter ska kunna härledas, måste de härledas från på något sätt individualiserade tidigare rättighetsbärare. Samebyn har emellertid inte identifierat några särskilda människor i det förgångna, från vilka Samebyn skulle kunna härleda sitt anspråk.

Betydelsen av Samebyns egen aktivitet på Området

51. *Samebyns* eget brukande av Området har aldrig presenterats som någon grund för Samebyns talan. Det har hela tiden varit frågan om *samers* bruk av Området under lång tid, och Samebyn har inte velat precisera närmare när den påstådda ensamrätten skulle ha uppstått.

Samebyn har inte anfört någon grund för sitt andrahandsyrkande

52. Staten noterar att alla av Samebyn åberopade grunder för talan utgör grunder för Samebyns förstahandsyrkande – *ensamrätt* till jakt och fiske, d.v.s. Jakträtten och Fiskerätten på Området – och att ingen särskild omständighet åberopats som grund för andrahandsyrkandet: *rätten att upplåta jakt och fiske till tredje man gemensamt med staten*. Samebyn har visserligen beträffande andrahandsyrkandet hänvisat till samma grunder som för förstahandsyrkandet, men det ger ingen ledning i frågan varför rätten ska vara gemensam.

STATENS BESTRIDANDEGRUNDER

Inledning

53. Det råder inte någon tvekan om att Samebyn åberopar sig på svensk rätt. Någon annan rättsordning påstås inte ha gällt för Området innan svensk rätt började gälla, och någon sådan åberopas i vart fall inte. En utgångspunkt i tvisten är således att svensk rätt ska tillämpas.
54. Eftersom statens inställning är att svensk rätt (Hälsingelagen) kom att tillämpas i Lappmarken i vart fall från 1340, är det då rådande rättsläget av betydelse, liksom den senare rättsutvecklingen. Staten har inte uppfattat att Samebyn påstår något annat. Om detta är riktigt uppfattat kan Högsta domstolen utgå från vad staten påstår.
55. Kronan har sedan 1300-talet gjort gällande höghetsrätt över Lappmarken innefattande en dispositionsrätt och ett avvisande av enskildas anspråk på ensamrätt. Lappmarken betraktades då och fram till slutet av 1600-talet som en riksallmänning.
56. Staten har sedan 1683 gjort äganderättsanspråk på Lappmarken.

Statens rätt och samernas rätt

57. Staten är lagfaren ägare till den fastighet – Gällivare kronoöverloppsmark 2:1 – på vilken Området befinner sig. I sin egenskap av fastighetsägare har staten jakträtten och fiskerätten på Området. Staten uppträder alltså i målet som privaträttsligt subjekt, och det är påstådda inskränkningar i statens privata äganderätt till fastigheten som diskuteras i målet.
58. Den samiska befolkningen har på sätt som anges i rennäringslagen en sedvanerättsligt grundad rätt till renskötsel inom det s.k. renskötselområdet. I renskötselrätten ingår en rätt för den samiska befolkningen att jaga och fiska för tillgodoseende av sina behov.
59. Renskötselrätten har uttömmande kodifierats i rennäringslagstiftningen. Staten erkänner inte någon annan rätt för Samebyn än den som framgår av rennäringslagstiftningen.

Lagtolkningsgrunden och påståendet om att det är samernas rätt som upplåts till andra

60. Samebyn påstår att rennäringslagen skall tolkas så att Samebyn har ensamrätt till jakt och fiske på sitt område. Nära anslutning till denna tolkningsfråga har Samebyns påstående om att staten inte har någon egen rätt att jaga och fiska på Området, och att den upplåtelse av rätt att jaga och fiska som kan ske till tredje man enligt vissa bestämmelser i rennäringslagen avser samernas egen rätt. I anslutning därtill påstår Samebyn att

staten först 1987 gjort gällande egen jakt- och fiskerätt på marken ovan odlingsgränsen.

61. Staten bestrider påståendena. Rennäringslagen har sin bakgrund i 1886 års renbeteslag och dess efterföljare, 1898 och 1928 års renbeteslagar. Varken lagstiftningshistorien, förarbetena eller lagtexten ger något stöd för påståendet att lagen ger Samebyn ensamrätt till jakt och fiske på Området, eller en med staten gemensam rätt. Tvärtom finns det i såväl lagstiftningshistorien som i lagtext och förarbeten ett starkt stöd för att renskötselrätten innehåller endast en mera begränsad rätt till jakt och fiske, inte bara på enskild mark inom renskötselområdet, utan också på statlig mark.
62. Vid olika tillfällen framställda anspråk från samisk sida på ensamrätt till jakt och fiske har konsekvent avvisats av lagstiftaren, tydligast i förarbetena till 1971 års lag, se punkten 390.
63. Uttryck för statens anspråk på den jakt- och fiskerätt som tillkommer fastighetsägare i allmänhet finns både i förarbetena till 1886 års rennäringslag och i en rad offentliga utredningar under tiden 1922-1952 om jakten och fisket på statens mark.

Samiskt bruk av Området

64. Det saknas anledning till antagande att det förekommit någon nämnvärd samisk aktivitet i Området före mitten 1700-talet, då Kaitums sameby delades i byarna Norra Kaitum respektive Södra Kaitum (Samebyns yttrande den 30 augusti 2012, aktbilaga 57, punkt 1.2.9).
65. Staten bestrider i allt fall att samer i nämnvärd omfattning uppehållit sig på Området före expansionen av den storskaliga tamrenskötseln och således före omkring år 1600.
66. Fornfynd är svårtolkade i detta sammanhang.

God tro – invändningar från staten

67. Samebyn hävdar att samer genom renskötsel, jakt och fiske brukat Området i god tro och utan invändningar från statens sida. Samebyn kan omöjligt ha föreställt sig att staten varit införstådd med att Samebyn haft ensamrätt till jakt och fiske på Området, eller en med staten gemensam rätt. Anspråk på ensamrätt har avvisats i olika sammanhang.

Konkurrens

68. Staten bestrider påståendet att samer inte varit utsatta för konkurrens om jakten och fisket på Området. Om man ser till renskötselområdet i stort har nomaderna under århundraden varit utsatta för konkurrens om jakten och fisket. Enligt härskande uppfattning var birkarlarna jägare och handelsmän.

Redan under 1300-talet och långt in på 1700-talet förekom att svensk befolkning vid Östersjökusten företog jakt- och fiskefärder upp längs floderna. Det måste antagas att detta gällt även inom Området.

69. Även om statens inställning genomgående varit att resurserna räckte till för både nomader och nybyggare, har i praktiken en viss konkurrens om jakten och fisket funnits mellan dem, i nämnvärd omfattning från och med mitten av 1700-talet.

Jakten och fisket

70. Man måste skilja mellan skogssamer och fjällsamer. Dessa båda grupper hade i grunden olika levnadsförhållanden. Skogssamerna sysslade i viss utsträckning med jakt och fiske. För fjällsamerna, som sysslade med storskalig tamrenskötsel och var helnomader, var jakten och fisket en binäring, som utövades endast i obetydlig omfattning eller i nödfall.
71. Medlemmarna i Kaitums sameby var fjällsamer och sysslade med storskalig tamrenskötsel. De var helnomader. Det saknas anledning att anta annat än att de endast i obetydlig omfattning ägnade sig åt jakt eller fiske.
72. I den mån renskötarna under senare tid blivit bofasta, kan jakten och fiskeresurserna ha kommit att utnyttjas mera, men det är i så fall en relativt modern företeelse.

Den rättsliga slutsatsen

73. Staten bestrider att de omständigheter som påstås av Samebyn, även om de skulle visas föreligga, givit Samebyn den ensamrätt eller med staten gemensamma rätt till jakt och fiske på Området som yrkas i målet. Det finns i svensk rätt ingen rättsregel som ger Samebyn den yrkade rätten.
74. Efter ikraftträdande av 1886 års renbeteslag har det inte varit möjligt att upparbeta någon ensamrätt eller med staten gemensam rätt till jakt och fiske på Området, eftersom det brukande som förekommit måste tolkas som utnyttjande av den i lagen föreskrivna renskötselrätten.
75. Den rättsregel som Samebyn utgår från förutsätter att kollektiva förhållanden – samernas brukande av Området – skall ge Samebyn individuella rättigheter. Det går inte ihop. *Samernas* brukande kan endast tänkas ge *samerna* en sedvanerättsligt grundad, kollektiv rätt, inte individuella rättigheter åt enskilda samer.
76. Dessutom förutsätter Samebyns anspråk att urminnes hävd kan åberopas för att ge kollektiv (Samebyn) rättigheter på ett mycket stort, på administrativ grund avgränsat område. Så fungerar inte rättsinstitutet urmin-

nes hävd. Urminnes hävd har kunnat förvärfvas endast av enskilda rätts-
subjekt och till mindre, klart avgränsade områden.

Förhållanden som saknar betydelse i målet

77. Tvisten gäller ett privaträttsligt förhållande mellan staten som fastighetsägare och Samebyn som gör anspråk på nyttjanderätt till fastigheten. Som talan är förd saknar regeringsformen och Europakonventionen för de mänskliga rättigheterna betydelse i målet.
78. Statens inställning är också att Samebyns påstående om att samerna är ett ursprungsfolk inte har betydelse i målet. I sammanhanget kan noteras att krav på erkännande av ILO-konventionen 169 har avvisats av den svenske lagstiftaren. Enligt konventionen skall ursprungsfolkens äganderätt och besittningsrätt till den mark som de traditionellt bebor erkännas. Sverige har inte några internationella förpliktelser att erkänna särskilda rättigheter för samerna.
79. Statens inställning är också att Samebyns påstående om att samer bedrivit renskötsel, jagat och fiskat på Området under "mycket lång tid" är utan betydelse i målet. För uppkomst av urminnes hävd krävs en tidsperiod om ca 90 år. Eventuellt brukande under längre tid saknar rättslig betydelse.
80. Statens inställning är också att Samebyn inte kan åberopa någon rätt på grund av att just samer brukat Området. Viss etnicitet ger inte några särskilda rättigheter enligt svensk rätt; att den samiska befolkningen givits rätt att bedriva renskötsel på annans mark har sin särskilda bakgrund men kan inte utgöra grund för en analogi. Den etniska aspekten har inte varit relevant i ett historiskt perspektiv, då man skilde mellan nomader och bofasta.
81. En konsekvens av det sagda är att hela det arkeologiska material som Samebyn åberopat i målet saknar betydelse för tvisten.

Lappskattelanden

82. Förhållandena på lappskattelanden är enligt statens uppfattning inte av omedelbar rättslig betydelse i målet. Staten vill emellertid redan här redovisa sin inställning till Samebyns påståenden om lappskattelanden.
83. Den rätt nomaderna hade till sina lappskatteland var enskild, inte kollektiv. Den var beroende av att vederbörande betalade skatt för sin näring.
84. Samebyn påstår att lappskattelanden grundades på en ursprunglig samisk indelning av marken och innehades med en rätt som motsvarade

skattemannarätt. Samebyn påstår också att innehavaren av ett skatteland hade ensamrätt till jakt och fiske på skattelandet.

85. Påståendet om en "ursprunglig samisk indelning" av landet är missvisande. Påståendet om att samerna hade ensamrätt till resurserna på skattelandet är felaktigt.
- Skatteländen inrättades enligt statens uppfattning av de svenska myndigheterna med ledning av samernas egna uppgifter om var de brukade uppehålla sig och söka sin försörjning. I terrängen avgränsades skatteländen, som ofta omfattade många kvadratmil, endast rudimentärt.
 - Innehavaren av ett skatteland hade på skattelandet företräde till de resurser som han behövde för att kunna försörja sig, men han kunde inte hindra andra från att använda de resurser som han inte själv behövde. Om han var "fullsutten" kunde han inte hindra upptagande av ett nybygge på lappskattelandet.

Statens inställning till vad staten uppfattar som av Samebyn åberopade omständigheter samt av staten åberopade motfakta

86. Samebyn påstår i första hand att den yrkade rätten framgår av rennäringslagen. Staten har inte uppfattat att Samebyn i detta sammanhang åberopar några rättsfakta.
87. Samebyn påstår vidare att samer i egenskap av urfolk, alternativt samer på Området, brukat Området under mycket lång tid genom renskötsel, jakt och fiske, utan konkurrens, "i god tro" och utan invändning från staten, och att Samebyn därigenom förvärvat de omstämda rättigheterna genom urminnes hävd, alternativt sedvanerätt.
88. Att samer i sin egenskap av urfolk har vissa särskilda rättigheter förklarar inte på vilket sätt Samebyns påstående om sådana rättigheter skulle ha relevans i målet.
89. När det gäller påståendet om samiskt bruk av Området konstaterar staten att urminnes hävd enligt 15 kap. JB i 1734 års lag förutsätter att vissa krav är uppfyllda. Det får inte vara fråga om oskiftad mark. Det ska vara fråga om ett någorlunda begränsat och väl definierat område. Bruket ska ha varit intensivt och stadigvarande och gärna medfört förkovran av marken. Brukaren själv måste under upparbetningstiden ha utövat den påstådda

rättigheten, men det har också krävts att han "hävdad" sin rätt i förhållande till andra. - Inte någon av dessa förutsättningar är uppfylld här.

90. Statens inställning och åberopade motfakta är följande.

- Staten äger marken där Området finns. Denna mark ingår i fastigheten Gällivare kronoöverloppsmark 2:1, och staten innehar i egenskap av fastighetsägare jakträtten och fiskerätten.
- Statens anspråk på jakt- och fiskerätten har varit en naturlig del av dess anspråk på äganderätt till marken. Uttryck för statens anspråk på den jakt- och fiskerätt som tillkommer fastighetsägare i allmänhet finns också i förarbetena till 1886 års rennäringslag. Samma utgångspunkt har en rad offentliga utredningar under tiden 1922-1952 om jakten och fisket på statens mark.
- Området är för stort (3562 kvadratkilometer, vilket är större än Gotland, som omfattar 3184 kvadratkilometer) för att kunna bli föremål för individuell rätt på grund av urminnes hävd.
- Området har fått sina gränser bestämda först som en följd av 1886 års renbeteslag. Gränserna har bestämts av länsstyrelsen med hänsyn till fördelningen av renbetet utan avseende på jakten och fisket.
- Området utgjorde oskiftad mark ända fram till avvittringen 1887, då marken avsattes som kronoöverloppsmark.
- Den samiska befolkningen har i sin nomadiserande livsföring upparbetat en sedvanerättsligt grundad rätt till renskötsel inom det s.k. renskötselområdet, där Området ingår. Rätten att jaga och fiska ingår som binärningar i renskötselrätten. Omfattningen av rättigheterna bestäms av behovet.
- Anspråk på ensamrätt till mark på allmänningen har konsekvent avvisats av myndigheterna.
- Samerna på Området har brukat detta i ett nomadiserande levnadssätt och tidvis uppehållit sig långt från detta. På grund härav, och då de varit få till antalet, har deras aktiviteter inte kunnat utgöra grund för ensamrätt till jakt och fiske på grund av urminnes hävd.
- Det finns inget som ger stöd för att det förekommit någon nämnvärd samisk aktivitet i Området före mitten av 1700-talet, då Kaitums lappby delades i byarna Norra Kaitum respektive Södra Kaitum. Staten bestrider i allt fall att samer i nämnvärd omfattning uppehållit sig på Området före expansionen av den storskaliga tamrenskötseln och således före omkring år 1600.
- Man måste skilja mellan skogssamer och fjällsamer. Dessa båda grupper hade i grunden olika levnadsförhållanden. Skogssamerna sysslade

i viss utsträckning med jakt och fiske. Fjällsamerna, som sysslade med tamrenskötsel och var helnomader, livnärde sig främst genom renskötelsens köttproduktion. De sysslade endast i obetydlig omfattning med jakt och fiske. Att fjällsamer som i senare tid blivit bofasta kan ha kommit att i större utsträckning ägna sig åt fiske kan inte ha någon avgörande betydelse i målet.

- Medlemmarna i Kaitum sameby var helnomadiserande fjällsamer och sysslade med storskalig tamrenskötsel. Det finns inget som visar att de annat än i obetydlig omfattning ägnade sig åt jakt eller fiske.
- Samerna har inte varit ensamma på Området. Jakten och fisket lockade redan på medeltiden främlingar till Lappmarken och det förekom en omfattande handel med skinn och fisk med hela Lappmarken som upptagningsområde. Kustbönder fiskade långt upp i Lappmarken och måste antas ha besökt även Området - som är rikt på vattendrag - på sina fiskefärder. Nybyggare jagade och fiskade i större omfattning från mitten av 1700-talet.
- Konkreta uttryck för sådana rättigheter specifikt för samerna eller samerna på Området som Samebyn yrkar fastställelse av i målet saknas helt i det historiska materialet. (En annan sak är att *nomader* i allmänhet hade rätt att jaga och fiska på allmänningen för sitt livsuppehälle, något som enligt statens uppfattning är bakgrunden till den jakt- och fiskerätt som numera ingår i renskötselrätten.)
- Samerna på Området har inte i ett historiskt perspektiv givit uttryck för uppfattningen att de haft de rättigheter som yrkas i målet. De kan därför inte sägas ha varit "i god tro". Samer har först i början av 1900-talet framställt anspråk på särskilda rättigheter till marken ovanför odlingsgränsen.
- Statens tydliga anspråk på äganderätt till marken och därpå följande avvitringar samt regleringen av renskötelsen har inneburit att det saknats anledning för samerna på Området att föreställa sig att de hade exklusiva rättigheter till jakt och fiske på detta.
- Samer har aldrig "hävdlat" - i betydelsen "aktivt försvarat" - någon ensamrätt till jakt fiske, vare sig i förhållande till andra befolkningsgrupper eller i förhållande till staten.
- Innehavarna av lappskatteländ hade inte den rättsställning som Samebyn påstår.
- Under 1700- och 1800-talen medförde den expanderande rennomadismen att lappskatteländan upplöstes i fjällregionen, där Området ligger.

UTVECKLING AV STATENS GRUNDER FÖR BESTRIDANDE AV SAMEBYNS
TALAN*Statens rätt och Samebyns rätt*Statens rätt

91. Staten äger den mark på vilken Området är beläget, Gällivare kronoöverloppsmark 2:1, och staten har lagfart på fastigheten. Staten har till följd sin äganderätt till marken Jakträtten och Fiskerätten på Området.
92. Eftersom staten grundar sitt anspråk att bestämma över jakten och fisket på Området på sin äganderätt till marken, har staten ansett det nödvändigt att också utveckla sin syn på äganderättsfrågan.
93. Statens äganderätt föregicks av ett rättsläge där Lappmarken, som betraktades som en riksallmänning, inte ansågs ägd av någon. Den var *res nullius*, men den skyddades genom den höghetsrätt som kronan redan på 1300-talet gjorde gällande över Lappmarken, och kronans dåtida och sentida avvisande av enskildas anspråk på ensamrätt till Lappmarken. Den dispositionsrätt över Lappmarken som följde med kronans höghetsrätt förtätades till ägande genom 1683 års skogsordning, varigenom staten anses ha tillagt sig äganderätten till all mark som inte ägs av annan.
94. Det har ifrågasatts av Samebyn om 1683 års skogsordning gällde i Lappmarken. Emellertid har Kaisa Korpijaakko-Labba visat att skogsordningen upplästes i kyrkorna där. I Douglas och Buhres relation från deras gemensamma resa 1695 berör de också tillämpningen av 1683 års skogsordning för avvitrning i Lappmarken.
95. Samebyn har också – med stöd av ett arbete av Lennart Lundmark – ifrågasatt den tolkning av 1683 års skogsordning som innebär att staten därigenom tillagt sig äganderätten till den mark som inte ägdes av annan. Detta är, påstås det, en efterhandskonstruktion av Kuylenstierna och Holmbäck i början av 1900-talet. Staten hänvisar till förarbetena till 1683 års skogsordning, som redovisats i Mauritz Carlsons arbete om skogarna i Värmland. Att Lundmarks påstående om en efterhandskonstruktion är ogrundat framgår för övrigt av att den allmänna uppfattningen före Kuylenstierna och Holmbäck var att det var Gustav Vasa som redan genom sitt välkända brev den 20 april 1542 proklamerat statens äganderätt till marken.
96. Statens anspråk på Jakträtten och Fiskerätten på statlig mark har varit en naturlig del av dess anspråk på äganderätt till marken. Uttryck för statens anspråk på den jakt- och fiskerätt som tillkommer fastighetsägare i allmänhet finns i jakt- och fiskelagstiftningen och i många andra sammanhang, bl.a. i förarbetena till 1886 års renbeteslag, och särskilt i förarbetena till

- 1928 års renbeteslag. Samma utgångspunkt har en rad offentliga utredningar under tiden 1922-1952 om jakten och fisket på statens mark.
97. Samebyn erkänner inte statens anspråk på att äga den mark, på vilken Området ligger. Äganderättsfrågan är enligt Samebyn olöst och tvistig mellan staten och "det samiska samhället". I den nu aktuella rättegången vill Samebyn emellertid lämna äganderättsfrågan utanför. Tvisten ska enligt Samebyn avgöras oberoende av vem som anses äga marken, och domstolen ska inte rättskraftigt pröva äganderättsfrågan.¹
98. En realitet är dock att Samebyn stämt staten i dess egenskap av ägare till Gällivare kronoöverloppsmark 2:1. På grund härav, och då staten grundar sitt anspråk på Jakt- och Fiskerätten på Området just på att staten äger marken, och Samebyn gör anspråk på en del av innehållet i statens äganderätt, måste utgångspunkten i denna process även för Samebyn vara att staten äger den aktuella fastigheten.
99. Staten kan också till stöd för sitt äganderättsanspråk åberopa Högsta domstolens avgörande i Skattefjällsmålet. Högsta domstolen anmärkte där att det i och för sig inte fanns något hinder mot ett antagande att staten förvärvat äganderätt till herrelös mark utan laga fång i vanlig mening, varvid just de norrländska skogarna angavs som exempel till jämförelse med de i det målet aktuella skattefjällen. Utvecklingen efter 1789 hade kännetecknats av en tilltagande statlig maktutövning beträffande skattefjällen. Även om denna till en början kunnat uppfattas som uttryck för den allmänna höghetsrätt som staten hade över sitt territorium, hade det med tiden blivit allt tydligare att myndigheterna ansett sig kunna förfoga över områdena som kronomark. Det fick antas att denna ståndpunkt ytterst grundats på 1683 års påbud, eller eventuellt på de där åberopade uttalandena av Gustav Vasa. I vart fall torde praxis ha byggt på föreställningen att staten i enlighet härmed hade äganderätten till all mark som inte bevisligen ägdes av annan – en uppfattning som med tiden kom att framstå som en allmänt accepterad grundsats. Vid en samlad bedömning framstod rättsläget redan före 1886 års lagstiftning enligt domstolen som så entydigt, att staten måste anses då ha varit ägare till skattefjällen, ytterst på grund av 1683 års påbud. Samernas rätt hade inskränkt sig till en stark bruksrätt.²

Samebyns rätt

100. I 1 § rennäringslagen anges att "[d]en som är av samisk härkomst (same) får enligt bestämmelserna i denna lag använda mark och vatten till

¹ Se stämningsansökningen p. 3.1.2-5. Se också Samebyns yttrande till hovrätten den 3 oktober 2016, som sammanfattar Samebyns talan.

² Referatet s. 228 f.

- underhåll för sig och sina renar” och att “[r]ätten ... (renskötselrätten) tillkommer den samiska befolkningen”. (kurs. här)
101. Samebyns medlemmar, som företräds av Samebyn, har renskötselrätt, d.v.s. rätt att låta sina renar beta på annans mark. I renskötselrätten ingår som berättigheter en rätt att jaga och fiska på renskötselområdet. Denna rätt att jaga och fiska på renskötselområdet är dock mera begränsad än vad Samebyn gör gällande. Samebyns medlemmar har i enlighet med regleringen i rennäringslagen rätt att jaga och fiska i den omfattning de har behov av för att kunna bedriva sin näring – renskötseln. Samebyn har alltså en utövningsrätt, en *rätt att jaga* och en *rätt att fiska* på Området, men inte *Jakträtten* eller *Fiskerätten*. - Rennäringslagen anger uttömmande vilka rättigheter renskötarna har att jaga och fiska.
102. Bakgrunden till renskötselrätten är följande. När den svenska kronan på 1300-talet hävdade rätt i Lappmarken, fanns där en nomadiserande befolkning, som livnärde sig genom fiske, jakt och – från och med 1600-talet – i tilltagande omfattning av renskötsel. Denna nomadiserande befolkning bestod antagligen huvudsakligen av samer. Dessa betalade skatt till staten för sin rätt att utnyttja naturens resurser: jakten, fisket och renbetet, de s.k. *lappmannanäringarna*.
103. Kronan skyddade därefter nomadernas rätt att jaga och fiska i Lappmarken. Dessa ansågs emellertid inte kunna hindra nybyggare från att bosätta sig i Lappmarken eller på lappskattelanden. Förklaringen var att Lappmarken och lappskattelanden var så stora och rika på resurser, även jakt och fiske, att de räckte till både för nomadens behov och nybyggarens.
104. Under 1800-talet blev konflikterna mellan den nomadiserande, renskötande befolkningen och jordbruket så stora att det krävdes lagstiftning för att reglera förhållandet mellan näringarna. Så tillkom 1886 års renbeteslag, som lade fast regler om renskötseln, och sedan fastställandet av en odlingsgräns i terrängen, ovanför vilken nybyggen inte skulle tillåtas.
105. I 1886 års renbeteslag definierades renskötselrätten som en sedvanerättsligt grundad rätt för den samiska befolkningen att låta sina renar beta på annans mark utan avseende på ägarförhållandena. 1886 års lag innehöll många nyheter. Betesmarken, som tidigare delvis varit indelad i individuellt utnyttjade lappskatteland, indelades istället i lappbyar och kollektiviserades. I lagen definierades också renskötselområdet som det område där renskötsel bedrivits enligt gammal sedvana (“av ålder”). Renskötselområdet kom härigenom att omfatta, inte endast som tidigare statens mark på den gamla riksallmänningen, utan också privat mark, där renskötsel bedrivits enligt gammal sedvana. Den privata marken hade till största delen också sitt ursprung i riksallmänningen men hade senare genom avvittringar tilldelats privata ägare. Genom definitionen av renskötselområdet som den

mark där renskötsel bedrivits enligt gammal sedvana säkerställdes den renskötande befolkningens behov av renbetesmark.

106. En annan nyhet var att 1886 års lag gav den samiska befolkningen monopol på renskötselrätt. Härigenom ville man uppnå två saker. Dels syftade monopolet till att förhindra trängsel på de begränsade betesmarkerna. Dels syftade det till att förbättra den nomadiserande, samiska befolkningens försörjningsmöjligheter. Monopolet grundades dock inte på sedvanerätt utan på lagstiftarens ingripande. Före ikraftträdandet av 1886 års lag hade det stått var och en fritt att låta sina renar beta på statens mark på samma sätt som den samiska befolkningen. Icke-samer kunde fortfarande äga renar, men renarna måste enligt den nya lagstiftningen skötas av samer (skötesrenar).
107. Renskötselrätten har alltså sin bakgrund i den nomadiserande befolkningens rätt att jaga, fiska och bedriva renskötsel som *näringar*, först på riksallmäningen och senare på statens oavvittrade mark, och – enligt 1886 års lagstiftning – på privat mark. Den utgör således en moderniserad variant av nomadens rättigheter att bedriva lappmannanäringar på den tidigare riksallmäningen.
108. Från förarbetena till 1886 års renbeteslag citeras här ett uttalande om renskötselrättens karaktär av Riksdagens Särskilda Utskott.

”Ty lappen eger verkligen en rätt att åberopa för utöfningen enligt urgammal sed af det näringsfång, hvaraf han lever. Lappen var den som först tog de nordliga trakterna af vårt land i besittning. Innan den förste nybyggaren fälde det första trädet i Norrlands skogar var lappen redan der. ... Och den förste besittningstagarens rätt till jorden måste anses bättre än den, som senare tillkommit. Men lappens besittningstagande var icke till sin natur sådant, att det i sig inneslöt alla de befogenheter, hvilka tillhöra eganderättens begrepp. Det sträckte sig icke till andra än dem, nomadlivets inskränkta behof fordrade. Det afsåg endast jordens nyttjande dels till bete för renarne, under sommaren i fjelltrakterna och under vintern i skogslandet, dels till fyllande af de behof, hvilka voro en förutsättning för och en följd af renbetets begagnande. Lappens rätt till jorden var för den skull allt ifrån begynnelsen till sin natur sådan, att den icke hindrade uppkomsten, så att säga, bredvid sig af eganderätt i kultursamhällets mening. Och en sådan eganderätt framträdde och utbredde sig med odlingen, samt omfattade till sist äfven de trakter, odlingen ej ännu tagit i anspråk, då för omkring 300 år sedan i vårt land började uttalas och tillämpas den grundsats, att ’sådana egor som obygda ligga höra Gud, konungen och Sveriges krona till’. Men derigenom kan lappens på det tidigare besittningstagandet grundade rätt till de nödvändiga förutsättningarna för sin existens såsom nomad så mycket mindre anses hafva förfallit, som denna rätt till natur var sådan, att den kunde bestå jemte såväl enskildes som statens sedermera tillkomna eganderätt.”³

109. Att uppmärksamma är här det beskrivna förhållandet mellan äganderätten till marken och renskötselrätten. Det är inte fråga om någon äganderätt till marken, utan om *vissa befogenheter som var en förutsättning för nomadlivets inskränkta behof*. Nomaden var visserligen den som först tog marken

³ Särskilda Utskottets utlåtande N:o 1 1886 s. 18.

i besittning, men hans besittningstagande var inte till sin natur sådant att det i sig inneslöt alla befogenheter som tillhör äganderättens begrepp. Det sträckte sig inte till andra än dem som fordrades för renskötelsns bedrivande, utan avsåg endast jordens nyttjande, dels till bete för renarna, under sommaren i fjälltrakterna och under vintern i skogslandet, dels till fyllande av behov som var en förutsättning för renbetets begagnande (vilket får antas syfta på jakten och fisket). Nomadens rätt till jorden var för den skull inte till sin natur sådan att den hindrade uppkomsten av äganderätt i kultursamhällets mening, när sådan framträdde och utbredde sig med uppodlingen av jorden.

110. Renskötselrätten har beskrivits som ett slags servitut på den mark som omfattas. Vad beträffar rättighetens innehåll är det adekvat att jämföra den med allemansrätten och beskriva den som en slags "allmänningsrätt", en rätt för en viss definierad folkgrupp att utnyttja marken för visst ändamål, oberoende av vem som äger marken. Mot den bakgrunden framstår det som en naturlig begränsning i rättens innehåll, att den som har renskötselrätt inte kan överlåta eller upplåta sin rätt till annan.
111. Den nuvarande rennäringslagstiftningen, 1971 års rennäringslag, utgår från samma syn på förhållandet mellan renskötselrätt och äganderätt som 1886 års lag.

Högsta domstolens behandling av sameparternas anspråk på äganderätt i Skattefjällsdomen

112. I Skattefjällsmålet gjorde sameparterna anspråk på äganderätt till skattefjällen under påstående bl.a. att samerna genom urminnes hävd hade förvärvat en med skattemannarätt jämställd rätt till marken genom att bruka denna vid renskötsel, jakt och fiske.
113. Högsta domstolen konstaterar där att det är en utgångspunkt för renskötselrätten att de renskötande samerna inte äger marken, och att deras rätt enligt rennäringslagen framstår som en bruksrätt. I anslutning därtill redovisar Högsta domstolen departementschefens avvisande inställning till samiska anspråk på en starkare rätt till renbetesområdena under förarbetena till 1971 års rennäringslag, men också ett uttalande av lagrådet. Lagrådet fann att det inte var tillfredsställande att "den berörda folkgruppen – samerna" inte godtog den principiella grundvalen för lagstiftningen, men att det dock i rådande läge och i avvidan på att föreliggande tvistefrågor prövades av domstol – Skattefjällsmålet pågick redan då – fick accepteras att lagstiftningen byggdes upp på samma grund som dittills. Lagstiftningen inefattade således inte något ställningstagande till föreliggande tvistefrågor.
114. Högsta domstolen konstaterar därefter att den, för att kunna ta ställning till sameparternas talan, hade anledning att pröva "vilken rätt samerna på

skattefjällen skulle ha haft oberoende av rennäringslagen”, och att det därför blev av grundläggande betydelse i målet att pröva, vilken rätt till skattefjällen som samerna hade före ikraftträdandet av 1886 års lag.⁴

115. Domstolen delar härefter upp sin prövning kronologiskt, så att den först tar ställning till rättsförhållandena närmast efter Brömsebrofreden, 1645, då de omtvistade områdena blev svenska, därefter förhållandena i tiden fram till 1789, sedan tiden 1789-1850 och slutligen 1850-1886.
116. När det gällde tiden närmast efter Brömsebrofreden konstaterar domstolen att man knappast kan tala om äganderätt till mark i modern mening före 1789 års statsvälvning. Närmast var det dessförinnan fråga om skattemannarätt, en rätt som visserligen var starkt begränsad i olika hänseenden men som så småningom utvecklades till vad vi idag kallar äganderätt. Domstolen inriktar sig således på frågan, om samernas rätt på skattefjällen var att *jämställa med skattemannarätt*.
117. Domstolen avfärdar först tanken att en sådan rätt skulle kunna grundas på specifikation. I motsats till uppodling av marken kunde samernas markanvändning inte anses nämnvärt öka markens värde. För förvärv av äganderätt till herrelös mark utan uppodling eller fast bosättning genom ockupation eller urminnes hävd måste en viss avgränsning av marken vara betydelsefull. Högsta domstolen framhåller att det i målet inte var fråga om den typiska situation då reglerna om urminnes hävd aktualiseras, eftersom skattefjällen var herrelöst land när samer började utnyttja dem. Den väsentliga frågan var, framhåller domstolen, om samernas befattning med skattefjällen varit av sådan art och varaktighet att de kunde anses ha förvärvat en rätt motsvarande skattemannarätt.⁵
118. Högsta domstolen formulerar först vilka krav som måste ställas för att den markanvändning som samerna bedrev skulle kunna leda till förvärv av skattemannarätt till marken:

"Det är alltså tveksamt, vad som allmänt sett fordrades för att samer genom sin markanvändning skulle förvärva en rätt motsvarande skattemannarätt. När de var fast bosatta på området är det naturligt om det inte krävdes en lika markerad besittning i övrigt; men när ett sådant kärnområde för besittningen saknades, får man anta att det bruk som med dåvarande betraktelsesätt kunde jämföras med uppodling av landet i princip måste ha varit intensivt, stadigvarande och väsentligen ostört av utomstående. Det kan inte gärna ha ansetts tillräckligt för förvärv av stora fjällvidder, att bara en mindre del av dem användes mera regelbundet. - Vidare får man utgå från att någorlunda fasta gränser fordrades för det brukade området. När inte

⁴ Referatet s. 179.

⁵ Referatet s. 184 f.

ägenderättsanspråket framgick av utsatta gränsmärken, måste rimligen ha krävts att områdets utsträckning klart framgick av terrängförhållandena."⁶

119. Därefter ger sig Högsta domstolen in på en prövning av om i det konkreta fallet förutsättningar förelåg för förvärv av skattemannarätt. Här framhåller Högsta domstolen, att det inte handlar om att dra några generella slutsatser, utan om en bedömning av de konkreta förhållandena i varje särskilt fall.
120. Vid sin prövning av de faktiska förhållandena på de omtvistade skattefjällen konstaterar Högsta domstolen bl.a. följande. Det var fråga om vidsträckta fjälltrakter som var mycket glest befolkade. Samerna ifråga uppehöll sig tidvis på områden långt från skattefjällen. Det var mindre troligt att användningen av dessa stora fjällvidder redan under mitten av 1600-talet, då helnomadismen ännu inte slagit igenom där, var så intensiv att samer då förvärvat skattemannarätt eller liknande genom ockupation eller hävd. Samerna var inte heller ensamma på skattefjällen, också bondebefolkningen hade rätt att jaga och fiska. Utredningen gav inte stöd för att frågan om samernas ensamrätt ställts på sin spets vid denna tid.⁷
121. Högsta domstolens prövning av förhållandena på de omtvistade skattefjällen utmynnar i slutsatsen att förutsättningarna för samerna att vid tiden omkring Brömsebrofreden förvärva skattemannarätt eller liknande var ogynnsamma:

"Samerna har varit få till antalet i förhållande till det brukade områdets storlek, och detsamma har gällt deras renar. Bruket har alltså varit föga intensivt. ... Viss konkurrens har förekommit om bruket av fjälltrakterna från den bofasta befolkningens sida. Det är tveksamt om det förut antydda kravet på någorlunda fasta gränser ... varit uppfyllt. Några kollektiv som kunnat framstå som bärare av rätten är svåra att urskilja. I Jämtland, där ostridigt inte några samer deltagit i häradsnämnden, har inte framkommit någon benägenhet hos domstolarna att på grund av samisk sedvanerätt avvika från annars tillämpade rättsregler. De trakter där en tendens att likställa samer med skattebönder kan konstateras, särskilt Torne och Kemi lappmarker, är avlägsna från de omtvistade områdena. Materialet från dessa trakter synes som nämnt ... röra samer med i viss mån avvikande levnadsförhållanden - antingen skogs-samer eller också fjällsamer som vistades långt från bondebygden utan konkurrens från de bofastas sida. Över huvud taget synes det mindre träffande att just i fråga om Jämtland tala om gammalt samiskt land, där det funnits etablerade samiska sedvanor som bort respekteras."⁸

122. Högsta domstolen drar därefter slutsatsen att många vägande skäl talade mot att samerna på skattefjällen vid tiden närmast efter Brömsebrofreden hade en på ockupation eller hävd grundad rätt som motsvarade skattemannarätt. Dessa skäl ansågs ha sådan tyngd att en rätt av denna art inte kunde antas ha förelegat. - Det sagda uteslöt dock inte att samer vid denna tid kunde ha förvärvat en rätt av angivet slag till mindre områden med

⁶ Referatet s. 191.

⁷ Referatet s. 193-195.

⁸ Referatet s. 196.

särskilda anläggningar dit de regelbundet återkommit. Några sådana områden hade emellertid inte angetts i målet. – Vad beträffade påståendet om samisk landssed som självständig grund för äganderätt ansågs det outrett både vilket innehåll "sådan sedvanerätt" haft ifråga om markäganderätten och om den alls gjort sig gällande i Jämtland under 1600-talet.⁹

123. Vad beträffar den följande perioden – närmast 1645 – 1789 - konstaterar Högsta domstolen att utredningen visade att fjällvidderna då blev mera intensivt brukade än tidigare och att sannolikt även gränserna stabiliserades i de aktuella områdena. *Särskilt områdenas stora omfattning talade dock alltjämt emot att bruket skulle ha varit tillräckligt för att grunda en motsvarighet till skattemannarätt till fjällen.* En sådan utveckling motverkades också av flera andra faktorer, främst myndigheternas ökade intresse för de norrländska obygdena. 1673 års lappmarksplakat gav uttryck för att samer och nybyggare skulle kunna dela på ödemarken ("parallellteorin"), en uppfattning som antas ha varit ägnad att förringa den rättsliga betydelsen av samernas markinnehav. Ett viktigt hinder var också 1683 års skogsordning, som enligt Högsta domstolen fick anses innebära att kronan framställde privaträttsliga anspråk på avlägset belägna ägarlösa skogsmarker och som ofrånkomligen innefattade en förklaring om äganderätt för kronan till viss mark.¹⁰ Även om frågan om äganderätten till skattefjällen inte kunde anses ha blivit slutgiltigt löst redan genom utfärdandet av 1683 års påbud, blev den fortsatta utvecklingen och den tolkning påbudet fick avgörande, vilket gjorde det svårare för samer att genom fortsatt bruk av mark förvärva skattemannarätt eller liknande i förhållande till kronan.¹¹
124. Av intresse är Högsta domstolens behandling av det s.k. Haukiniemimålet i det att Högsta domstolen framhåller skillnaden mellan skogssamer, vilkas skatteland ofta uppodlades (och som i motsvarande mån måste betraktas som fast bosatta), och fjällsamer. Värdet av detta material var i alla händelser begränsat eftersom fråga var om områden som var belägna långt från de omtvistade skattefjällen och hade en annan rättslig förhistoria.¹²
125. Högsta domstolen framhåller också att nybyggarnas verksamhet under senare delen av 1700-talet och ännu mer i början av 1800-talet uppenbarligen medfört ett betydande faktiskt intrång i de berörda samernas

⁹ Referatet s. 196.

¹⁰ Referatet s. 199.

¹¹ Referatet s. 200.

¹² Referatet s. 201-202.

besittning och ytterligare inskränkt deras möjligheter att enligt hävderegler förvärva skattemannarätt.¹³

126. Högsta domstolen avfärdar också sameparternas hänvisning till 1789 års förordning, som stärkte skatteböndernas ställning på ett sätt som ansetts innebära att de fått äganderätt till marken i modern mening. Sameparterna påstod inte att det förelåg någon direkt avsikt att genom 1789 års förordning reglera samernas rätt till brukade fjällområden, men de gjorde gällande att förordningens bestämmelser om skattebönder ändå var tillämpliga på samekollektiven såsom innehavare av skattefjäll:

"Emellertid ger författningstexten - som bl a talar om 'hemman' - stöd för att sådana områden som skattefjäll inte omfattades av regleringen, och något annat framgår inte av vad som är känt om förordningens tillkomst. Om någon skattemannarätt för kollektiv av något slag är inte tal. Under decennierna före 1789 synes det över huvud taget inte ha varit aktuellt för statsmakterna att på något sätt jämställa nomadiserande samers individuella eller kollektiva rätt med skattemannarätt. Den redovisade utredningen om myndigheternas behandling av skattefjällen tyder tvärtom på att samerna på fjällen vid tiden för förordningens tillkomst inte ansågs kunna förfoga över sina områden på samma sätt som skattebönder och inte heller intog samma ställning som dessa i förhållande till myndigheterna. Övervägande skäl talar alltså emot att anse förordningen ha omfattat samerna i fråga. Den har i stället närmast fått till följd att skillnaden klarare än tidigare markerades mellan å ena sidan skattebönder, å andra sidan bl a samerna på skattefjällen."¹⁴

127. Högsta domstolen avfärdar också sameparternas påstående att det s.k. *skattefjällsbrevet* 1841 – vars syfte var att säkerställa att renbetesmark avsattes i tillräcklig omfattning vid avvitrtingarna - skulle ge uttryck för samisk äganderätt till skattefjällen:

"Även om anläggningen av nybyggen kom att upphöra efter skattefjällsbrevets tillkomst, står det klart att samer under den nu behandlade perioden ännu mindre än tidigare hade en hävd till fjällen i fråga som kunde grunda äganderätt."¹⁵

128. Efter en genomgång av ytterligare av parterna åberopat material, bl.a. förarbetena till 1886 års renbeteslag, och parternas argumentation, sammanfattar Högsta domstolen sin bedömning av frågan om äganderätten till skattefjällen. Vid sidan av 1683 års skogsordning framhålls särskilt den tilltagande statliga maktutövningen över skattefjällen efter 1789 samt en stabil och i stort sett konsekvent myndighetspraxis från 1800-talet. Högsta domstolen framhåller även den konkurrens som samerna varit utsatta för,

¹³ Referatet s. 207.

¹⁴ Referatet s. 208.

¹⁵ Referatet s. 216-218.

främst från nybyggarnas sida, men även genom anspråk på fjällmarken som statsmakten i olika sammanhang framställt. Slutsatsen blev:

"Vid en samlad bedömning framstår rättsläget redan före tillkomsten av 1886 års lagstiftning som så entydigt, att staten måste anses då ha varit ägare till skattefjällen, ytterst på grund av 1683 års påbud."¹⁶

129. Högsta domstolen tillade att vad som sagts överensstämde med den följande rättsutvecklingen och att utredningen alltså visade att äganderätten till de omtvistade skattefjällen tillkom staten framför samerna.¹⁷

Högsta domstolens behandling av sameparternas anspråk på jakt och fiske i Skattefjällsdomen

130. Sameparterna gjorde i Skattefjällsmålet i andra hand gällande bl.a. exklusiv rätt att jaga och fiska på skattefjällen på grund av bl.a. urminnes hävd. Högsta domstolen ställde, här liksom ifråga om äganderätten, frågan vilka befogenheter samerna hade på skattefjällen före 1886 års lag.
131. Rimligen borde Högsta domstolens resonemang med avseende på sameparternas anspråk på äganderätt (skattemannarätt) till marken ha medfört att inte heller exklusiv jakt- och fiskerätt kunde anses ha förelegat i ett historiskt perspektiv på grund av urminnes hävd. För åtkomst av skattemannarätt uppställde Högsta domstolen krav på intensivt, stadigvarande och väsentligt ostört brukande. Det kunde inte gärna ansetts tillräckligt för förvärv av stora fjällvidder att bara en mindre del av dem användes regelbundet. Ett krav på någorlunda fasta gränser måste vara uppfyllt, dokumenterat antingen genom gränsmärken eller genom att områdets utsträckning framgick klart av terrängförhållandena. Inte något av dessa krav ansågs uppfyllt vid prövningen av anspråket på äganderätt (skattemannarätt). Samerna var få till antalet i förhållande till det brukade områdets storlek och bruket hade varit föga intensivt. De uppehöll sig tidvis på områden långt från skattefjällen. Några kollektiv som kunde vara bärare av rättigheten var svårt att urskilja. Också bondebefolkningen hade rätt att jaga och fiska. Det saknades uttryck i materialet för att samernas rätt hade ställts på sin spets. Under senare perioder hade visserligen bruket blivit mera intensivt och gränserna stabiliserats, men särskilt områdenas stora omfattning talade ändå mot att skattemannarätt skulle kunnat förvärvas. Utvecklingen motverkades också av myndigheternas ökade intresse och statens anspråk på äganderätt till marken, vilket utgjorde störningsmoment.
132. Man borde kunna utgå från att redan de faktiska omständigheter som omöjliggjorde förvärv av äganderätt till marken genom renskötsel, jakt och

¹⁶ Referatet s. 229.

¹⁷ Referatet s. 230.

fiske också uteslutit förvärv av exklusiv rätt till jakt och fiske på samma mark. Högsta domstolen tog dock aldrig ställning till frågan om "samerna på skattefjällen" någonsin förvärvat exklusiv jakt- och fiskerätt på skattefjällen genom urminnes hävd. Däremot konstaterade Högsta domstolen att 1886 års lag medförde att de renskötande samernas befogenheter på skattefjällen *uttömmande kom att regleras av lagen och detta även i den mån de ytterst vilade på hävd*:

"Den betydelse som 1886 års lag fick för samernas bruksrätt på skattefjällen var således att de befogenheter som renskötande samer där hade nu kom att uttömmande regleras av lagen, och detta även i den mån de ytterst vilade på hävd."¹⁸

133. Uttalandet hade förberetts genom ett uttalande redan på sidan 233:

"Att avgöra vilka närmare befogenheter samer hade på skattefjällen innan lagstiftningen grep in möter uppenbara svårigheter. En säker utgångspunkt synes emellertid vara att kärnan i befogenheterna utgjordes av det som fortfarande är grundvalen för samernas näringsfång på fjällen: renbete, jakt, fiske och visst skogsfång. Det var fråga om rättigheter som från början vilat på urminnes hävd och under tidernas lopp lätt ändrat innehåll i anslutning till att samernas näringsutövning utvecklats och tagit delvis nya former. Tyngdpunkten hade ursprungligen legat på jakt och fiske men hade sedan förskjutits så att den, särskilt efter samernas övergång till helnomadism, låg på renskötseln."

134. I anslutning till detta uttalande beskrev Högsta domstolen de befogenheter som samerna hade vid tillkomsten av 1886 års renbeteslag som "en starkt skyddad bruksrätt av speciellt slag".¹⁹
135. Uttalandet om att renskötselrätten ytterst vilar på urminnes hävd har sedan tagits upp av lagstiftaren och kommer nu till uttryck i 1 § rennäringslagen. Icke dess mindre är det olyckligt eftersom förarbetena till 1886 års renbeteslag klart uttalar att renskötselrätten ansågs grundad på *sedvane*-rätt, vilket är något annat.

Lagtolkningsgrunden och påståendet om att det är samernas rätt som upplåts till andra

Tolkningen av upplåtelsereglerna i rennäringslagen

136. Samebyn påstår alltså att rennäringslagen ska tolkas så att det är samernas rätt att jaga och fiska som upplåts av länsstyrelsen enligt reglerna i rennäringslagen, och att staten inte har någon egen rätt att upplåta. I centrum för tolkningsfrågan står alltså rennäringslagens regler om den rätt att jaga och fiska som ingår i renskötselrätten och om möjligheterna att upplåta sådan rätt till tredje man.
137. En medlem i sameby får enligt rennäringslagen jaga och fiska på utmark inom de delar av byns betesområde som hör till renbetesfjällen eller

¹⁸ Referatet s. 244 ö.

¹⁹ Referatet s. 234.

lappmarkerna, när renskötsel är tillåten där (25 §). I princip får varken en sameby eller dess medlemmar upplåta rättighet som ingår i renskötselrätten till tredje man (31 §). På sådan kronomark ovanför odlingsgränsen som står under statens omedelbara disposition och på renbetesfjällen får dock genom länsstyrelsens försorg nyttjanderätt upplåtas till tredje man om upplåtelsen kan ske utan avsevärd olägenhet för renskötseln (32 §). Avser upplåtelsen rätt till jakt eller fiske, krävs dock att upplåtelsen är förenlig med god viltvård eller fiskevård och kan ske utan besvärande intrång i den rätt till jakt eller fiske som enligt 25 § tillkommer samebyn. Upplåtelse av jakt eller fiske till tredje man ska i princip ske mot avgift. Avgiften fördelas mellan Samefonden och den sameby som berörs av upplåtelsen enligt bestämmelser som meddelas av regeringen (34 §).

138. Samebyn vill tolka dessa regler så att de ger vederbörande sameby ensamrätt till jakten och fisket på sitt byområde i förhållande till staten, och att det är samebyns rätt att jaga och fiska som upplåts av länsstyrelsen. Så kan dock lagen inte tolkas. Det framgår av förarbetena till 1886 års renbeteslag att samebyns rätt att jaga och fiska är mera begränsad, och att det är statens rätt som markägare som i förekommande fall upplåts av länsstyrelsen. Här måste vi gå djupt in i förarbetena till 1886 års lag.
139. På lappskattelanden hade det förekommit att innehavarna upplät rätt till mulbete, jakt och fiske till bofasta. Detta ansågs emellertid av utredningskommittén oförenligt med synen på lappskattelanden som avsatta av staten för renskötsel. Innehavarna hade enligt kommittén tolkat sina rättigheter på lappskattelanden som långt vidsträcktare än dessa hade inneburit, rätt uppfattade enligt inrymningshandlingarna. Sådana upplåtelser hade lett till missförhållanden. När lappskattelanden i enlighet med kommitténs förslag skulle avskaffas och ersättas med kollektiv renskötsel blev frågan om innehavarnas individuella rättigheter akut. En rätt för nomaderna att upplåta betesrätt till bofasta skulle vara helt oförenlig med de av kommittén föreslagna bestämmelserna om lappbyar för gemensamt utnyttjande av sommarbetet. Ett förbud mot sådana upplåtelser föreslogs därför.²⁰

”För renskötseln, men ej för annat ändamål har staten afsatt mark åt Lapparne; och der särskilda inrymningsbref gifvits har ock i de flesta fall uttryckligen sagts, att marken skulle uteslutande för renbete användas. Att ändock det angifna missförhållandet kunnat ega rum är att tillskrifva det ofvan anmärkta förhållandet, att medgiven inrymning allmänneligen ansetts medföra för den enskilde Lappen en vida större rätt i afseende å det upplåtna renbeteslandet än hvad inrymningshandlingen, rätteligen fattad, inneburit. Med de af komiterade föreslagna bestämmelserna om lappbyar och

²⁰ Kommittén 1883 s. 74.

om de enskilde Lapparnes rätt derinom är en befogenhet för Lapparne att till bofaste bortlega någon del af marken alldeles oförenlig.”²¹

140. Högsta domstolen, som i sitt yttrande över lagförslaget var starkt kritisk till förslaget om utvidgning av den sedvanerättsligt grundade renskötselrätten till privat mark, kommenterade också frågan om renskötarnas rätt att upplåta sin rätt till tredje man. Domstolen anlade ett privaträttsligt perspektiv på upplåtelsefrågan, innebärande att de inte hade denna rätt:

”Med naturen af den rätt Lapparne ega att för renskötselns behof begagna mark, som ostridigt är kronans tillhörighet, låter det visserligen icke förena sig att Lapparne å nämnda mark upplåta rätt till bete, slätter, jagt eller fiske åt bofaste, förutsatt att de Lapparne tilldelade inrymningsbref icke undantagsvis kunna innebära rätt till dylika upplåtelser; men då erforderlig rättelse af de missbruk, som i ifrågavarande hänseende yppat sig, torde kunna ske utan att något lagstadgande derom är af nöden, och den föreslagna ordningen för dylika upplåtelser af kronans mark, der sådana anses kunna ega rum, icke faller inom civillagens område, torde denna § böra utgå”²²

141. Departementschefen bemötte i propositionen justitierådens anmärkning, att upplåtelsereglerna inte hade sin plats i den allmänna civillagen utan hörde hemma i administrativ lagstiftning eftersom den avsåg upplåtelse av statens rättigheter på kronans mark. Av kommentaren framgår att departementschefen i och för sig delade justitierådens uppfattning om statens äganderätt till marken och upplåtelsereglernas karaktär, men att han ändå av praktiska skäl ansåg att bestämmelserna borde upptas i lagen:

”Tre af Högsta Domstolens ledamöter hafva anmärkt, att denna paragraf borde utgå, enär den deri föreslagna ordningen för upplåtelse af rätt till bete, jagt eller fiske å de för Lapparne afsatta land, icke fölle inom civillagens område. Då emellertid det måste vara en synnerlig fördel att ifrågavarande bestämmelser, hvilka så nära beröra den rätt Lapparne ega till de för dem afsatta land, af dem kunna återfinnas i den lag, som ordnar deras förhållanden i öfrigt till befolkningen i de renbeteslanden angränsade trakter, synes stadgandet lämpligen kunna i lagen bibehållas”.²³

142. På flera ställen i förarbetena till 1886 års renbeteslag betonas att renskötselrätten grundas på – och begränsas av – renskötselns *behov*. Sålunda framhålls följande av kommittén:

”Vid fråga om den rättsliga befogenheten ... må man i öfrigt uppmärksamma att ... dessa *flyttningar i en mängd fall företagas i följd af ett ovillkorligt bjudande behof*. (kurs. här) När under vissa väderleksförhållanden sådan isskorpa betäcker marken från hösten eller sådan hårdskare bildas å snön, att renen ej kan åtkomma någon föda, då måste Lappen, för att ej gå under, söka bete åt sin renhjord utom skattefjället och på enskilde jordegares marker. Detta förhållande tjänar i sin mån till stöd

²¹ Kommittén 1883 s. 74.

²² HD 21 november 1884 s. 29.

²³ Prop. 1886:2 s. 45.

för det antagandet, att de jemtländska Lapparnes här afhandlade sed eger verklig rättsgrund ...”²⁴

143. Samma grundläggande inställning kommer till uttryck när Särskilda Utskottet kommenterar frågan om nomadernas rätt att upplåta sina rättigheter till bofasta:

”Vidare hafva lapparne enligt 21 § erhållit rätt till jagt och fiske å de för dem afsatta land, sådana områden inom Norrbottens och Vesterbottens läns lappmarker, som för dem bibehållas, och å annan inom dessa lappmarker belägen utmark under den tid de der ega uppehålla sig. Uti 22 § äro uppdragna gränser för lapparnes rätt att förfoga öfver bete och slätter samt jagt och fiske å de för dem afsatta land, hvilka gränser naturligtvis bort bestämmas efter den rätt lapparne i dessa hänseenden ega. *Ehuru lapparnes befogenhet att till underhåll för sig och sina renar betjena sig af land och vatten å de trakter, der de ega att vistas, är grundad på deras naturliga rätt till de för deras existens nödiga förutsättningar, så är med afseende å dessas beskaffenhet denna rätt likväl icke ens inom de för lapparne afsatta land att anse såsom en eganderätt. Den är endast en nyttjanderätt till det omfång, som bestämmes af villkoren för renskötelsns bedrifvande. Hvad dertill icke erfordras, bör således falla utom gränsen för denna rätt.* Det bör därför icke ligga i lapparnes fria skön att, på sätt hittills i vissa trakter af Jemtlands län egt rum, upplåta betes- eller slätterlägenheter å skattefjellen åt bofaste, hvilket gifvit anledning till inrättande af fäbodas och dermed följaktig skogsförödelse. Om å något område finnes större tillgång på bete och slätter, än som för de till området hörande lappar behöfves, så bör det vara den myndighet, hvilken har högsta tillsynen öfver lappväsendet inom landet och är i tillfälle att mera i stort öfverskåda lapparnes behof, som skall förfoga öfver den öfverskjutande tillgången. Jemte det att i 22 § förbjudits lapparne att å de för dem afsatta land åt bofaste upplåta bete eller slätter eller upplåta rätt till jagt eller fiske åt annan, har det därför blifvit uppdraget åt Konungens Befallningshafvande att, der sådan upplåtelse mot lega kan utan skada för lapparne ske, densamma verkställa”²⁵ (kurs. här)

144. Det kan noteras att utskottet här formulerade den juridiska grunden för renskötselfrätten på ett pregnant sätt, nämligen som *en naturlig rätt till de för deras existens nödiga förutsättningar*. Utskottet konstaterade också att rätten därmed endast är en nyttjanderätt till det omfång, som bestämmes av villkoren för renskötselfns bedrivande. Detta ligger i linje med kommitténs tal om lapparnas flyttningsrätt *i följd af ett ovillkorligt bjudande behof*. Uttalandet i den i citatet ovan kursiverade delen har återgivits i förarbetena till 1971 års rennäringslag och har därför hög aktualitet.²⁶
145. Utskottet framhöll också att jakten och fisket borde betraktas som under alla omständigheter väl behöfliga binärningar till renskötselfn, varför upplåtelse därav till annan inte borde utesluta rätt för nomaderna att fortfarande själva begagna sig därav. Utskottet förordade därför en ändring av

²⁴ Kommittén 1883 s. 70 f.

²⁵ Särskilda Utskottet 1886 s. 31 f.

²⁶ SOU 1968:14 s. 67.

lagtexten, så att det framgick att upplåtelsen skulle avse att "jemte dessa lappar" utöva jakt och fiske.²⁷

146. En i målet kontroversiell fråga är om de upplåtelser som utskottet syftar på i sistnämnda citat avser statens rätt i egenskap av markägare eller, som Samebyn påstår, samernas, d.v.s. nomadernas rätt. Materialet kan dock inte tolkas på annat sätt än att det förutsattes i lagförarbetena till 1886 års renbeteslag att det var statens rätt som upplåts till tredje man. Samebyn har visserligen gjort gällande att det förhållandet att intäkterna från sådana upplåtelser kommit att avsättas för nomadernas behov visar att det var deras rätt man avsåg skulle upplåtas. Det framgår dock av vad utskottet anförde i den frågan att någon sådan slutsats inte kan dras. Utskottet anförde:

"Under behandlingen av denna paragraf inom Utskottet har man ansett de medel, som inflyta genom sådana upplåtelser, som i paragrafen omförmälas, *böra användas för vederbörande lappbys behof, enär deri skulle ligga en eggelse för lapparne att bättre hushålla med ifrågavarande tillgångar, hvilken skulle saknas, derest vinsten deraf icke odelad komme dem sjelfve till godo*; hvarjemte man funnit det föga lämpligt att pålägga Kongl. Maj:t besväret med den administrativa detaljen att bestämma om användningen af dessa medel. Häremot kan anföras, att då medlen, som till följd af lokala förhållanden och andra omständigheter torde komma att inflyta med olika belopp för särskilda lappbyar, lämpligen och i första rummet torde böra tagas i anspråk för lapparnes fattigvårdsutgifter, men det ingalunda torde kunna på förhand tagas för afgjort, att lappbyindelningen kommer att läggas till grund för framtida ordnande af lapparnes fattigvård, utan tänkbart är att socknar eller län bli de enheter, för hvilka ett sådant ordnande kommer att ske, så har Utskottet stannat för den mening, att tryggheten för medlens ändamålsenliga och rättvisa användning vore bevarad genom att icke fastslå en allmän regel därför, utan i stället åt Konungen öfverlemna att derom meddela bestämmelse; dervid den tillförsigt torde kunna hyssas, att sådana medel skola, i mån som det befinnes behöfligt eller lämpligt, komma vederbörande lappby till godo. Eggelsen till sparsam hushållning med en lappbys tillgångar på bete m.m. skall visserligen icke, då fördelen deraf skall delas med andra, blifva lika stor som om samma fördel finge odelad tillfalla lappbyn, men den kan ingalunda anses komma att bortfalla."²⁸ (kurs. här)

147. Av uttalandet framgår att avsikten med att inflytande medel skulle tillföras nomaderna grundades på två olika synpunkter. Dels skulle detta utgöra ett incitament för dem att hushålla bättre med resurserna, dels skulle medlen komma till användning för deras fattigvård. Detta får sägas vara ursprunget till i det följande införda bestämmelser om användningen av vid

²⁷ Särskilda Utskottet 1886 s. 32.

²⁸ Särskilda Utskottet 1886 s. 32 f.

upplåtelser influtna medel till nomadernas behov, så småningom organiserad i Samefonden.

148. Den omständigheten att inflytande medel skulle komma nomaderna till godo kan alltså inte tolkas som ett uttryck för att det nu är *samernas* jakt- och fiskerätt som upplåts till tredje man.

149. Samebyn påstår också att staten i Skattefjällsmålet inte gjorde gällande någon egen rätt till jakt och fiske på ifrågavarande mark. Påståendet saknar grund. Det framgår av statens uttalande på sidan 154 i referatet att staten utgick från att markägaren har Jakträtten. Där anför:

”Det bör uppmärksammas att frihetsbrevet för Thomas Jonsson särskilt nämner djurskjutning. Ett påpekande om jakträtt torde ha varit obehövt, för den händelse Thomas Jonsson hade ansetts vara ägare till området i fråga.”

Samebyns påstående att upplåtelsereglerna strider mot grundlagen etc.

150. Samebyn påstår att upplåtelsesystemet i 31-33 §§ rennäringslagen, enligt vilket Samebyn är förhindrad att upplåta sin jakt- och fiskerätt och länsstyrelsen administrerar upplåtelser av jakt och fiske, strider mot egendomsskyddet i 2 kap 15 § regeringsformen och diskrimineringsförbudet i 2 kap 12 § regeringsformen. Samebyn påstår också att regleringen strider mot vissa bestämmelser i Europakonventionen för de mänskliga rättigheterna etc.

151. En förutsättning för Samebyns påståenden i detta sammanhang torde vara att det är samernas jakt- och fiskerätt som upplåts av länsstyrelsen. Som framgått bestrider staten att det är något annat än statens egen jakt- och fiskerätt som upplåts i detta sammanhang. Den rätt att jaga och fiska som renskötarna har enligt rennäringslagen kan inte upplåtas till tredje man, vare sig av staten eller av renskötarna. Det är således en missuppfattning att staten upplåter renskötarnas rätt.

152. Enligt statens uppfattning följer det redan av renskötselrättens juridiska konstruktion som en slags allmänningsrätt att renskötarna inte har rätt att upplåta *sin* på sedvanerätt grundade rätt att jaga och fiska till tredje man. Det är här fråga om en utövningsrätt, alltså en rätt för Samebyn att utöva jakt och fiske, som inte kan upplåtas.

153. Om Samebyn skulle ha framgång med sitt förstahandsyrkande, som enligt statens uppfattning innebär ett anspråk på Jakträtten och Fiskerätten på Området, kommer Samebyn att kunna upplåta jakt- och fiske till tredje man på Området. Påståendet om att reglerna i rennäringslagen strider mot grundlagen och Europakonventionen saknar då mening²⁹, eftersom

²⁹ Tingsrätten har dock i sin dom förklarat att upplåtelsereglerna i rennäringslagen inte ska tillämpas, inte därför att det, som tingsrätten funnit, är Samebyn som har upplåtelserrätten, utan därför att de strider mot angivna bestämmelser i regeringsformen. Se sidan 261 i domen.

- upplåtelsereglererna i rennäringslagen inte längre kan anses tillämpliga på Området. Dessa regler får nämligen anses förutsätta att det är statens rätt som upplåts.
154. Men även om man skulle göra en materiell prövning av Samebyns påståenden saknas skäl för bifall till dessa. Samebyns påståenden om grundlagsbrott torde – som hovrätten antecknat i sin dom – förutsätta att samerna hade en exklusiv rätt till jakt- och fiske på Området före införandet av 1886 års renbeteslag. Någon sådan rätt fanns dock inte.
155. Samebyns sakkunnige, Mattias Åhrén, har påstått att det skulle föreligga en folkrättslig förpliktelse för Sverige att erkänna samernas ensamrätt till jakt och fiske, även om samerna inte helt ensamma brukat området. Som hovrätten påpekat i sin dom har det inte framgått av förhöret med honom att det finns en folkrättslig princip med sådant innehåll. Någon folkrättslig regel av detta innehåll har inte heller införlivats med svensk rätt. Hovrätten framhåller också att rennäringslagens bestämmelser om upplåtelse av rätt till jakt och fiske går i rakt motsatt riktning mot en sådan princip.
156. Frågan om grundlagsbrott etc. var aktuell redan i Skattefjällsmålet, och Högsta domstolen ogillade där i ett prejudicerande uttalande liknande påståenden från sameparterna i det målet.
157. Högsta domstolen konstaterade i Skattefjällsmålet att de befogenheter som samer hade enligt 1886 års lag i huvudsak stod kvar enligt gällande rennäringslagstiftning. De ingick nu i, eller var förenade med den i rennäringslagen stadgade renskötselrätten. Visserligen fanns skillnader, tillkomna under årens lopp genom en rad olika lagstiftningsåtgärder. I stor utsträckning hade dessa betingats av att förutsättningarna för rennäringen och samernas levnadsförhållanden i övrigt hade ändrats. Den grundläggande principen stod emellertid kvar oförändrad: rätten för samer att inom områden som lagen anger begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar – en rätt som gav samer monopol på att där bedriva renskötsel. Kvar stod också otvivelaktigt principen att lagstiftaren uttömmande reglerat de rättigheter och skyldigheter som renskötselrätten innebär, alltså utom rätten till renbete bl.a. också rätten till jakt och fiske.³⁰
158. Även om man i förarbetena till 1886 års lag kunde finna uttryck för bristande tilltro till samernas förmåga att själva ta tillvara sina intressen fanns det numera inte något fog för en sådan inställning. Högsta domstolen framhöll vidare att de kritiserade upplåtelsereglererna utgör ett led i en omfattande lagreglering som tillförsäkrar samerna speciella befogenheter och särskilt skydd, och lagfäster deras rättigheter över vidsträckta områden i statens ägo. I allt väsentligt är det alltså fråga om en positiv särbehandling.

³⁰ Referatet s. 244.

Det saknades underlag för en jämförelse med andra grupper för en bedömning av sameparternas påstående om diskriminering. Det blev därför av särskild betydelse för bedömningen vilken bakgrund och vilket syfte de kritiserade reglerna hade. I förarbetena framträdde en önskan att skapa bättre förutsättningar för bedrivande av lönsam renskötsel och för bevarande av den samiska kulturen, men också en strävan att främja även andra befolkningsgruppers behov av att utnyttja de vidsträckta fjälltrakterna både i förvärvssyfte och för fritidsändamål. Det var detta önskemål jämte intresset att främja en god jakt- och fiskevård som enligt förarbetena till rennäringslagstiftningen utgjorde skäl för en statlig förvaltning av jakt- och fiskeupplåtelse. Lagens reglering av upplåtelseätten byggde alltså på en avvägning mellan delvis motstridiga intressen. Det saknades varje stöd för att denna avvägning skulle ha påverkats av någon nedvärderande inställning till samerna som folkgrupp. Rennäringslagstiftningens upplåtelseseregler stod därför inte i strid med diskrimineringsförbudet i 2 kap. 15 § regeringsformen.³¹

Samiskt bruk av Området

159. Brukandet har skett i ett nomadiserande levnadssätt och brukarna har tidvis uppehållit sig långt från Området. Området var inte bestämt till gränserna eller inhägnat. Det var fråga om bruk av oskiftad mark "yx om yx och klöv om klöv". Det var inte fråga om kontinuerligt bruk eftersom samma områden inte brukades på sommar och vinter. Det är inte heller fråga om ett besittningstagande av Området genom samiskt bruk. Andra personer har till exempel inte kunnat hindras från att bruka det.
160. Det har inte rått några särskilda förhållanden på Området såvitt avser jakten och fisket, i jämförelse med renskötselområdet i stort. Ingen kan sägas ha haft hela Området i sin besittning på det sätt som krävs för urminnes hävd.

God tro – invändningar från staten

161. Samebyn påstår att samers nämnda brukande av Området skett i "god tro" och utan invändningar från statens sida. Om påståendet om god tro ska innebära att samer härigenom förvärvat ensamrätt till jakt och fiske, är påståendet både felaktigt och – om det syftar på rekvisiten i reglerna om urminnes hävd – otillräckligt:
- Felaktigt är det därför att samerna – såsom utredningen i målet visar – omöjligen kan ha föreställt sig att de hade ensamrätt i förhållande till staten till jakt och fiske på något område. De grundläggande

³¹ Referatet s. 247 f.

rättsreglerna och statens tydliga anspråk på äganderätt till marken från och med senare delen av 1600-talet, samt regleringen av renskötseln, har inneburit att det saknats anledning för samerna att föreställa sig att de haft några andra rättigheter än dem som kommit till uttryck i rennäringslagstiftningen.

- Otillräckligt är det därför att det inte innefattar ett påstående om att samerna *hävdat ensamrätten utåt* på det sätt som krävts för erhållande av urminnes hävd. Något sådant hävdande har inte förekommit, och Samebyn har inte heller påstått det, utan nöjt sig med att påstå "god tro", vilket inte innebär mera än ett påstående att samerna *själva* haft uppfattningen att de haft den påstådda ensamrätten. Som hovrätten påpekat i sin dom (sidan 10 y) har Samebyn inte *åberopat* att samer har tydliggjort ett anspråk på ensamrätt.

162. Det är oriktigt att staten inte har gjort invändningar mot anspråk på ensamrätt. Anspråk på ensamrätt har genomgående avvisats i olika sammanhang ända sedan 1300-talet.

Konkurrens

163. Staten bestrider påståendet att samer inte varit utsatta för konkurrens om jakten och fisket på Området. Samerna har inte varit ensamma på Området. Enligt härskande uppfattning var birkarlarna jägare och handelsmän. Jakten och fisket lockade redan på medeltiden främlingar till Lappmarken, och det förekom en omfattande handel med skinn och fisk med hela Lappmarken som upptagningsområde. Området är rikt på vattendrag, vilket underlättat kommunikationerna.

Jakten och fisket

164. Nomaderna har endast nyttjat en mindre del av jakten och fisket i Lappmarken. Bland annat har landshövding Graan, som var av samisk släkt, på 1600-talet funnit att i Lappmarken fanns det så många sjöar, att nomaderna omöjligen kunde årligen hävda alla fiskerilägenheterna, utan att en

stor del låg vart år obrukade. Vad "djurafånget" angick, gällde i stort sett detsamma, som sagts om fisket.

165. Man har i SOU 1939:28 angående ändamålsenligt utnyttjande av kronans fiskevatten uppskattat att nomaderna totalt sett förbrukade 8 % av avkastningen på fiskebeståndet.³¹
166. Konkreta uttryck för sådana exklusiva rättigheter som Samebyn gör anspråk på i målet saknas helt i det historiska materialet.

Den rättsliga slutsatsen

Betydelsen av samisk etnicitet

167. Samebyn anger som grund för talan att *samer*, d.v.s. människor av viss etnicitet, brukat marken på Området på visst sätt under lång tid. Den etniska aspekten har dock inte varit relevant i ett historiskt perspektiv, då man skilde mellan nomader och bofasta.
168. Frågan om särskilda rättigheter kan upparbetas genom att just *samer* brukar marken var aktuell också i Skattefjällsmålet. Sameparternas grunder för talan i tingsrätten beskrivs i referatet av Skattefjällsdomen på följande sätt:

"Ifrågavarande trakter utgjorde omedelbart efter istiden herrelöst land. Samerna och deras menigheter torde därefter vara de första som tog markområdena i anspråk. Denna ockupation skedde kanske redan under forntiden men i vart fall under medeltiden. Alltsedan dess har samerna och deras menigheter hävdat ifrågavarande markområden genom tamboskapsbete, jakt och fiske, skogsfång, hö- och lavtäkt m m samt genom att bebo, innehava och besitta områdena. Den faktiska hävden av de konkreta rådighetsbefogenheterna på marken har hela tiden bestått och har tidigt medfört en äganderätt för samerna till områdena. Även om samerna till en början saknade konkurrens om naturtillgångarna och själva skötte rättsskipningen har sedermera andra intressen än samernas gjort sig gällande och orättmätigt förskaffat sig inflytande över samernas områden. Samernas äganderätt till land och vatten har dock aldrig upphört. I vart fall har samerna på angivet sätt hävdat markområdena från urminnes tid och fram till nu. Urminnes hävd har sålunda förelegat vid flera i andra hänseenden betydelsefulla tidpunkter: 1645, 1766, 1841 och 1886.

...

Samerna är en nationell minoritet som har speciella rättigheter. Samerna har skött sig själva och har haft ett eget rättssystem. När andra trängde in på samernas område innebar detta icke någon ändring i samernas rättssystem. Denna rätt har sedermera såsom landssed recipierats i svensk rätt genom samiska nämndemän i domstolarna. De privaträttsliga rättigheter som åsyftas är gamla och oantastliga och samerna eftersträvar att genom rättens dom erhålla fastställelse av privaträttslig rätt till omstämda nyttigheter." (ur tingsrättens dom, ref. s.9)

169. I Högsta domstolens dom framhålls att sameparterna i Högsta domstolen, i högre grad än vad som syntes ha skett i hovrätten, betonat att samerna utgör en etnisk minoritet, vilken utsatts för kolonisation av andra

³¹ SOU 1939:28 s. 82.

folkgrupper och trängts undan från mark som de ursprungligen ägt. Huvudlinjerna i sameparternas argumentation i Högsta domstolen sammanfattas i övrigt på följande sätt:

"Samer har långt före några andra tagit skattefjällen, liksom andra samiska områden, i besittning. De blev då ägare till områdena genom ockupation och specifikation, och deras fortsatta bruk av fjällen medförde att de även kunde åberopa urminnes hävd till dem. Hävd såsom grund för äganderätt påstås ha förelegat vid flera tidpunkter, bl a åren 1645, 1745-52, 1766, 1841 och 1886. Detta innebär dock endast att sameparterna vill rikta uppmärksamheten på en del perioder av speciellt intresse i målet. Äganderätten tillkom inte enskilda samer utan det kollektiv - den samekommunitet - som brukade fjällmarken. Även om detta kollektiv inte så ofta framträtt utåt, har det för samerna själva stått klart att detta var den egentliga bäraren av samernas rättigheter och att enskilda samer inte fick förfoga över någon rättighet till kollektivets nackdel. Rättsläget har liknat vad som ännu gäller om häradsallmänningarna, som på motsvarande sätt skall behållas oförminskade till delägarnas nytta." (ref. s. 170)

"Sameparterna gör gällande att man redan under Vasatiden från högsta statsmakternas sida klargjort att samerna ägde den mark de brukade. ... De uttalanden som gjordes om statens rätt till de norrländska ödemarkerna i 1683 års förordning och påbud om skogarna i riket tog inte sikte på fjällmark och rörde för övrigt inte avgränsad mark, som ägdes av enskilda. Påbudet saknar därför betydelse för rätten till skattefjällen." (ref. s. 170 f.)

170. Den samiska etniciteten ställdes således av sameparterna i centrum av deras talan, tillsammans med brukandet av marken från urminnes tid fram till nu. Det kollektiva inslaget var tydligt också genom att, i de fall då äganderätt till andel i fastighet påstods tillkomma enskild same, grunden för yrkandet var att denne enskilde härledde sin rätt från ett visst samekollektiv. Högsta domstolen anförde i detta sammanhang:

"Som förut antytts, har sameparterna inte gjort gällande att enskilda samer vid tiden för Brömsebrofreden eller senare skulle ha förvärvat äganderätt till skattefjällen. Enligt deras ståndpunkt disponerades fjällen av olika kollektiv, som sedan fördelade bruket av de skilda fjällområdena efter principer som nu är endast ofullständigt kända men som byggt på en särskild samisk arvsordning."³²

171. Sameparterna i Skattefjällsmålet gjorde alltså gällande att samerna som etnisk grupp på grund av hävd har särskilda, kollektiva rättigheter, och det måste ha varit en förutsättning för deras talan, att dessa rättigheter nu kunde göras gällande av andra samer i kollektiv eller enskilt.
172. Statens inställning i dessa frågor var tydlig. Rättigheter kunde enligt staten göras gällande endast av enskilda personer, inte av något kollektiv.³³
173. Högsta domstolen fann inte i det redovisade materialet något stöd för påståendet om samernas kollektiva rätt. Påfallande är dock att Högsta

³² Referatet s. 195, jfr s. 168.

³³ Referatet s. 173-175.

domstolen aldrig tog uttrycklig ställning till frågan, vilken betydelse – om någon – som etnisk tillhörighet hade för domstolens avgörande.

174. Staten tolkar för sin del domen så, att den frågan saknade betydelse för avgörandet. Detta framgår om man sammanställer olika delar av domstolens dom.

175. Högsta domstolen avfärdar först sameparternas klagan över rasistiska och koloniala övergrepp:

"Vad målet gäller är emellertid inte, i vad mån de intrång som drabbat samerna som folkgrupp har varit rättsenliga eller ej. Föremålet för parternas talan är, huruvida vissa av sameparterna angivna rättssubjekt framför staten är ägare till de omtvistade fastigheterna eller, om detta inte skulle vara fallet, har vissa andra rättigheter till dem. Den nyss antydda utvecklingen är visserligen, som kommer att framgå i det följande, på flera punkter av betydelse i sammanhanget. Men det bör redan inledningsvis understrykas, att de frågor som skall prövas i första hand är av civilrättsligt slag och skall bedömas efter vanliga rättsliga normer."³⁴

176. Därefter framhåller Högsta domstolen som komplicerande omständigheter olika samegruppers skilda levnadsförhållanden (fjällsamer, skogssamer och fiskesamer), inbördes cirkulation mellan dessa grupper och övergång från nomadism till fast bosättning. Högsta domstolen framhåller också att utvecklingen varit olika inom skilda delar av det vidsträckta skandinaviska område där samer vistats.³⁵ Högsta domstolen ger sig sedan in på en inventering av det rättsliga material som belyser "samers rätt till brukad mark". Även här framhålls den skiftande karaktären på områden som brukats av samer.³⁶ Detta måste tolkas så att Högsta domstolen inte anser att det går att dra några generella slutsatser om samernas förhållanden. Alldeles klart tar Högsta domstolen ställning i följande uttalande.:

"Sameparternas ståndpunkt synes innebära, att man skulle bedöma samernas rätt till fjällmark på enhetligt sätt oavsett var i Sverige marken är belägen ... Det står emellertid klart att frågan om samer genom långvarigt bruk förvärvat äganderätt eller annan rätt till fjällområden inte på detta vis kan avgöras generellt. Spörsmålet huruvida i ett visst fall de rättsliga förutsättningarna för ett sådant förvärv är för handen eller ej måste prövas med hänsyn till bruksförhållandena och samernas befogenheter just på det aktuella området. Därvid kan man hämta ledning från vad

³⁴ Referatet s. 175.

³⁵ Referatet s. 180

³⁶ Referatet s. 181

som är känt om andra fjälltrakter, men särskild försiktighet är då motiverad med tanke på de skiftande förhållandena i olika delar av Sverige där samer höll till."³⁷

177. Samma tanke kommer till uttryck i följande uttalande:

"Det bör betonas att uttalandena enbart avser de skattefjäll som det fullföljda målet rör; att ta ställning till rättsläget beträffande fjällområden utanför Jämtlands län är för övrigt inte möjligt på grundval av utredningen i målet."³⁸

178. Högsta domstolen markerade således tydligt i domen att det var fråga om en prövning av de konkreta omständigheterna i målet, inte om en tillämpning av generella principer. Detta, i förening med avvisandet av tanken på kollektiv rätt, måste tolkas så att den etniska faktorn inte ansågs ha någon betydelse i målet.

179. Högsta domstolen har inte kommenterat betydelsen av den etniska faktorn. Det kan ifrågasättas om inte Högsta domstolen med *samerna på skattefjällen* avsåg de renskötare, d.v.s. *nomader*, som *uppehöll sig på skattefjällen omedelbart före den tidpunkt då 1886 års renbeteslag trädde ikraft*.³⁹

³⁷ Referatet s. 192 f.

³⁸ Referatet s. 227.

³⁹ Referatet s. 179.

Påståendet att renskötselrätten vilar på urminnes hävd

180. Som tidigare berörts uttalar Högsta domstolen sig i Skattefjällsdomen⁴⁰ om den juridiska grunden för renskötselrätten. Där anförs följande:

”Nästan ett sekel har gått sedan den första renbeteslagen kom till. Att avgöra vilka närmare befogenheter samer hade på skattefjällen innan lagstiftningen grep in möter uppenbara svårigheter. En säker utgångspunkt synes emellertid vara att kärnan i befogenheterna utgjordes av det som fortfarande är grundvalen för samernas näringsfång på fjällen: renbete, jakt, fiske och visst skogsfång. Det var fråga om *rättigheter som från början vilat på urminnes hävd* och under tidernas lopp fått ändrat innehåll i anslutning till att samernas näringsutövning utvecklats och tagit delvis nya former.” (kurs. här)

181. Uttalandet synes vara ett obiter dictum. Det är i avgörandet inte närmare utvecklat hur uttalandet förhåller sig till förarbetena till 1886 års renbeteslag, som mycket tydligt anger att renskötselrätten då ansågs grundad på sedvanerätt. Uttalandet låg emellertid i linje med vad sameparterna påstod i målet; de gjorde ju gällande exklusiv rätt på grund av urminnes hävd.
182. Uttalandet i Skattefjällsdomen om att renskötselrätten ytterst vilar på urminnes hävd utgör en bakgrund när Högsta domstolen längre fram i texten förklarar att de befogenheter som renskötande samer hade på skattefjällen kom att uttömmade regleras av 1886 års lag, ”och detta även i den mån de ytterst vilade på hävd.”⁴¹
183. En prövning av de faktiska omständigheter som utmärker renskötseln mot de kriterier som angavs i äldre jordabalken för erhållande av urminnes hävd visar att de nomadiserande renskötarna av många skäl aldrig därigenom kunnat uppnå ensamrätt till jakt eller fiske med urminnes hävd på något område. Dessa skäl är alldeles desamma som de av Högsta domstolen i Skattefjällsdomen åberopade skälen för att sameparterna inte kunde få bifall till sitt yrkande om äganderätt (skattemannarätt) till skattefjällen.
184. Däremot har de kunnat upparbeta rätt att jaga och fiska på sedvanerättslig grund. Urminnes hävd och sedvanerätt är, trots sina likheter, två helt skilda rättsinstitut. Urminnes hävd ger individuell rätt på ett begränsat, väl definierat område på skiftad mark, medan sedvanerätt kan ge en kollektiv rätt på oskiftad mark.
185. Det finns anledning att här nämna att departementschefen i propositionen till 1886 års renbeteslag i sin motivering för att lapparna hade en sedvanerättsligt grundad rätt till renskötsel som *jämförelse* anknöt till reglerna om urminnes hävd i 15 kap. jordabalken.⁴² Detta uttalande torde senare ha

⁴⁰ Referatet s. 233.

⁴¹ Referatet s. 244.

⁴² Departementschefen i statsrådsprotokollet den 11 december 1885, s. 35: ”De i 15 kap. 1 § jordabalken uppställda villkor för att en rättighet skall kunna grundas å urminnes hävd ... hafva tydligen i fråga om denna sedvana blifvit uppfyllda.” – Under förarbetena förekom också uttalanden från enskilda riksdagsmän om urminnes hävd, dock utan någon närmare diskussion om huruvida rekvisiten i lagens bestämmelser om urminnes hävd var uppfyllda.

kommit att missförstås och uppfattas som ett uttryck för att renskötselrätten vilar på urminnes hävd.

186. I sammanhanget kan också framhållas att Särskilda Utskottet vid riksdagsbehandlingen av förslaget till 1886 års renbeteslag framhöll att 1734 års lag inte reglerat nomadernas rätt till renskötsel:

*"1734 års lag har icke ordnat våra nomaders och bofastes inbördes rättsförhållanden, åtminstone icke sådana dessa numera gestaltat sig. Hade den det gjort, så skulle ej mellan båda kunnat uppstå det tillstånd af brytningar och missämja, som nu gör lagstiftningens ingripande så nödvändigt. Men då en ny lag skall stiftas, hemtar den gerna sitt innehåll från de förut på det område, för hvilket den skall gälla, bestående sedvänjorna, äfven om de icke överensstämmer med den gällande lagen. Sålunda härstammar en stor del av den hos oss stiftade lag från gamla sedvänjor, hvilka före lagens tillkomst gälde såsom rätt eller från sådana som bildat sig bredvid lagen. Då nu lapparnas sedvänja att flytta med sina renar ostridigt är ett sedan urminnes tid bestående faktiskt förhållande, så är det så långt ifrån att vare sig andan eller bokstafven af 1734 års lag utgör något hinder för upptagande af berörda sedvänja i den lag, som det nu är fråga om att stifta, att det tvärtom vore en orimlighet att denna nya lag skulle hemta sin grundläggande tanke annorstädes ifrån än från samma sedvänja."*⁴³ (kurs. här)

187. Högsta domstolens uttalande om att renskötselrätten ytterst vilar på urminnes hävd föranledde 1993 lagstiftaren att skriva in detta i 1 § rennäringslagen.
188. Som kort berörts ovan har uttalandet i Skattefjällsdomen om att renskötselrätten grundas på urminnes hävd och det senare införandet av samma sak i 1 § rennäringslagen orsakat tolkningssvårigheter, eftersom renskötsel på ett mycket stort, inte närmare specificerat område med kanske långa, naturliga avbrott i markutnyttjandet inte uppfyller de yttre kriterier som uppställs i reglerna om urminnes hävd i äldre jordabalken. När den s.k. Gränsdragningskommissionen i sitt betänkande i SOU 2006:14, Samernas sedvanemarkar, ställdes inför problemet föreslog den som en lösning på problemet en särskild form av urminnes hävd, anpassad till renskötselns förutsättningar:

*"Vi menar att de särdrag som kännetecknar urminnes hävd till renskötsel i förhållande till urminnes hävd enligt äldre jordabalken motiverar att man talar om i princip skilda rättsinstitut".*⁴⁴

189. Skapandet av ett nytt rättsinstitut - "urminnes hävd till renskötsel" - innebär dock man förutsätter det som skulle bevisas och att man skapar ett med sedvanerätt synonymt begrepp, som är terminologiskt förvirrande, eftersom det kan förväxlas med urminnes hävd i den äldre jordabalken.
190. För övrigt kan noteras att Gränsdragningskommissionen dels felaktigt utgick från att departementschefen i propositionen till 1886 års renbeteslag

⁴³ Särskilda Utskottet 1886 s. 20.

⁴⁴ SOU 2006:14 s. 383-400. Citatet från s. 386.

uttalat att renskötselrätten grundade sig på urminnes hävd⁴⁵, dels felaktigt uttalade att de olika termerna *av ålder*, *sedvana* och *urminnes hävd* framstår som i någon mening parallella begrepp⁴⁶. Det senare må vara riktigt med avseende på *av ålder* och *enligt gammal sedvana*, men inte med avseende på urminnes hävd, som ju är ett gammalt, väl definierat rättsinstitut.

191. Av intresse är här också Högsta domstolens dom i det s.k. Nordmalingsmålet, NJA 2011 s. 109, där vissa fastighetsägare stämt tre samebyar med yrkande (i andra hand) om fastställelse av att dessa samebyar inte hade renskötselrätt på deras fastigheter.

192. Där uttalade Högsta domstolen bl.a. följande:

"5. I 1 § andra stycket rennäringslagen sägs vidare att renskötselrätten grundas på urminnes hävd. Paragrafen fick sin nuvarande lydelse år 1993. Av motiven framgår att den nu citerade delen av paragrafen syftade till att klargöra renskötselrättens ursprung. Det ansågs vara av betydelse för de renskötande samernas ställning och trygghet i sin näring att det slogs fast att renskötselrätten i grunden byggde på urminnes hävd och inte på upplåtelser eller lagstiftning. (Se prop. 1992/93:32 s. 90.) Lagändringen skedde i anslutning till domen i skattefjällsmålet (NJA 1981 s. 1) där HD uttalade att renskötselrätten ytterst grundade sig på urminnes hävd. Vad som sägs i andra stycket har närmast karaktär av upplysning om renskötselrättens ursprung och rättsliga natur. I lagtexten är inga rättsföljder knutna till upplysningen. För frågan om samebyarnas rätt till renbete på fastighetsägarnas fastigheter ger upplysningen ingen vägledning."

193. Uttalandet i lagtexten om att renskötselrätten grundas på urminnes hävd uppfattades således av domstolen endast som en upplysning om renskötselrättens ursprung och rättsliga natur, till vilken inga rättsföljder var knutna.

194. Samebyn har åberopat domen i Nordmalingsmålet som stöd för ett påstående om att man vid en bedömning av förekomsten av urminnes hävd för renskötsel skulle kunna ta hänsyn till renskötselns särskilda förhållanden, ett resonemang som måste ha inspirerats av Gränsdragningskommissionens konstruktion av en särskild sorts urminnes hävd för renskötsel. Samebyn har härvid hänfört sig till ett uttalande av domstolen i punkt 10:

"Det måste då först fastställas vad som karakteriserar en sådan sedvana, och fastän gamla JB:s bestämmelser om urminnes hävd inte ska tillämpas kan viss vägledning hämtas från tillämpningen av detta rättsinstitut. Emellertid får en friare bedömning göras, och det med utgångspunkt i hur renskötsel faktiskt bedrivs. Det kan tilläggas att renskötselrättens kollektiva natur medför att det inte behöver utredas vilka samer som från tid till annan har bedrivit renskötsel inom det område där sedvanerätt görs gällande; samer från olika samebyar kan medverka till att sedvanerätten upparbetas och vidmakthålls."

195. Vad som konstateras här är dock att reglerna om urminnes hävd *inte* ska tillämpas. Det var *sedvanan* som kunde bedömas litet friare, med

⁴⁵ S. 385, not 24.

⁴⁶ S. 385.

utgångspunkt i hur renskötseln faktiskt bedrivs. Att sedvanan fastställs med ledning av hur renskötseln faktiskt bedrivits är naturligt. Vidare framgår att kollektiv rätt på grund av sedvana kan uppstå, oberoende av vilka människor som agerat. Detta innebär dock inte att Samebyn kan hävda en individuell rätt med stöd av sedvana (eller urminnes hävd), när grunden är ett kollektivt brukande.

196. Högsta domstolens dom i Nordmalingsmålet innebär inte att man vid bedömningen av om urminnes hävd uppkommit kan jämkas i de för urminnes hävd uppställda rekvisiten.
197. Av allt att döma har samernas åberopande av begreppet urminnes hävd grundat sig på ett missförstånd, föranlett av att departementschefen i propositionen till 1886 års renbeteslag *jämförde* förhållandena i renskötseln med reglerna om urminnes hävd.⁴⁷ Samerna har funnit termen urminnes hävd tilltalande eftersom den för tanken till både "urminnes tid" och "hävd"; att påståendet om urminnes hävd inte uppfyller ett nödvändigt krav på juridisk stringens har man bortsett från.

Lappskattelanden

198. Som redan anförts har staten haft svårt att förstå vilken betydelse Samebyns påståenden om lappskattelanden har i målet. Detta gäller särskilt som Samebyn inte påstår att hela Området varit täckt av lappskatteland.
199. Staten utgår därför från att Samebyn är införstådd med att den mark som fanns mellan lappskattelanden till en början utgjorde allmänningsmark som inte ägdes av någon enskild eller staten, alltså *res nullius*, och senare förvandlades till kronomark.
200. Beträffande lappskattelanden påstår Samebyn i korthet följande:
- att samerna betalade skatt för sina land,
 - att dessa innehades med en rätt jämförbar med skattemannarätt, och
 - att samerna hade ensamrätt till resurserna på lappskattelanden.
201. Påståendet att innehavarna av lappskatteland betalade skatt för sina land måste, för att få någon mening i sammanhanget, tolkas som ett påstående om att lappskattelanden var föremål för jordbeskattning. Endast med den tolkningen blir det meningsfullt i sammanhanget, eftersom i så fall en förutsättning för skattemannarätt skulle vara uppfylld. Påståendet om

⁴⁷ Prop. 1886:2 s. 35.

skattemannarätt är sedan ett led i påståendet om att samerna, d.v.s. innehavarna av lappskattelanden, hade ensamrätt till jakten och fisket på landen.

202. Alla tre påståendena är emellertid felaktiga. Innehavarna av lappskatteländ betaldel lappskatt, som – om vi bortser från att Gustav Vasa under fyra år beskattade vissa fisken - först var en personlig förmögenhetsskatt och från och med 1695 en kollektiv förmögenhetsskatt men aldrig en jordskatt eftersom lappskattelanden inte skattades, och i rättspraxis kom lappskattelanden att betraktas som kronomark. Innehavarna av lappskatteländ kunde inte hindra upptagande av nybyggen på sina land, om de i övrigt ansågs "fullsuttna".
203. Samebyn påstår mera konkret att samernas rätt till lappskattelanden i mitten av 1600-talet av domstolar och myndigheter betraktades som jämförbar med böndernas skattemannarätt, en rätt som i avgörande hänseenden anses motsvara dagens äganderättsbegrepp.
204. Samebyn understödjer sina påståenden och sin argumentering med hänvisningar till litteraturen. Framför allt handlar det om hänvisningar till arbeten av *Kaisa Korpjaakko-Labba*, *Lennart Lundmark* och *Nils-Johan Päiviö*. Dessa författare har skrivit böcker men också medverkat i flera offentliga utredningar med anknytning till ämnet och därigenom kommit att dominera den aktuella bilden av rättsförhållandena i Lappmarken under framför allt 1600- och 1700-talen. Belysande är följande Jakt- och fiskeutredningens uttalande i inledningen till SOU 2005:17 Vem får jaga och fiska?:
- "Det som är oklart är om samebymedlemmar har ensamrätt till jakt och fiske på denna mark eller om denna rätt är delad med staten. Samtliga författare är ense om att staten först 1987 direkt uttalat att den har en egen jakt- och fiskerätt till denna mark. Dessförinnan har staten i ett stort antal sammanhang uttryckt att denna mark var avsatt till samernas uteslutande begagnande. Man är även ense om att staten även före 1987 förfogat över jakt- och fiskerätten genom att upplåta den. Den stora frågan blir därefter om staten upplåtit den egna jakt- och fiskerätten eller om staten förfogat över samernas jakt- och fiskerätt."⁴⁸
205. Staten bestrider såväl påståendet om jordskatt som påståendet om skattemannarätt och påståendet om ensamrätt till jakt och fiske, och staten underkänner i dessa hänseenden den åberopade litteraturen. Dessa författare vantolkar det historiska materialet. När det hos Lundmark och andra författare förekommer hänvisningar till underlag för påståenden om ensamrätt visar det sig dessutom ofta vid en närmare granskning att

⁴⁸ S. 8.

- hänvisningarna inte gäller den grundläggande frågan om det föreligger ensamrätt, utan andra förhållanden.
206. En grundläggande brist i Samebyns och de åberopade författarnas framställning är att de inte skiljer mellan å ena sidan nomadernas rättigheter inbördes, och i förhållande till nybyggarna, och å andra sidan deras rätt i förhållande till staten. Men det måste man göra, eftersom det är den senare frågan som är föremål för tvist i målet.
207. I det medeltida rättighetssystemet, som härskade långt fram i tiden, fanns tre olika rättsgrunder. Rättigheter kunde grundas på *skattebetalning*, *behov* och *hävd*. Skattebetalningen var en förutsättning för möjligheten att åberopa rättigheter mot myndigheterna. Behov och hävd reglerade rättigheternas närmare innebörd i förhållandet mellan enskilda. Staten var därtill huvudmannen för riksallmanningen.
208. Skattesystemet var tudelat. I jordbruksbygden betalades jordskatt. I Lappmarken betalades lappskatt, ursprungligen en personlig förmögenhetsskatt som var baserad på avkastningen av naturens resurser: jakten, fisket och betet, från 1695 uttagen kollektivt genom lappbyn. På allmanningen fick var och en ta vad han behövde till husbehov. Där fanns ingen ensamrätt.
209. Samebyns och de nämnda författarnas påståenden om rättigheter på allmanningen som var jämförbara med skattemannarätt och om ensamrätt för en viss grupp människor – samerna – går inte ihop med dessa grundläggande principer. Påståendena är desto märkligare som de nämnda författarna i mycket använder samma källor som staten för att beskriva rättsystemet, bland dem arbeten av Göthe, Hultblad och Arell.
210. Det visar sig också att de här kritiserade författarna får problem av olika slag. För att få det hela att gå ihop måste de avstå från att tillämpa de vedertagna tolkningsprinciper som de uttryckligen bekänner sig till. De måste övertolka vissa företeelser och bortse från andra. Det måste göra sig skyldiga till motsägelser, och det hela blir inte bättre av att de påstår saker utan stöd i materialet. Denna kritik är allvarlig, men berättigad.

Argumenteringen för skattemannarätt

211. Här ska först påpekas att det genom Kammarkollegii avgörande i Hakuniemimålet 1742 lades fast att lappskattelanden utgjorde kronomark.
212. När det gäller argumenteringen för att rätten på lappskattelanden var att jämställa med skattemannarätt är den grundläggande frågan hur skattesystemet var ordnat. Följdriktigt har Kaisa Korpjaakko-Labba (och Päiviö,

som baserar sin framställning på hennes) gjort gällande att lappskatteländen var föremål för jordbeskattning.

213. Kaisa Korpjaakko-Labba gör gällande att 1602 års skattereform, som initierades av hertig Karl (sedermera Karl IX), innebar att nomaderna kom att betala jordskatt.⁴⁹ Hon anser att skattebetalningen var ett viktigt tecken på rätten till marken och riktar på den punkten skarp kritik mot Åke Holmbäcks uttalanden i SOU 1922:10 om lappskatteländen av innebörd att lappskatten var en personell skatt.⁵⁰
214. Roger Kvist recenserar i Historisk tidskrift 1986 Kaisa Korpjaakko-Labbas arbete "Samerna och jordrätten 1-2" (1985), som var en tidigare version av "Samernas rättsliga ställning etc." (på svenska 1994):
- "Rapportens huvudslutsats är ... att den samiska rätten till mark och vatten, under undersökningsperioden" [1600-talet och förra hälften av 1700-talet] "varit en äganderätt motsvarande skattemannarätt och som sådan åtnjutit rättsordningens fulla skydd".
215. Enligt Kaisa Korpjaakko-Labba var innehavet av lappskatteland rättsligt fullständigt skyddat av domstol och kunde landet vara föremål för försäljning och andra liknande rättshandlingar, och tillämpades bördslösen. I förhållande till kronan framgår det enligt Kaisa Korpjaakko-Labba klart av rättspraxis att lappskatteländen innehades med skattemannarätt, och att det saknades utrymme för uppkomsten av kronoallmänningar trots att hon samtidigt i sin bok bekräftar dessas förekomst. Kvist konstaterar i sin recension att
- "rapporten inte enbart tjänar ett akademiskt syfte utan även ingår i samernas rättsliga strävanden."
- Kvist är på flera punkter, bl.a. när det gäller tesen om jordbeskattning av lappskatteländen, kritisk mot Kaisa Korpjaakko-Labbas framställning.⁵¹
216. Kaisa Korpjaakko-Labba har fått kritik också av andra författare för sin tes om jordskatt. Tesen underkänns således av bl.a. Lennart Lundmark. Den senare riktar skarp kritik mot tesen i sitt arbete Samernas skatteland.⁵² Matti Enbuske är också i sitt utlåtande i målet mycket kritisk mot Kaisa Korpjaakko-Labbas påstående om att nomaderna betalade jordskatt.
217. I sammanhanget ska också framhållas att man i förarbetena till 1695 års lappskattereform diskuterade möjligheten och lämpligheten av att införa

⁴⁹ S. 346 ff.

⁵⁰ Kaisa Korpjaakko-Labba s. 148 f. Se också s. 392, 427, 429.

⁵¹ Historisk tidskrift 1986 s. 365 ff, citaten från s. 366 och 367.

⁵² S. 40: "Kaisa Korpjaakko-Labba har hävdade att skatteomläggningen 1602 innebar att samernas skatteland blev mantalssatta och skattlagda på samma sätt som skatteböndernas jord. Det finns inget underlag för den slutsatsen."

jordbeskattning av lappskatteländen men fann att detta inte var lämpligt, såvitt gällde skogsnomaderna, och omöjligt, såvitt gällde rennomaderna.

218. De omständigheter som i övrigt åberopas av de kritiserade författarna till stöd för påståendet att lappskatteländen var skattejord, eller att jämställa med sådan, är i huvudsak följande. Det görs gällande
- att lappskatteländen kunde bli föremål för försäljning och andra liknande förfoganden, och kunde ärvas, vilket tyder på att de betraktades som skattejord;
 - att lappskatteland blivit föremål för bördslösen och att bördslösen förekom endast beträffande skattejord;
 - att lappskatteländen kunde bli skattevrak om skatten inte betalades under tre år, och att sådant förekom endast beträffande skattejord;
 - att den omständigheten att det var häradsrätten (och inte länsstyrelsen) som administrerade lappskatteländen under 1600-talet tyder på att det var fråga om skattejord.
219. Om vi först bortser från påståendet om bördsrätt måste dessa påståenden betecknas som företeelser i den tidens rättssystem som knappast kan läggas till grund för långtgående slutsatser i en fråga, där så mycket annat talar i motsatt riktning.
220. När det gäller frågan om bördsrätt står ett uttalande av Åke Holmbäck i SOU 1922:10 Om lappskattelandsinstitutet etc. i centrum. Holmbäck uttalar där angående bördsrätt följande:
- ”Om lapparna hade äganderätt till lappskatteländen, borde lapparnas rätt till dessa vara fast egendom; voro åter lappskatteländen fast egendom i lapparnas hand, borde de vara föremål för uppbud, bördsrätt och laga fasta och detta ej blott vid avyttring, utan även då landen blevo skattevrak eller eljest blevo öde. Spår av uppbud förefinnas även från 1600-talen i domböckerna, och även eljest gör sig bördsrätt då gällande. Blott i två fall från 1730- och 1740-talen härstammande fall leda emellertid uppbuden till fasta å lappskatteland, och dessa fastebrev synas framkallat protest från kronofogdemyndighetens sida. I övriga fall leda ej uppbuden till fasta; de synas helt enkelt avstanna.”⁵³
221. Alla de här kritiserade författarna är inne på frågan om bördsrätt och hänvisar till Holmbäcks framställning.
222. Här kan tilläggas att domare i häradsrätten i de två fall där uppbud skett var Carl Sadelin, samme man som dömde i första instans i Hakuniemimålet, där det visade sig att skälet för hans åsikt att det var fråga om skattemannarätt var, att målet enligt honom gällde lappskatteland på vilka det

⁵³ S. 42 f.

- bedrevs jordbruk, och att det alltså inte var fråga om rennomaders lappskatteländ.⁵⁴
223. Kaisa Korpijaakko-Labba hänvisar angående påståendet om bördsrätt till de två rättsfall som Holmbäck angivit, dock utan att nämna den begränsning i deras betydelse som Holmbäck framhållit.
224. Lundmark påstår att bördsrätt endast förekom beträffande skattejord.⁵⁵ Detta är dock inte riktigt. Bördsrätt förekom också i andra sammanhang, exempelvis med avseende på stadgad åborätt⁵⁶, mellan birkarlar och inom skråväsendet. En analogi kan för övrigt inte ha varit utesluten. Detsamma torde gälla påståendet om skattevrak.⁵⁷
225. Päiviö anför på sidan 2 i sitt utlåtande i målet:
- ”Även efter 1695 års skattereform behandlades samernas mark som skattejord långt in på 1700-talet. Ett exempel på bördsrätt är de fall jag redogör för i min avhandling. Dessa är från Tingvara, nuvarande Jukkasjärvi. Där tillämpades reglerna om bördslösen avseende två försäljningar av lappskatteländ, 1739 och 1740, med utfärdande av fastebrev (motsvarande dagens lagfart). Det råder ingen som helst tvekan om att det är fråga om skattejord i dessa fall. Domstolen hänvisar till reglerna om bördslösen i 5 kap. jordabalken i 1734 års lag”.
226. Päiviö hänvisar till sin avhandling. Där framgår att det handlar om samma rättsfall som Holmbäck redovisat redan i SOU 1922:10.⁵⁸ Det är också dessa som måste vara underlaget när Päiviö i sin avhandling uttalar:
- ”Enligt praxis från 1700-talet råder ingen tvekan, om att lappskatteländen var av skattenatur.”⁵⁹
227. Detta övertygar inte.
228. Den samlade slutsatsen blir att underlag saknas för Samebyns påstående om att lappskatteländen innehades med en rätt jämförbar med

⁵⁴Fellman I s. 177-180.

⁵⁵ Lundmark s. 48.

⁵⁶ Bergström, Om stadgad åborätt s. 14.

⁵⁷ Jfr Lundmark s. 47, 60, 111 och 182.

⁵⁸ I utlåtandet hänvisar Päiviö till avhandlingen s. 91 f. Där nämns dock inte dessa två fall. De nämns dock på sidorna 101 f.

⁵⁹ S. 30.

skattemannarätt, om man i likhet med vad Samebyn naturligtvis måste göra för att argumentet skall bli relevant, bortser från de fall som rörde jordbruk.

Har en motsvarighet till skattemannarätt överhuvudtaget kunnat förvärfvas genom renskötsel, jakt och fiske?

229. Högsta domstolen uttalade i Skattefjällsdomen att huvudregeln för äganderättsförvärv av herrelös mark visserligen utan tvivel varit att marken måste uppodlas. Trots detta fick, fortsatte domstolen,

”vid en samlad bedömning av den ... redovisade utredningen övervägande skäl anses tala för att det vid tiden för Brömsebrofreden var möjligt att, i fråga om sådan mark, förvärva en motsvarighet till skattemannarätt genom att bruka marken för renskötsel, jakt och fiske, utan att uppodla den.”⁶⁰

230. Som stöd för sin slutsats åberopade Högsta domstolen också två rättsfall från 1932 och 1952 (NJA 1932 s. 314 och 1952 s. 199) angående förvärv av äganderätt genom urminnes hävd på annat sätt än genom uppodling. (Rättsfallen, som handlade om äganderätt på grund av urminnes hävd baserad på slätter och bete, behandlas närmare nedan i avsnittet om urminnes hävd, punkterna 448-449.)

231. En närmare granskning av den utredning som domstolen hänvisar till ger dock inte stöd för slutsatsen att det vid tiden för Brömsebrofreden, alltså vid mitten av 1600-talet var möjligt att förvärva en motsvarighet till skattemannarätt genom att bruka marken för renskötsel, jakt eller fiske. Strax dessförinnan uttalades nämligen i domen följande:

”Av den åberopade skriftliga bevisningen tyder endast fullmakten för Jören Suan klart på att samernas markanvändning skulle ha likställts med uppodling av marken.”⁶¹

232. Den fullmakt som nämns utfärdades av Karl IX den 30 mars 1608 till en person vid namn Jören Suan.⁶² Bakgrunden till fullmakten var att kungen vill organisera renskötsel i kunglig regi. För detta skulle Suan engagera både samer och finnar som renskötare. För dessas försörjning förordnades om att fogden på Korsholm skulle tillhandahålla spannmål, men fisk och djur skulle de försörja sig själva med. Traktens jordbrukare skulle inte få syssla med jakt och fiske, utan dessa näringar skulle höra samerna (lapparna) till. Och de skulle därefter behålla dessa ägor för evärdeliga tider. De skulle åtnjuta sex års skattefrihet men sedan skattläggas.

233. Högsta domstolen tolkade alltså fullmakten så att det vid tiden för Brömsebrofreden (1645) var möjligt att förvärva skattemannarätt till mark genom renskötsel, jakt och fiske. Det finns dock inte något underlag för en

⁶⁰ Referatet s. 190.

⁶¹ Referatet s. 189 y.

⁶² I referatet beskrivs fullmakten på s. 186.

sådan tolkning. Här var det fråga om ett bestämt område som, efter en viss period av skattefrihet, skulle skattläggas. Skattläggningen, inte brukandet, var avgörande för uppnående av skattemannarätt. Detta framgår också av Douglas och Buhres relation, som var förarbete till 1695 års lappskattereform.

234. Alldeles bortsett från att frågan gällde rättsläget i mitten på 1600-talet, blir det därigenom också missvisande när Högsta domstolen i sin dom som stöd för sin slutsats, att annat brukande än uppodling kunde åberopas för förvärv av skattemannarätt, åberopar de två ovannämnda rättsfallen 1932 och 1952 som stöd för antagandet att skattemannarätt kunde förvärvas utan uppodling.
235. Att det för erhållande av skattemannarätt till marken inte räckte med att bruka denna för renskötsel, jakt och fiske framgår också av att Högsta domstolen – på sätt redan beskrivits i redogörelsen för domstolens dom - i det följande fann att förutsättningar för skattemannaförvärv saknades på de vidsträckta områden som var föremål för tvist. Detta innebär att fokus hamnar, inte på brukandets art, utan på kravet på besittningstagande och intensivt brukande av ett begränsat område, samt hävdandet av rättigheten.
236. Den praktiska betydelsen av Högsta domstolens antagande, att det vid tiden för Brömsebrofreden var möjligt att förvärva skattemannarätt till mark genom renskötsel, jakt och fiske, och inte endast genom uppodling upplöses alltså i intet, när man läser vidare i Skattefjällsdomen. Skattläggning har för övrigt inte förekommit i Lappmarken.

Argumenteringen för ensamrätt till jakt och fiske

237. Först ska konstateras att Samebyns påstående om att samerna hade ensamrätt till jakt och fiske på lappskatteländen (i förhållande till staten) står i strid med den grundläggande synen från myndigheternas sida, att lappskatteländen ursprungligen var en del av riksallmänningen och således utgjorde allmänningssmark, på vilken ingen ensamrätt erkändes. Sedan staten genom 1683 års skogsordning proklamerat sin äganderätt till marken på riksallmänningen kom lappskatteländen – efter en period av osäkerhet – att betraktas som kronomark. Hos myndigheterna var den grundläggande inställningen att lappskatteländen var för stora för att kunna innehas med ensamrätt och att de måste kunna utnyttjas för uppodling, i den mån man inte inkräktade på innehavarnas försörjningsbehov. Att myndigheternas inställning var just denna (den s.k. *parallellteorin*) torde inte kunna bestridas.
238. *Lundmark* påstår att det framgår av domstolsprotokoll och skrivelser att lappskatteländen gav innehavaren ensamrätt till jakten och fisket på landet. Detta påstående är felaktigt. Förklaringen är enkel. Som uppgivits och bekräftats av Matti Enbuske i hans utlåtande och i förhör vid

huvudförhandlingen i tingsrätten saknas underlag för ett sådant påstående. Det finns inga rättsfall från 1600- eller 1700-talen i vilka ensamrätt till jakten eller fisket hävdats. Alla påståenden i sådan riktning är därför grundlösa.

239. Som stöd för Samebyns påstående hänvisas till uttalanden av flera författare. Den första referensen är Lennart Lundmarks bok "Samernas skatte-land". Lundmark har författat ett flertal arbeten av vetenskapligt slag inom rättsområdet. Lundmark har också anlitats som expert och författare av historiska avsnitt i flera offentliga utredningar angående jakten och fisket.
240. Således har Lennart Lundmark anlitats som expert av Jakt- och fiskerättsutredningen, som redovisat sina resultat i SOU 2005:79 Vem får jaga och fiska? Lennart Lundmark står där som författare till en uppsats med titeln "Jakt och fiske i Lappmarken och västra Jämtlands län under 300 år". Påståenden om att innehavarna av lappskatteländor hade ensamrätt till jakt och fiske på land och att innehavarna hade "den överordnade rätten till jakt och fiske på landet" framförs och upprepas där på sidorna 14, 15, 20, 21, 27 och 28. Påståendena är grundlösa, och ibland motsäger Lundmark sig själv. Således redovisar han på s. 23, samtidigt som han talar om den "övergripande rätten" för innehavaren av ett lappskatteländor, tvister om fisket som lett till förlikning och inrymningar av nybyggen som förenats med rätt till husbehovsfiske, utan att det talas om ensamrätt. Lundmarks påståenden är desto märkligare som han hänför sig till bl.a. de arbeten av Göthe och Arell, som också staten hänför sig till.
241. Även i samma utrednings betänkande i SOU 2005:116 Jakt och fiske i samverkan anlitas Lennart Lundmark i arbetet med de historiska förhållandena genom att han dels utarbetade en promemoria i ämnet, dels granskade de historiska uppgifterna i betänkandet i övrigt⁶³. Det är därför inte förvånande att man i ett historiskt avsnitt i utredningen⁶⁴ finner påståendet att det i bevarade domböcker från mitten av 1600-talet klart framgår att "alla myndigheter var eniga om att samerna hade skattemannarätt till sina ländor vid den tiden", och att häradsrättens inrymning på lappskatteländan "innebar bland annat att han hade ensamrätt till landet och att det kunde ärvas, skänkas bort, säljas, förpantas och arrenderas ut". Ingen källa redovisas. Påståendena om skattemannarätt och ensamrätt står i strid med redovisningen hos Göthe och Arell.
242. För övrigt kan man inte dra några slutsatser om rättighetens innehåll av det förhållande att ett lappskatteländor kunde ärvas, skänkas bort, säljas

⁶³ S. 58.

⁶⁴ S. 65.

eller förpantas. Sådant var rättsläget även beträffande nyttjanderätter av olika slag

”Frågan, när ett nybygge må anses ha iklätt sig egenskapen av hemman, är dock, såvitt angår nybyggets allmänna ställning och innehavarens rättigheter med avseende å detsamma, i och för sig av mindre betydelse. Av större vikt är fastighetens natur av krono, å ena, samt skatte eller frälse, å andra sidan. Skatte och frälse fastigheten besittas med äganderätt, under det kronohemman och nybyggen innehavas under en form av nyttjanderätt, s.k. ständig besittningsrätt eller stadgad åborätt. Dylig rätt går i föreskriven ordning i arv inom familjen, men kan under vissa förhållanden överlåtas till utomstående.”⁶⁵

243. På s. 74 i samma utredning känner man igen Lundmarks beskrivning av förhållandet mellan nomader och nybyggare såvitt gäller jakten och fisket:

”När kronan började uppmuntra nybyggare att slå sig ner i Lappmarken i slutet av 1600-talet hade samerna en mycket stark rätt till sina lappskatteland. Nybyggarna fick ingen rätt till jakt och fiske över huvud taget utan måste göra enskilda uppgörelser med innehavaren av lappskattelandet. I nybyggesplakatet 1749 fick nybyggaren rätt att jaga och fiska inom en halv mils avstånd från nybygget, men det var bara till husbehov och inte med ensamrätt. Samens rätt till landet var fortfarande överordnad nybyggarens.”

244. Beskrivningen är delvis felaktig och i övrigt grovt missvisande, ett påstående som utvecklas nedan.
245. Lundmark återkommer i Gränsdragningskommissionens för renskötselområdet betänkande, SOU 2006:14 Samernas sedvanemark, som författare till avsnitt 5.1 Lappskattelandens historia i Norr- och Västerbottens lappmark.
246. Genom dessa arbeten har Lundmark spritt påståendet att samerna hade ensamrätt till jakt och fiske på sina lappskatteland. Lundmarks framställning av ämnet är dock ensidig, motsägelsefull, ibland formalistisk och selektiv, och ibland direkt felaktig. Ofta görs påståenden utan redovisning av källa. I andra fall hänvisar Lundmark till andra författare, vars påståenden kan ifrågasättas på liknande grunder.
247. Lundmark synes grunda sin uppfattning i första hand på påståendet att innehavarna på sina lappskatteland hade en med skattemannarätt jämställd rättsställning. Detta har behandlats ovan. Lundmark argumenterar också med utgångspunkt i nybyggesplakaten, där de två första plakaten, som publicerades 1673 och 1695, inte nämner något om att nybyggarna skulle ha rätt att jaga och fiska, medan 1749 års lappmarksreglemente begränsar nybyggarnas rätt att jaga till området inom en halv mil från själva nybygget.
248. Lundmark tolkar de två första plakaten så att nybyggarna inte hade någon rätt att jaga och fiska. Således hade nomaderna – så tycks Lundmark

⁶⁵ SOU 1952:13 s. 22 f.

resonera – ensamrätt till jakten och fisket. Både antagandet och slutsatsen är felaktiga. Det var i de första nybyggesplakaten förutsatt att nybyggarna skulle ha rätt att jaga och fiska på den omgivande allmanningen. Annars kunde de inte livnära sig, särskilt inte under den första tiden på nybygget, då nybyggaren inte kunde räkna med någon nämnvärd avkastning av uppodling, utan, precis som nomaderna själva, var hänvisad till jakten och fisket samt i någon mån boskapsskötsel. Detta är väl belagt i litteraturen⁶⁶ och följer för övrigt redan av det stod var och en fritt att på allmanning ta vad han behövde till husbehov. Lundmark gör sig skyldig till en vantolkning av plakaten och reglementet.

249. Samebyn påstår vidare, med hänvisning till Lundmark, att "samernas överordnade rätt till jakt och fiske i Lappmarken" inte ifrågasattes av landshövdingarna under senare delen av 1600-talet och första hälften av 1700-talet. Det är oklart vad Lundmark menar med "överordnad rätt". Vad som är helt klart är att det inte kan vara fråga om ensamrätt i förhållande till staten, eftersom det som jämförelse då måste finnas någon annan, "underordnad" rätt. Är meningen att denna rätt skulle vara statens? Vad diskussionen om jakten och fisket gällde var att nybyggarna inte skulle ägna sig åt jakt och fiske som *huvudnäring*, men detta innebar inte att nybyggarna inte fick jaga och fiska som *binäring*. Således fanns i detta system ingen ensamrätt, vilket Lundmarks terminologi tycks bekräfta.
250. Av liknande slag är Lundmarks påstående att nybyggarna fick jaga och fiska i Lappmarken endast under förutsättning av "samernas tillåtelse". Påståendet är grundlöst. En riktig beskrivning är att myndigheterna var angelägna att nybyggarna inte skulle göra intrång i nomadernas *näringar*.
251. *Nils-Johan Päiviö* hänvisar i sitt sakkunnigutlåtande i målet till vissa tvister mellan innehavare av lappskatteländ, bl.a. ett rättsfall från 1746. Päiviö hänvisar också vidare till sin bok, *Från skattemannarätt till nyttjanderätt*, s. 140-146. Där nämns dock ingenting om ensamrätt.
252. I Kaisa Korpijaakko-Labbas bok "Om samernas rättsliga ställning i Sverige-Finland" talas inte om ensamrätt till jakt och fiske utan om äganderätt till marken.⁶⁷
253. Kaisa Korpijaakko-Labbas framställning domineras av tesen att nomaderna ägde sina lappskatteländ med en rätt jämförbar med skattemannarätt. I den mån hon kommer in på frågan om ensamrätt syftar hon på förhållandet

⁶⁶ Se t.ex. redogörelsen i SOU 1952:13 s. 13 ff.

⁶⁷ s. 174 och 253

mellan nomaderna inbördes och i förhållande till nybyggarna, inte på frågan om ensamrätt i förhållande till staten.

Samebyns påståenden om att staten erkänt samernas ensamrätt till jakt och fiske på kronomark ovanför odlingsgränsen

254. Samebyn påstår att staten i olika sammanhang erkänt att samerna har ensamrätt till jakt och fiske på kronomark ovanför odlingsgränsen. Staten bestrider och kommenterar dessa påståenden. Det handlar genomgående om en miss- eller vantolkning av materialet från Samebyns sida eller av dess källor, eftersom det aldrig handlar om ensamrätt i förhållande till staten utan alltid om nomadernas eller samernas företrädare till jakten och fisket framför befolkningen i övrigt.
255. Det ska tilläggas att Samebyns påståenden ligger på bevisplanet. Hovrätten har förvägrat Samebyn rätten att åberopa erkännande som särskild grund för talan, eftersom något sådan grund inte framfördes i första instans.
256. Samebyn har framfört en lång rad påståenden om att staten erkänt samernas ensamrätt till jakt och fiske på kronomark ovanför odlingsgränsen, i offentliga utredningar och förvaltning samt som part i domstolsprocesser. Samebyn hänvisar här till 1922 års jaktutredning, som framhöll att samerna "ensamma får tillgodogöra sig jakten" på kronomark ovanför odlingsgränsen. Detta kan dock inte tolkas så att samerna hade Jakträtten på denna mark.
257. Staten har inte, vare sig i statliga utredningar, i den regionala rennäringsadministrationen eller i annat sammanhang, erkänt att samerna har ensamrätt till jakt och fiske på kronomark ovanför odlingsgränsen i den mening som Samebyn använder ordet ensamrätt, alltså som ensamrätt i förhållande till staten. Det som uttalats i utredningar har varit av innebörden att samerna ensamma jagat och fiskat och att staten i rennäringslagen har disponerat över sin jakt och fiskerätt ovanför odlingsgränsen på så sätt att vederlaget av upplåtelser tillkommer dem. Detta innebär inte att de renskötande samerna har en ensamrätt i förhållande till staten.
258. Samebyn åberopar ett utlåtande i målet av professor Patrik Lantto, som anser att statens påstående, att staten konsekvent avvisat samernas anspråk på ensamrätt till jakten och fisket ovanför odlingsgränsen, uppenbart felaktigt, eftersom staten enligt Lantto erkänt att samerna har ensamrätt till jakt och fiske. När staten granskar Patrik Lanttos källor visar det sig dock att han inte har något annat stöd för sin uppfattning än en lappfogde – Erik Kangas – som på 1930- och 1940-talen för sin del drog slutsatsen att de renskötande samerna hade ensamrätt till jakt och fiske, eftersom intäkterna från upplåtelser tillföll dem. Som staten visat i målet hade dock

detta förhållande en annan förklaring än att det var de renskötande samernas rättigheter som uppläts.

Killingemålet

259. Samebyn påstår att nybyggarna i Killinge, som uppgivits länge ha varit det enda nybygget på Området, respekterat samernas rätt till jakt och fiske på Området. Underlag saknas helt för ett sådant påstående, som dessutom är oklart.
260. Samebyn hänför sig i sin argumentering också till det s.k. Killingemålet i NJA 1942 s. 336. Staten har utförligt bemött Samebyns tolkning under huvudförhandlingen i hovrätten enligt följande. I detta rättsfall hade en jordägare vid namn Mickelsson stämt staten med påståendet att han och hans förfäder hade jagat på ett på karta angivet område på kronans mark på ett sådant sätt att han hade jakträtt på grund av urminnes hävd. Kronan bestred påståendet med hänvisning till att all sådan jakträtt upphört genom avvitrningen.
261. Mickelsson menade att nybyggarnas rätt inte kunde ha inskränkts eftersom de renskötande samernas jakträtt var bevarad, trots avvitrningen. Kronan anförde att deras rätt inte hade påverkats av avvitrningen. Vi citerar ur rättsfallsreferatet:
- ”Av lagstadganden framgår, att ensamrätt tillförsäkrats lapparna till renbete å marken ovanför den fastställda odlingsgränsen. Men man har fullt skäl att anse även rätten till jakt och fiske därstädes tillkomma lapparna ensamma. ... Urminnes hävd lär f.ö. icke kunna avse rättigheter som enligt författningarna upplåtits till lapparnas uteslutande begagnande.”
262. Två saker ska här framhållas:
- För det första var det kronan och inte de renskötande nomaderna som Mickelsson stämde med sitt yrkande om urminnes hävd. Mickelsson kan alltså inte ha ansett att det var de renskötande nomaderna som hade Jakträtten på fastigheten.
 - För det andra hänvisade kronan till att jakt och fiske tillförsäkrats de renskötande nomaderna ensamma genom lagstiftningen om odlingsgränsen.
263. Rättsfallet är inte något bevis för att de renskötande nomaderna hade en exklusiv rätt som uteslöt fastighetsägaren från Jakträtten och Fiskerätten.
264. Samebyn påstår också att staten i Skattefjällsmålet accepterade att samerna hade ensamrätt till jakt och fiske. Påståendet saknar grund och är felaktigt.

ALLMÄNT OM DEN RÄTTSHISTORISKA UTVECKLINGEN

Inledning

265. Befolkningen i Skandinavien var ursprungligen nomadiserande och livnärde sig då på jakt, fiske och boskapsskötsel. Så småningom utvecklades i den södra delen byar med jordbruk. Inledningsvis uppstod en svedjekultur, som innebar att byarna flyttades från plats till plats. Först i ett senare skede fick byarna en permanent placering. Den nyttjanderätt till marken som jordbrukarna förvärvat under flyttningsskedet förvandlades därigenom till äganderätt. Jordäganderätten grundades på specifikation av mark genom uppodling.
266. Områden mellan byarna, ofta skogbeklädda, var allmänningar, tillgängliga för alla, som där kunde för sitt husbehov jaga och fiska, släppa sina djur på bete, och tillgodogöra sig skogsprodukter till husbehov. På allmänningen levde man "yx om yx och klöv om klöv". Man fick där ta vad man behövde, men man fick inte hindra andra att göra detsamma.
267. På allmänningen kunde också nybyggen upptas. Allmänningen ägdes inte av någon. Den var "ingens land" (*res nullius*). Kronan uppmuntrade nybyggen i syfte att erhålla ökade skatteintäkter.

Den svenska kolonisationen av Lappmarken

268. När den svenska kolonisationen av Hälsingland och Lappmarken – området norr om Hälsingland – inleddes på 1300-talet kom Lappmarken, som därigenom ursprungligen blev *kungens personliga skattland*, att betraktas som en *riksallmänning*, som – i utbyte mot rättsligt och militärt skydd för befolkningen – stod till konungens förfogande för beskattning och uppodling. När man vid denna tid talade om Lappmarken menade man hela området från gränsfjällen ner till kusten. Lappmarken, i vilken Norra Botten ingick, bestod ursprungligen av fyra delar: Pite, Lule, Torne och Kemi lappmarker och sträckte sig under 1500-talet mellan 65:e och 70:e breddgraderna upp till Norra ishavet. Den omfattade 205 000 kvadratkilometer. Indelningen i lappmarker anses ha sitt ursprung i birkarlarnas verksamhet som handelsmän och indrivare av kunglig skatt.
269. Koloniseringen av Norra Botten inleddes kort efter freden med Novgorod i Nöteborg 1323. Den skedde inte utan konflikt med hälsingarna, en konflikt som emellertid bilades i den s.k. Telge stadga 1328. Däri accepterade hälsingarna att det nordligaste partiet av Hälsingland, som sträckte sig upp till Ule träsk, skulle bebos och odlas utan hinder eller störning av någon person i enlighet med ett tidigare kungligt brev. Vidare föreskrevs att ingen skulle få hindra "de skogs- och nomadmänniskor, som på svenska kallas lappar i

- deras jakter", och inte heller birkarlarna, som färdades till dem. Här avvisades alltså alla krav på ensamrätt till Lappmarken.
270. Koloniseringen av Norra Botten anses ha varit fullbordad omkring 1340, då kung Magnus Eriksson i ett brev för första gången nämner Lappmarken som en del av det svenska riket och förordnar att Hälsingelagen ska gälla där och öppnar upp för grundandet av nybyggen. Vad som här hävdades var kungens höghetsrätt och dispositionsrätt, dvs. befogenhet att ge vem som helst tillstånd att bosätta sig i Lappmarken och uppodla marken; ingen enskild hade någon rätt att hindra detta. Här avvisades således alla anspråk på ensamrätt till resurserna i Lappmarken och demonstrerades samtidigt kungamaktens skydd för nomaderna i deras näring.
271. I Lappmarken mötte kolonistörerna en inhemsk, alltjämt nomadiserande befolkning. Nomaderna kallades lappar. Beteckningen angav i första hand det nomadiserande levnadssättet. Nomaderna livnärde sig på fiske, jakt och viss tamrenskötsel. De fick utnyttja allmänningens resurser i utbyte mot att de betalade lappskatt, som betalades av varje vuxen man som kunde spänna en båge, s.k. bågskatt. Lappskatten var alltså en *personlig* skatt. Lappskatt uttogs av nomaderna genom birkarlarna redan på 1200-talet. Lappskatten betalades ursprungligen in natura, främst med fisk och pälsvaror. Underlaget för skattebetalningen var *nomadernas näring*.
272. Nomaderna torde huvudsakligen varit samer. Dessa var dock inte ensamma i Lappmarken. Under medeltiden befolkades området norr om Bottniska viken av ett folk som kallades kväner. Och det fanns även finska bosättningar.
273. Nybyggarna skulle bedriva jordbruk som *huvudnäring* och betala skatt för den, men de fick också utnyttja allmänningen för jakt och fiske till husbehov. De fick dock inte tränga undan nomaderna från jakten och fisket, vilket var *deras* huvudnäring ("lappmannanäringarna"). Nomaderna hade alltså företräde framför nybyggarna till jakten och fisket.
274. Redan under första hälften av 1300-talet förordnades alltså att Hälsingelagen skulle gälla i Lappmarken. Till skillnad från andra landskapslagar återspeglades i Hälsingelagen ett äldre läge, där herrelös mark, *res nullius*, fortfarande fanns på landskapslagarnas tid. Av lagen framgår att samhället förbehållit sig en dispositionsrätt över allmänningarna. Hälsingelagens regler om *intaga* (nybygge) innehöll därför strikta föreskrifter om hur marken skulle väljas ut och hur mycket mark nybyggaren fick ta för sig. Maximimåttet för nybyggarens anspråk var så mycket som han kunde "fika och fara efter", och han var också skyldig att bevaka sin rätt.
275. Det fanns också ett krav på att nybyggaren skulle uppodla marken. Om nybyggaren inte hävdade sitt nybygge – d.v.s. tog det i besittning och uppodlade det – förlorade han sin rätt efter tre år. I Hälsingelagen förbjöds

också uppdelning av skogarna, vilket skyddade riksallmänningen mot anspråk på ensamrätt från enskilda, inklusive nomader. Kungamakten avvisade härigenom alla anspråk från enskilda på ensamrätt till Lappmarken. Hälsingelagens förbud att uppdelade skogarna fortsatte att gälla under hela medeltiden. De av Gustav Vasa utfärdade förbuden mot uppdelande av skogarna gällde de landskap som omfattades av Hälsingelagens utsträckta giltighet, Norrland och Finland. Denna inställning lade grunden för den förätning av kronans anspråk på dispositionsrätt som fullföljdes genom 1683 års skogsordning, varigenom kronan framförde äganderättsanspråk på all mark som inte ägdes av annan.

276. Dessa principer gällde långt fram i tiden. Nybyggesverksamheten uppmuntrades, först av kung Magnus Eriksson men även av hans efterföljare, bl.a. Gustav Vasa och hans söner. Koloniseringen syftade både till utbredning av kristendomen och till ökade skatteintäkter. Kungamakten och kronan gick hand i hand. Genom särskilda förordningar – 1673, 1695 och 1749 – ville man locka nybyggare att bosätta sig i Lappmarken med särskilda skattefördelar, bl. a. en inledande period av skattefrihet. Först under 1700-talet intensifierades dock nybyggandet i Norrland.
277. I Gustav Vasas korrespondens med allmogen finns många uttryck för den förda politiken. Väl känt är hans brev till menige man i Gästrikland etc. den 20 april 1542, där han deklarerar att "sådana ägor, som obygd ligge, höre Gud, Oss och Sveriges krone till och ingen annan". Enligt vedertagen tolkning anses brevet inte ge uttryck för äganderättsanspråk i modern mening, utan för kunglig höghetsrätt, innebärande ett avvisande av anspråk på enskild rätt till denna mark. Vad han reagerade mot var att byalagen genom anspråk på omfattande allmänningssmark runt byarna hindrade andra från att utnyttja det de själva inte kunde bruka.
278. Maximimåttet för nybyggarens nybyggen i riksallmänningen angavs ofta uttryckligen för byalagsbönderna lika väl som för nybyggarna såsom den vidd i marken som han själv kunde "fika och fara". Den som intog mera skulle straffas av fogden. Nybyggarna och byalagsbönderna borde alltså enligt kungens mening sänkas, ingen hade ensamrätt till resurserna i

- Lappmarken. Denna uppfattning hävdades av alla myndigheter två hundra år framåt i tiden.
279. Ett annat uttryck för den förda politiken, och att den gällde i Lappmarken, är Gustav Vasas brev av den 12 mars 1544 till
- ”de birkarlar, som hafva befallningen öfver Lapparne i Vesterbotten, att ingalunda hindra dem som det önska, att på lämpliga platser anlägga hemman i Lappmarken”.
280. Härigenom avvisade kronan alla anspråk på ensamrätt till Lappmarken. Samtidigt skyddade Gustav Vasa nomadernas rätt att jaga i Lappmarken:
- ”Skoger och wildmarcker räckie wäl till j then landzenden, så att Lappene och the andre fatige men, som wele sökie och byggie sich hemmen vp, kunne på både sijder vthan hvar anners skade och förderff bliffwe widt macht, och behielpe sich effther som lägenheten tilsäger hoesz them”.
281. Oavsett hur rättsenliga Gustav Vasas anspråk på allmänningarna var i södra och mellersta Sverige står det klart, att kungens anspråk på riksallmänningen i norr var lagenliga. Dessa anspråk var inte en nymodighet. I denna korrespondens upprepades budskapet från 1328 att kronan underkände alla anspråk, även från nomader, på ensamrätt i Lappmarken.

Det medeltida rättssystemet

282. Det medeltida skattesystemet hade sitt ursprung i skyldigheten att göra krigstjänst. Underlaget var den uppodlade jorden. Många skatter uttogs kollektivt (*stadgor*) för inbördes fördelning i kollektivet. Först under 1500-talet infördes individuell beskattning som sätt för jordbeskattning.
283. Det medeltida rättssystemet var i första hand ett utflöde av skattereglerna. Man hade rätt till de resurser man betalade skatt för eller, som det uttrycktes ”kunde skydda under skatten”. *Skattebetalning* var den viktigaste rättsgrunden. Men – för att kunna betala skatten måste man också kunna livnära sig. Man hade därför rätt till så stora resurser att man kunde livnära sig och betala skatten; det låg i statens intresse. Härur uppstod som en andra rättsgrund *behovet*. Vid konkurrens om resurserna hade enligt *behovsprincipen* den företräde som hade det största behovet. Den som kunde livnära sig (och betala skatten) på annat sätt, fick vid konkurrens stå tillbaka. En tredje rättsgrund var *hävden*, som innebar att besittningen och det etablerade brukandet skyddades mot intrång.
284. Förekomsten av flera, ibland konkurrerande rättsgrunder bidrog till osäkerhet i rättsförhållanden. Även andra omständigheter bidrog till denna osäkerhet: bristen på skriftlig dokumentation, politiska omvälvningar och en successivt tilltagande centralisering av rättssystemet, när lokala sedvänjor

och landskapslagar ersattes av rikslagstiftning. En annan sådan omständighet var att rättigheter ofta var förutsatta, även om ej uttryckta.

285. Osäkerheten i rättssystemet medförde att tvister ofta måste avslutas genom mer eller mindre påtvingad förlikning.

Lappskatten

286. På Gustav Vasas tid fanns det en organisation av lappbyar. Fråga var om administrativa byar som alltså var skatteenheter för uppbörden, och som sålunda utgjorde del av kronans administration av Lappmarken. Den moderna forskningen avvisar en äldre teori om en ursprunglig, samisk byorganisation med s.k. vintervisten som centra.⁶⁸ Det är däremot ännu oklart när den administrativa organisationen med lappbyar etablerades.
287. Gustav Vasa avskaffade det system med skatteindrivning genom birkarlar som fungerat sedan 1200-talet och ersatte birkarlarna med kungliga fogdar. Förutom bågaskatt betalade nomader skatt för bestämda fiskeplatser ("träsk") under fyra år mellan åren 1559 och 1562. Denna träskskatt är den enda grundskatt (jordskatt) som utgått i lappmarken. Träskskatten avskaffades redan 1562, och fiskskatten lades nu ut på alla skattskyldiga i lappbyn.
288. Underlaget för beskattningen – avkastningen av naturens resurser i form av jakt och fiske - var emellertid osäkert. Karl IX försökte därför genomföra förändringar i skattesystemet i början av 1600-talet, men försöken blev inte framgångsrika. I slutet av 1600-talet övervägde vissa av kronans tjänstemän sedan att införa jordbeskattning också i Lappmarken för mark som utnyttjades av nomaderna för lappmannanäringar. Av olika skäl ansågs detta dock olämpligt och genomfördes aldrig.
289. 1695 företog landshövdingen Douglas och lagmannen Buhre en resa i Lappmarken för utredning av förutsättningarna för en skattereform. Därefter lades 1695 en kollektiv skatt på lappbyarna, vilken fördelades internt inom byn, men där länsman var ansvarig i förhållande till kronan för skattens betalning. Under 1700- och 1800-talen, då den gamla riksallmänningen betraktades som kronomark, kom lappskatten att uppfattas som ersättning för nomadernas rätt att disponera renbete på lappskattelanden. Det ändrade synsättet medförde att renbetet på lappskattelanden under 1800-talet

⁶⁸ Senast: Wallerström, Thomas, Kunglig makt och samiska bosättningsmönster (2017).

ansågs *upplåtet* av markägaren, staten, med nyttjanderätt för nomaderna. Med renbetet följde rätten att jaga och fiska på den statliga marken.

1683 års skogsordning

290. Böndernas svedjebruk medförde på 1600-talet misshushållning med skogsresurserna, som ogillades av myndigheterna. I mitten av 1600-talet började kronan också intressera sig för gruvdrift, som krävde stora skogsresurser. En önskan att säkerställa tillgång till skog för gruvdriften föranledde kronan att genom 1683 års skogsordning framföra äganderättsanspråk på all mark som inte ägdes av annan och att föreskriva *avvittring* för att skilja kronans mark från enskildas. Kronan tillbakavisade härigenom ett stort missbruk från de bygdelag som försökt lägga beslag på delar av riksallmanningen, d.v.s. "store och widlyfftige Skogar ... hwar til dee doch hwarken rätt eller skiähl hafwa". Genom avvittring skulle jordbrukarna tilldelas de skogsresurser som var nödvändiga för att de skulle kunna försörja sig och betala skatt, medan återstoden av skogen skulle förbehållas staten i avvittringen. Skogsordningen innebar att staten tillade sig äganderätt till marken på den forna riksallmanningen.
291. I sin relation från resan i Lappmarken berör Douglas och Buhre tillämpningen av 1683 års skogsordning för avvittring i Lappmarken. Det står således klart att skogsordningen ansågs tillämplig i Lappmarken. Kajsa Korpijakko-Labbas har i sitt arbete Samernas rättsliga ställning i Sverige-Finland, också funnit att 1683 års skogsordning blivit uppläst vid tingsförhandlingar i Enontekis och Jukkasjärvi.
292. 1696 uttalade landshövdingen Douglas även i ett utlåtande till Kammarkollegium att ingen "kan tillvälla sig skatterättigheten till denna [Lule] Lappmark emedan den hör publico till" och att den är "kronans allmanning". En konsekvens av det nya synsättet var att häradsrätten, som dittills haft att godkänna insyning av nybyggen, redan i början av 1700-talet fick endast en beredande funktion i insyningsförfarandet, medan avgörandet träffades av länsstyrelsen.
293. I 1734 års skogsordning föreskrevs också i punkt 12 beträffande de stora skogar och ödemarker som var belägna utom bygdelagen och kronan tillhörde:
- "Vad de stora skogar och ödemarker beträffar, vilka utom bygdelagen äro belägna och Kungl. Maj:t och kronan tillhöra såsom uti Västernorrlanden, Dalarne och Värmland, så ... förordnas, det skola landshövdingarna, igenom häradshövdingarna och nämnden, om alle på sådane ödemarker uppbygde finnetorp uti någon bergs- och jägeribetjäntes närvaro låta undersöka samt noga anteckna, när och med vars tillstånd de uppbyggda blivit och om de äro skattlagde eller ej ...".
294. Innan viss skogstrakt varit föremål för avvittring var den rättsliga situationen mellan kronan å ena sidan och byalagen å den andra densamma som

mellan tvenne eller flera fastigheter, vilka fått sina angränsande råmärken rubbade och därför hos domstolen anhållit om laga fastställelse av gränsen. Skillnaden låg endast däri, att fastställelsen i förra fallet ofta drog ut på tiden, varunder byalagen utan egentlig kontroll fortsatte att nyttja storskogen liksom förut.

295. För nybyggarnas del innebar avvitrningen rättsligt sett att de å ena sidan tilldelades ibland omfattande skogsresurser med exklusiv rätt, å andra sidan förlorade rätten att jaga och fiska på den omgivande, staten i avvitrningen förbehållna marken. Avvitrningen drog dock ut på tiden och genomfördes i Västerbottens och Norrbottens lappmarker först enligt en förordning 1873. Den avslutades först omkring 1920.
296. Högsta domstolen konstaterade som sagt i Skattefjällsdomen att staten vid tillkomsten av 1886 års renbeteslag var ägare till de där omtvistade skattefjällen, ytterst på grund av äganderättsanspråk i 1683 års skogsordning.⁶⁹

Regleringen av jakt- och fiskerätten på statens mark

297. Som ägare av den forna riksallmänningen hade staten Jakträtten och Fiskerätten på den oavvittrade marken. Staten saknade dock under lång tid möjligheter att i praktiken genomdriva denna exklusiva rätt. I lagstiftning under senare hälften av 1800-talet gavs befolkningen därför stor frihet att jaga och fiska på oavvittrad mark. - Denna frihet innebar dock inte, som hovrätten antagit i sin dom, att staten avstod sin Jakträtt och Fiskerätt i egenskap av markägare. Den medgivna friheten för allmänheten att jaga och fiska på statens mark gällde endast "tills vidare", vilket i något fall angavs uttryckligen. Det var en åtgärd likvärdig med en, tillfällig, upplåtelse där staten tills vidare tillät allmänheten att jaga och fiska.
298. Först genom lagstiftning under 1900-talets första decennier togs den fria jakt- och fiskerätten på statens mark successivt bort. De renskötande samernas rätt att jaga och fiska begränsades dock inte genom denna lagstiftning. Deras rätt att jaga och fiska kom istället att bekräftas och regleras genom renbeteslagstiftningen 1886, 1898 och 1928, och då inte endast med avseende på statens mark, utan på hela det renskötselområde som definierades genom 1886 års renbeteslag.
299. Icke renskötande samer förlorade emellertid genom det i 1928 års renbeteslag införda kravet på medlemskap i en lappby såsom förutsättning för renskötselrätt sin särskilda rätt att jaga och fiska på statens mark. Avskaffandet av de icke renskötande samernas särskilda rätt att jaga och fiska på

⁶⁹ NJA 1981 s. 1 (229).

statens mark får ses som en parallell till det ungefär samtidiga avskaffandet av jakträtten för "envar svensk man" på statens oavvittrade mark.

Rennomadismen – fjällnomader och skogsnomader

300. Med början under 1600-talet förändrades nomadernas metoder för renskötsel. Under det att renskötseln tidigare bedrivits i mindre skala blev det nu vanligt med större renhjordar som vandrade mellan sommarbete i fjällen och vinterbete i skogslandet ned mot kusten. Denna storskaliga renskötsel expanderade ytterligare under 1700- och 1800-talen.
301. Den storskaliga renskötseln förutsatte att renskötarna övergick från s.k. halvnomadism till helnomadism. Man talar därför om *rennomadismen*. Alla nomader sysslade dock inte med storskalig renskötsel. Många nomader förblev skogsnomader, som säsongvis flyttade sina bopålar inom ett mindre område i halvnomadism. Genom utvecklingen av rennomadismen uppkom två grupper av nomader, rennomader, eller *fjällnomader*, och *skogsnomader*, med olika levnadsförhållanden. Fjällnomaderna livnärde sig huvudsakligen med köttproduktion i rennäringen och endast i mindre omfattning med jakt och fiske. För skogsnomaderna var jakten och fisket viktigare, men de hade också renar och, som det utvecklade sig, ofta ett mindre jordbruk. – Medlemmarna i Kaitums lappby, varur Samebyn utvecklats, var som tidigare framhållits fjällnomader.

Lagreglering av rennäringen och nybyggandet

1328 års Telge Stadga och 1340 års kungliga brev

302. Innehållet i dessa handlingar har tidigare redovisats ovan, se punkt 269 och 270.

Gustav Vasas brev till birkarlarna av den 12 mars 1544

303. Innehållet i detta brev har tidigare redovisats ovan punkt 276.

Karl IX

304. I början av 1600-talet uppmuntrade Karl IX renskötsel som näring i Lappmarken. Han presenterade en plan i Lövvånger den 4 mars 1602 på att upprätta en statlig renfarm hos varje nomadfamilj. I denna så kallade Lövvångerförfordningen genomförde Karl IX också en skattereform i Lappmarken. Karl IX fullföljde genom Lövvångerförfordningen också sina ovan nämnda företeckares försök att stimulera svensk bosättning i Lappmarken.

Graans parallellteori

305. Johan Graan, som var landshövding i Västerbotten mellan 1653 och 1679, och av samisk släkt, tillika juris doktor, tog initiativ till reformer av betydelse för framtiden. Han hade som projekt att man borde kolonisera

Lappmarken genom att locka svenskt folk att bosätta sig där. När det gäller förhållandet mellan nybyggarna och nomaderna utvecklade Graan en s.k. parallellteori. Innehavarna av denna var att nybyggarna och nomaderna skulle kunna leva sida vid sida, eftersom de utnyttjade naturens resurser på olika sätt.

306. Graan framhöll att "det fanns land, ända upp till tio mil i omkrets och mera, som innehades vart och ett av en lappman" och att "om en lapp befundes hava mera ägor", "än han bruka kan, så böra flera familjer därpå ... förordnas, det [=landet] att hävda, varigenom lappmarkerna populeras". Innehavarna skulle ha tillräckliga resurser på "sina" lappskatteland, men inte heller mer än tillräckliga. Nomadernas enda näring ansågs i detta sammanhang vara renskötsel.
307. Graan ansåg att även fiskeriintressena i Lappmarken borde skärskådas. De svenska nybyggare som kom till Lappmarken måste också bruka fiskeri. Landshövdingen anmärkte att där uppe vore så många sjöar, att nomaderna omöjligen kunde årligen hävda alla fiskerilägenheterna, utan att en stor del låg vart år obrukade. Vad "djurafånget" angick, gällde i stort sett detsamma, som var sagt om fisket. Inte heller på detta område skulle nomaderna komma att lida avbräck, eftersom det förnämsta var och borde vara att de födde sig av sina renar och vad av dem kom. Det vore snarare till nytta, enligt landshövdingen, om de kom att något mera hålla sig från jakten och till att "mera beflita sig om rendjurens tillökning".

1673 års lappmarksplakat

308. Grans initiativ ledde till att det år 1673 utfärdades ett lappmarksplakat. Det utlovade skattefrihet under 15 år för den som grundade ett nybygge i Lappmarken. Efter den tidens förlopp skulle nybyggaren inte beskattas hårdare än nomaderna och alltså bl.a. vara befriad från utskrivning till krigstjänst. Det förutsattes vid utfärdandet av lappmarksplakatet att nomaderna huvudsakligen skulle försörja sig på renskötsel, medan nybyggarna skulle försörja sig genom djurhållning i kombination med jakt och fiske.
309. Lappmarksplakatet förutsatte att innehavarna inte kunde hindra nybyggaren från att bosätta sig på lappskattelandet. En förutsättning för detta var dock att nybyggaren inte inkräktade på de resurser som innehavaren "behövde" för sin näring och för att kunna livnära sig och betala lappskatten.
310. Förklaringen var att lappskattelanden var så stora att de räckte till både för nomadens behov och för ett eller flera nybyggen. Nomadens näring skulle

skyddas, men vilka sjöar och skogar han behövde och kunde skydda under skatten var osäkert. Detta kunde föranleda tvister.

1695 års lappmarksplakat

311. 1673 års lappmarksplakat ersattes snart av 1695 års lappmarksplakat utfärdat av Karl XI den 3 september 1695. I detta upprepades och bekräftades den skattefrihet som utfästs redan i 1673 års plakat. 1695 framhölls att nybyggarna efter frihetsårens förlopp skulle kunna "skattläggas i proportion af de ägor som de häfda och nyttja". Vidare uppmanades nybyggarna att avhålla sig från överflödigt svedjande men istället "opbruka Landet till Åker och Äng samt bebyggja deras hemman med nödwändigt hus". Genom det nya plakatet hade alltså nya krav på uppodling och husbygande tillkommit.

1749 års lappmarksreglemente

312. Verklig fart tog nybyggandet först genom 1749 års lappmarksreglemente. Enligt reglementet den 24 november 1749 "för dem, som antingen redan bo och bygga i Lappland, eller ock hädanefter till Landets uppbrukande derstädes sig nedsätta vilja" medgavs nybyggesupplåtelser av länsstyrelsen.
313. Bestämmelser meddelades också angående nybyggarens rätt till jakt och fiske. Rätten att jaga var begränsad till en trakt inom en halv mil från hans hemvist. Avsikten med detta var att skydda nomadernas rättigheter, men också att nybyggaren inte skulle lägga ned för mycket tid på jakt och fiske, till men för jordbruket. Om det fanns andra nybyggare i närheten måste man dela på resurserna. Ingen, inte heller nomaden, hade ensamrätt.
314. Beträffande jakten stadgas i § 8, att
- "Nybyggares vidlöftiga fikande och farande omkring skogarne efter vilt och i afsikt slikt att fånga och fälla, har hittills mycket hindrat Jordens och Landets uppodlande; och som Lapp-Allmogen, vilken till en del för slikt skattar, nogsamt medhinner, att fånga och skjuta allt det vildt, som under namn av dyrare Skinnvaror kommer; så hafva Nybyggare hädanefter sig ej vidare att dermed befatta, androm till mehn och sig sjelfvom till hinder vid hemmans-bruket, än allenast inom en half mil ifrån deras hemvist ...".
315. Beträffande fisket stadgas i § 9, att
- "Så mycket möjligt är, bör hvar och en Nybyggare bibehållas vid fiske till sitt behof, och därför får icke den ene underslås så mycket fiskevatten, der det finnes, till evärdelig ägo, att icke en annan och så många, som kunna rymmas på de der till

Nybruk tjenlige varande platser, äfven kunna få idka fiske till sin bättre tarf och utkomst”.

316. Nybyggaren åtnjöt vissa frihetsår, varunder han var fritagen från skatter och onera.

317. I samband med föreskrifter angående nybyggens lantmåteritekniska utstakande och skattläggning stadgas, att detta skulle ske icke just efter de gränser och råmärken, som vid första utsyningen uppgivits, utan till

”det mantal, som de ägors beskaffenhet, vilka Åboerne vilja hafva, och utan andras förfördelande kunna få under hemmanen, befinnas svara före”.

I samband därmed tillägges:

”och må en äldre Nybyggare icke så underslås alla de Tracter, och till uppodling tjenlig mark, som han begär och efterstår, men till uppbrukning ej medhinna kunde, att icke äfven den, som bredevid honom sig nedsatt, eller bygga vill, kan få så mycken till Nybruk tjenlig jord uti Åker och Ängstillfälligheter, att han också må sig derstädes bärga och uppehålla, fast icke alltid med så stort hemman, som den äldre”. (§ 6)

Mark som upparbetats till åker- eller ängsland, kunde dock icke fränkännas honom utan med hans goda vilja och mot betalning.

318. Motsvarande föreskrift förekommer rörande jakt- och fiskeområdena:

”så varder ej heller den förfördelad, som för ett eller annat Nybygges yttermera inrättande skuld mister de platser, dem han blott till Fogel- och Djur-fänge brukat; likaledes Fiskevatten och andra lägenheter, som ej egenteligen syfta på Jordbruket.” (§ 7)

På ett annat ställe uttalas, att en och var, som ärnar upptaka nybruk, skall, där fiskevatten finnes, äga frihet att fiska till husbehov. Även prästen fick vika för en nybyggare. Hade prästen på närmare håll vad han behövde för sin hushållning, var han skyldig avstå av honom brukad fiskeplats, belägen på längre avstånd än en fjärdedels mil från kyrkan.

319. 1749 års lappmarksreglemente skulle, såsom framgår redan av dess rubrik, äga tillämpning även på de bosättningar som skett före dess tillkomst. Resultatet av reglementet blev att nomaderna blev skyddade i sina näringar på sina lappskatteland. Att däremot lappskattelanden skulle befrias eller avstängas från nybyggesanläggningar i en utsträckning, som för nomadens näring ej var skadlig, skulle uppenbarligen betyda samma orimlighet, som det enligt de centrala myndigheternas uppfattning i århundraden redan betytt, att de gamla bygdelagsmenigheterna sökte hålla by- och kroallmänningarna avstängda för nyodling.

320. 1749 års lappmarksreglemente innebär att ingen hade ensamrätt:

”I lappmarksreglementet 1749 stadgas dock att ingen lappmarksinvånare kan göra anspråk på ensamrätt till fiske. En nybyggare som slagit sig ner vid en sjö tilläts fiske

där, men sammen på vars skatteland sjön låg erkändes rätt av urminnes hävd eller laga fiskeinsyningshandling. De fick alltså dela på fisket.”⁷⁰

321. På grund av ett kungligt brev samma den 24 november 1749 underkastades nybyggerna efterhand provisionell skattläggning, varvid de tidigare tillkomna påfördes, förutom den ”gamla skatten”, även ”1749 års tillökning”.
322. Hela det gamla systemet med rätt till näringar, för vilka en nybyggare – eller annan hemmansägare – ej uttryckligen skattade men påstod sig vara ”ansedd”, kom i avgjord motsättning med 1749 års reglemente. Reglementet främjade framför allt näringskoncentration å hemman och lappland. Frågan om reglerande av allmogens – antingen nomadens eller bondens – överflöd var alltså inte föråldrad. Var och en borde ha, vad han för sin näring och sina samhällsliga funktioner behövde, ej mera.

1751 års första kodicill till gränstraktaten med Norge

323. I 1751 års gränstraktat mellan Sverige och Norge uppmärksammades *nomadernas behov* av att flytta med sina renar över gränsen mellan de båda rikena. I en s.k. första kodicill till traktaten säkerställdes nomadernas rätt att höst och vår flytta över gränsen och

”efter gammal sedvana ... hädanefter såsom tillföre, lika med Landets undersåtar ... få betjena sig af Land och strand till underhåll för deras djur och sig sjelfva...”.

324. Detta sätt att definiera renskötselrätten går ännu, med en viss variation i ordalagen, igen i den gällande rennäringslagen, där det talas om rätt för renskötarna att *”använda mark och vatten till underhåll för sig och sina renar”*.

1841 års skattefjällsbrev

325. Genom de avvittringar som företogs i Jämtland och Härjedalen under 1820- och 1830-talen delades skogsresurser ut till jordbrukare i sådan omfattning att de renskötande nomaderna fick otillräckliga betesresurser. Detta föranledde protester och man klagade hos kungen. Till följd härav utfärdades 1841 det förutnämnda skattefjällsbrevet, varigenom föreskrevs att ”nödigt utrymme för renbete samt skog till bränsle” skulle tilldelas ”Lappallmogen” av ”Kronans disponible fjellmarker” genom lantmäteriförrättning, särskilt för varje skattefjäll. Några nybyggen borde i fjälltrakterna därefter inte upplåtas förrän nomadernas betesmarker blivit behörigen utstakade.

1873 års avvittringsstadga

326. I Västerbottens och Norrbottens lappmarker företogs avvittring först enligt 1873 års avvittringsstadga. Enligt 1 § i denna stadga skulle vid avvittringen en gräns bestämmas mellan de delar av lappmarken som var tjänliga för

⁷⁰ Sköld, Samisk bosättning s. 44.

odling och den mark där nybyggesanläggningar icke vidare skulle tillåtas. Efter avvittringen skulle nomaderna "såsom hittills" vara berättigade att för renbete utnyttja all skogsmark "inom lappmarkernas nuvarande område, dock å enskildes skogar inom de till odling tjenliga delarna af landet endast wintertiden". Renbetesland som kunde finnas inom den blivande gränsen för de till odling tjänliga delarna av lappmarken skulle nomaderna också få använda till betesmark "såvidt för lapparnas behof af renbete erfordras".

327. Här förutskickas alltså uppdragandet av en odlingsgräns, och här medges också framtida renbete på den mark som skulle komma att privatiseras genom avvittringen. Något sådant förbehåll hade inte gjorts vid avvittringen i Jämtland och Härjedalen; därav de protester som föranlett skattefjällsbrevet.

1883 års internationella lag

328. Redan under 1840-talet upptogs diskussioner mellan Sverige och Norge om en reformering av 1751 års första kodicill. Så skedde genom en lag år 1883, kallad *förordning, rörande de Lappar, som med renar flytta emellan de för- enade konungarikena Sverige och Norge*.

329. I motiven till en första proposition i ämnet 1871, som dock inte ledde till omedelbar lagstiftning, framhölls

"nödvändigheten för Lapparnes existens att bibehålla den dem från urminnes tider tillerkända rätt att till sitt eget och sina djurs underhåll begagna båda rikenas land och vatten"⁷¹.

1886 års renbeteslag

Inledning

330. Samtidigt med utvecklingen av den storskaliga renskötseln expanderade under 1700- och 1800-talen nybyggarverksamheten kraftigt i Norrland. Under 1800-talet ledde detta till konflikter mellan jordbrukarna och nomaderna, särskilt rennomaderna. Konflikterna orsakades dels av att renbetesområdet genom avvittringarna blivit för litet för de renskötande nomadernas behov, dels av att renar trampade ned och åt upp grödan för jordbrukarna. Konflikterna och behovet att säkerställa tillräckliga betesmarker för renskötseln framtvungade en reglering av näringarna.
331. Efter att först ha skyddats genom bestämmelser i avvittringsförfattningarna, reglerades alltså renskötselrätten, d.v.s. *rätten att låta sina renar beta på annans mark*, genomgripande i 1886 års renbeteslag.
332. 1882 tillsattes en kommitté med uppdrag att föreslå en reglering av renskötseln internt. Den grep sig an uppgiften med kraft och föreslog redan

⁷¹ Kommittén 1867, inledningen s. 2.

1883 en *Förordning angående de svenska Lapparne och de bofaste i Sverige*. Förslaget resulterade sedan i 1886 års lag angående de svenska Lapparnes rätt till renbete i Sverige. Lagens rubrik måste ses mot bakgrund av rubriken på den år 1883 utfärdade internationella lagen, som behandlade de nomader som med sina renar flyttade mellan Sverige och Norge. Kommitténs förslag genomfördes i huvudsak genom 1886 års renbeteslag.

333. En första fråga som diskuterades av kommittén var, om det vore möjligt att hänföra renskötare och jordbrukare till olika områden. Detta ansågs varken möjligt eller lämpligt. Möjligt var det inte längre, eftersom jordbruket redan hade utbredd sig alltför långt. Lämpligt var det inte, därför att nomaderna vistades å skilda trakter under årets olika tider. Om odlingen skulle utestängas från alla marker, av vilka nomaderna hade behov för sin närings bedrivande, skulle odlingen ha förhindrats att sträcka sig till sådana landsändar som nomaderna hade behov av endast vintertiden.

”Man kunde förmena, att det lämpligaste sättet för denna frågas lösning bestode deri, att Lappen – nomaden – och den jordbrukande befolkningen hänvisade till olika områden, der de hvar för sig egde att idka sina skiljaktiga näringsfång. Att genomföra en sådan tanke är emellertid numera omöjligt. ... Planen att åvägabringa en fullständig särskiljning mellan nomaden och jordegaren skulle för öfrigt ej hafva varit lämplig ens å en tid, då densamma kunnat utan svårighet utföras. Såsom redan blifvit anfördt, vistas Lapparne å skilda trakter under årets olika tider. Om då åt dem skolat för uteslutande bruk förbehållas alla de marker, af hvilka de för sin närings bedrivande hade behof, så skulle odlingen hafva förhindrats att sträcka sig till sådana landdelar, hvarå nomaden allenast vintertiden behöfver uppehålla sig. Men sådant skulle ej hafva varit välbetänkt.”⁷²

334. Kommittén sökte sålunda reglera villkoren för *samexistens* mellan jordbrukare och nomadiserande renskötare, en tanke som genomsyrar lagförslaget.
335. Kommittén gjorde en mycket noggrann utredning av förhållandena i Lappmarken. Kommittén hade ambitionen att främja renskötseln, i praktiken dock endast fjällrenskötseln. Skogsrenskötseln förutspåddes försvinna och

⁷² Kommittén 1883 s. 64 f.

ersättas av jordbruksnäringen. Kommittén anförde två motiv för att renskötseln skulle främjas.

- Det första skälet var nationalekonomiskt. Renskötsel var det enda sättet att utnyttja de stora fjällområdena ekonomiskt.
- Det andra skälet var att kommittén ville understödja och bidra till bevarandet av den "*lapska folkstammens*", alltså *samernas*, särskilda kultur. Här kommer alltså ett etniskt moment in i lagstiftningen.

336. En viktig synpunkt var å andra sidan att renskötseln skulle anpassas till tillgången på betesmark.

Några grunddrag i lagregleringen

337. Kommitténs lagförslag upptog, naturligt nog, mycket av de regler som utbildats i den tidigare lagstiftningen, men det föreslogs också nya regler. Till det gamla anknöt definitionen av renskötselrätten. Den gick tillbaka på 1751 års kodicill, som uttalade att nomaderna hade rätt att *betjäna sig av land och vatten till underhåll för sig och sina djur*. Men det fanns viktiga nyheter.
338. En nyhet i 1886 års lagstiftning var att det infördes ett monopol för samerna att bedriva renskötsel, det s.k. *lappprivilegiet*. Tidigare hade var och en kunnat bedriva renskötsel fritt, i vart fall på statens mark, och det fanns då också många bofasta icke-samer som bedrev renskötsel.
339. Före 1886 års renbeteslag fick renskötsel bedrivas fritt endast på statlig mark, och denna ansågs *upplåten av staten till renskötarna med nyttjanderätt*. Under förarbetena till lagen lyftes emellertid som rättsgrund för renskötselrätten fram, att renskötselrätten grundades på *sedvanerätt*, under förutsättning att renskötsel bedrivits där av *gammal sedvana*. Hänvisningen till gammal sedvana hade gjorts redan i 1751 års kodicill.
340. Hänvisningen till gammal sedvana som grund för rätten att bedriva renskötsel på annans mark fick också motivera en utvidgning av betesmarken, som dittills endast omfattat statlig mark (den gamla riksallmäningen) till att omfatta även privat mark, i den mån renskötsel bedrivits där enligt gammal sedvana. I denna del var lagförslaget dock mycket kontroversiellt, särskilt i Jämtland och Härjedalen, där avvittringen redan genomförts och skog i stor utsträckning tilldelats enskilda hemman.
341. En viktig nyhet i 1886 års renbeteslag var att marken ovanför odlingsgränsen (sommarbetesmarkerna) skulle indelas i lappbyar, med utgångspunkt i den gamla indelningen i lappbyar för administrationsändamål. Härigenom *kollektiviserades* renskötseln. Renarna skulle inte längre beta på enskilda nomaders land, utan på ett gemensamt betesområde, som utgjordes av lappbyn. Indelningen i lappskatteländ, varigenom betet fördelats mellan

enskilda näringsidkare, hade ingen plats i detta system och skulle avskaffas.

342. Inrättandet av ett renbetesområde på sedvanerättslig grund, utan avseende på vem som ägde marken, kan ses som ett återställande av det rättsläge som rådde under den tid marken i Norrland rättsligt sett var en riksallmänning. Renskötselrätten är till sin karaktär att uppfatta som en *"allmänningsrätt"*, av ungefär samma slag som allemansrätten. I motiven till 1886 års lag kallas renskötselrätten omväxlande för *"flyttningsrätt"* och *"vandringsrätt"*. Där beskrivs renskötselrätten också som ett slags servitut på den mark som omfattas, nämligen den mark som av gammal sedvana använts till renbete.

Rätten att jaga och fiska

343. Ingen tvekan rådde om att nomaderna även fortsättningsvis skulle ha rätt att jaga och fiska:

"Å trakter, der Lappar vistats, hafva de af ålder utöfvat jagt och fiske. Deras befogenhet dertill har inom lagstiftningen varit snarare förutsatt än uttryckligen erkänd. Efter gällande rätt är fördens skull omfånget av nämnda befogenhet obestämdt och tarfvar att närmare angifvas. (kurs. här)

I afseende å de för Lapparne afsatta land lärer väl rättighet till jagt och fiske böra utan tvekan Lapparne medgifvas. Enahanda synes komiterade böra gälla om annan utmark inom Norrbottens och Vesterbottens läns lappmarker. Helt visst befinna sig Lapparne derstädes för det nuvarande i faktisk utöfning af dylik befogenhet, och detta, der jagten och fisket utöfvas å enskild mans egor, opåtaladt av denne. Intrånget i dennes rätt är för öfrigt ej större än att det, i likhet med de öfriga inskränkningar, dem den bofaste inom lappmarkerna är till Lapparnes förmån underkastad, med fog betingas af hans ställning såsom innehafvare af områden, dem en gång Lapparne ensamme tillgodogjort sig."⁷³

344. Även här anknöt kommittén till sedvanan, att samerna *av ålder* utövat jakt och fiske. Hänvisningen till sedvanerätt betydde dock inte att man övergav det etablerade synsättet, att renbeteslanden var avsatta av staten som markägare just för renskötsel och inte för något annat ändamål.
345. På lappskattelanden hade det förekommit att innehavarna upplät rätt till mulbete, jakt och fiske till bofasta. Detta ansågs emellertid oförenligt med synen på lappskattelanden som avsatta av staten för renskötsel. Innehavarna hade enligt kommittén tolkat sina rättigheter på lappskattelanden som långt vidsträcktare än dessa hade inneburit, rätt uppfattade enligt inrymningshandlingarna. Sådana upplåtelser hade lett till missförhållanden. När lappskattelanden nu skulle avskaffas och ersättas med kollektiv renskötsel blev frågan om innehavarnas individuella rättigheter akut. En rätt för renskötarna att upplåta betesrätt till bofasta skulle vara helt oförenlig med de av kommittén föreslagna bestämmelserna om lappbyar för

⁷³ Kommittén 1883 s. 105.

gemensamt utnyttjande av sommarbetet. Ett förbud mot sådana upplåtelser föreslogs därför.⁷⁴

"För renskötseln, men ej för annat ändamål har staten afsatt mark åt Lapparne; och der särskilda inrymningsbref gifvits har ock i de flesta fall uttryckligen sagts, att marken skulle uteslutande för renbete användas. Att ändock det angifna missförhållandet kunnat ega rum är att tillskrifva det ofvan anmärkta förhållandet, att medgiven inrymning allmänneligen ansetts medföra för den enskilde Lappen en vida större rätt i afseende å det upplåtna renbeteslandet än hvad inrymningshandlingen, rätteligen fattad, inneburit. Med de af komiterade föreslagna bestämmelserna om lappbyar och om de enskilde Lapparnes rätt derinom är en befogenhet för Lapparne att till bofaste bortlega någon del af marken alldeles oförenlig."⁷⁵

346. Högsta domstolen, som i sitt yttrande över lagförslaget var starkt kritisk till förslaget om utvidgning av den sedvanerättsligt grundade renskötselrätten till privat mark, kommenterade också frågan om renskötarnas rätt att upplåta sin rätt till tredje man. Domstolen anlade ett privaträttsligt perspektiv på upplåtelsefrågan, innebärande att renskötarna inte hade denna rätt:

"Med naturen af den rätt Lapparne ega att för renskötselns behof begagna mark, som ostridigt är kronans tillhörighet, låter det visserligen icke förena sig att Lapparne å nämnda mark upplåta rätt till bete, slätter, jagt eller fiske åt bofaste, förutsatt att de Lapparne tilldelade inrymningsbref icke undantagsvis kunna innebära rätt till dylika upplåtelser; men då erforderlig rättelse af de missbruk, som i ifrågavarande hänseende yppat sig, torde kunna ske utan att något lagstadgande derom är af nöden, och den föreslagna ordningen för dylika upplåtelser af kronans mark, der sådana anses kunna ega rum, icke faller inom civillagens område, torde denna § böra utgå"⁷⁶

347. Departementschefen bemötte i propositionen justitierådens anmärkning, att upplåtelsereglerna inte hade sin plats i den allmänna civillagen utan hörde hemma i administrativ lagstiftning eftersom den avsåg upplåtelse av statens rättigheter på kronans mark. Av kommentaren framgår att departementschefen i och för sig delade justitierådens uppfattning om statens äganderätt till marken och upplåtelsereglernas karaktär, men att han ändå av praktiska skäl ansåg att bestämmelserna borde upptas i lagen:

"Tre af Högsta Domstolens ledamöter hafva anmärkt, att denna paragraf borde utgå, enär den deri föreslagna ordningen för upplåtelse af rätt till bete, jagt eller fiske å de för Lapparne afsatta land, icke fölle inom civillagens område. Då emellertid det måste vara en synnerlig fördel att ifrågavarande bestämmelser, hvilka så nära beröra den rätt Lapparne ega till de för dem afsatta land, af dem kunna återfinnas i den lag, som

⁷⁴ Kommittén 1883 s. 74.

⁷⁵ Kommittén 1883 s. 74.

⁷⁶ HD 21 november 1884 s. 29.

ordnar deras förhållanden i öfrigt till befolkningen i de renbeteslanden angränsade trakter, synes stadgandet lämpligen kunna i lagen bibehållas".⁷⁷

348. På flera ställen i förarbetena till 1886 års renbeteslag betonas att rensköt-selrätten grundas på – och begränsas av – renskötarnas *behov*. Sålunda framhålls följande av kommittén:

"Vid fråga om den rättsliga befogenheten ... må man i öfrigt uppmärksamma att ... dessa *flyttningar i en mängd fall företagas i följd af ett ovillkorligt bjudande behov*. (kurs. här) När under vissa väderleksförhållanden sådan isskorpa betäcker marken från hösten eller sådan hårdskare bildas å snön, att renen ej kan åtkomma någon föda, då måste Lappen, för att ej gå under, söka bete åt sin renhjord utom skatte-fjället och på enskilde jordegares marker. Detta förhållande tjenar i sin mån till stöd för det antagandet, att de jemtländska Lapparnes här afhandlade sed eger verklig rättsgrund ..."⁷⁸

349. Från riksdagsbehandlingen av propositionen kan noteras Särskilda Utskot-tets beskrivning av renskötselrättens innehåll.

"Ty lappen eger verkligen en rätt att åberopa för *utöfningen enligt urgammal sed af det näringsfång, hvaraf han lefver*. (kurs. här) Lappen var den som först tog de nord-liga trakterna af vårt land i besittning. Innan den förste nybyggaren fälde det första trädet i Norrlands skogar var lappen redan der. ... Och den förste besittningstagarens rätt till jorden måste anses bättre än den, som senare tillkommit. Men *lappens be-sittningstagande var icke till sin natur sådant, att det i sig inneslöt alla de befogen-heter, hvilka tillhöra eganderättens begrepp. Det sträckte sig icke till andra än dem, nomadlivets inskränkta behov fordrade. Det afsåg endast jordens nyttjande dels till bete för renarne, under sommaren i fjelltrakterna och under vintern i skogslandet, dels till fyllande af de behov, hvilka voro en förutsättning för och en följd af renbetets begagnande. Lappens rätt till jorden var för den skull allt ifrån begynnelsen till sin natur sådan, att den icke hindrade uppkomsten, så att säga, bredvid sig af eganderätt i kultursamhällets mening*. (kurs. här) Och en sådan eganderätt framträdde och ut-bredde sig med odlingen, samt omfattade till sist äfven de trakter, odlingen ej ännu tagit i anspråk, då för omkring 300 år sedan i vårt land började uttalas och tillämpas den grundsats, att 'sådana egor som obygda ligga höra Gud, konungen och Sveriges krona till'. Men derigenom kan lappens på det tidigare besittningstagandet grundade rätt till de nödvändiga förutsättningarna för sin existens såsom nomad så mycket mindre anses hafva förfallit, som denna rätt till natur var sådan, att den kunde bestå jemte såväl enskildes som statens sedermera tillkomna eganderätt."⁷⁹

350. Det kursiverade stycket i ovannämnda citat uttrycker koncentrerat den ve-dertagna synen på innebörden i lapparnas, och numera den samiska be-folkningens, renskötselrätt. Det är inte fråga om någon äganderätt till mar-ken utan om *vissa befogenheter som var en förutsättning för nomadlivets inskränkta behov*.

351. Samma grundläggande inställning kommer till uttryck när Särskilda Utskot-tet kommenterar frågan om nomadernas rätt att upplåta sina rättigheter till bofasta:

"Vidare hafva lapparne enligt 21 § erhållit *rätt till jagt och fiske* å de för dem afsatta land, sådana områden inom Norrbottens och Vesterbottens läns lappmarker, som för

⁷⁷ Prop. 1886:2 s. 45.

⁷⁸ Kommittén 1883 s. 70 f.

⁷⁹ Särskilda Utskottet 1886 s. 18.

dem bibehållas, och å annan inom dessa lappmarker belägen utmark under den tid de der ega uppehålla sig. Ut i 22 § äro uppdragna gränser för lapparnes rätt att förfoga öfver bete och slätter samt jagt och fiske å de för dem afsatta land, hvilka gränser naturligtvis bort bestämmas efter den rätt lapparne i dessa hänseenden ega. *Ehuru lapparnes befogenhet att till underhåll för sig och sina renar betjena sig af land och vatten å de trakter, der de ega att vistas, är grundad på deras naturliga rätt till de för deras existens nödiga förutsättningar (kurs. här), så är med afseende å dessas beskaffenhet denna rätt likväl icke ens inom de för lapparne afsatta land att anse såsom en eganderätt. Den är endast en nyttjanderätt till det omfång, som bestämmes af villkoren för renskötselns bedrivande. Hvad dertill icke erfordras, bör således falla utom gränsen för denna rätt.* (kurs. här) Det bör därför icke ligga i lapparnes fria skön att, på sätt hittills i vissa trakter af Jemtlands län egt rum, upplåta betes- eller slätterlägenheter å skattefjellen åt bofaste, hvilket gifvit anledning till inrättande af fäbodas och dermed följaktig skogsförödelse. Om å något område finnes större tillgång på bete och slätter, än som för de till området hörande lappar behöfves, så bör det vara den myndighet, hvilken har högsta tillsynen öfver lappväsendet inom landet och är i tillfälle att mera i stort öfverskåda lapparnes behof, som skall förfoga öfver den öfverskjutande tillgången. Jemte det att i 22 § förbjudits lapparne att å de för dem afsatta land åt bofaste upplåta bete eller slätter eller upplåta rätt till jagt eller fiske åt annan, har det därför blifvit uppdraget åt Konungens Befallningshafvande att, der sådan upplåtelse mot lega kan utan skada för lapparne ske, den samma verkställa⁸⁰

352. Det kan noteras att utskottet även här formulerade den juridiska grunden för renskötselrätten på ett pregnant sätt, nämligen som *en naturlig rätt till de för deras existens nödiga förutsättningar*. Utskottet konstaterade också att rätten därmed endast är en nyttjanderätt till det omfång, som bestämmes av villkoren för renskötselns bedrivande. Detta ligger i linje med kommitténs tal om nomadernas flyttningsrätt *i följd af ett ovillkorligt bjudande behof*. Uttalandet i den i citatet ovan kursiverade delen har återgivits i förarbetena till 1971 års rennäringslag och har därför hög aktualitet.⁸¹
353. Utskottet framhöll också att jakten och fisket borde betraktas som under alla omständigheter väl behöfliga binärningar till renskötseln, varför upplåtelse därav till annan inte borde utesluta rätt för nomaderna att fortfarande själva begagna sig därav. Utskottet förordade därför en ändring av lagtexten, så att det framgick att upplåtelsen skulle avse att "jemte dessa lappar" utöva jakt och fiske.⁸²
354. En i målet kontroversiell fråga är om de upplåtelser som utskottet syftar på i sistnämnda citat avser statens rätt i egenskap av markägare eller, som Samebyn påstår, samernas rätt. Materialet kan dock inte tolkas på annat sätt än att det förutsattes i lagförarbetena till 1886 års renbeteslag att det var statens rätt som upplåts till tredje man. Samebyn har visserligen gjort gällande att det förhållandet att intäkterna från sådana upplåtelser kommit att avsättas för nomadernas behov visar att det var deras rätt man avsåg

⁸⁰ Särskilda Utskottet 1886 s. 31 f.

⁸¹ SOU 1968:14 s. 67.

⁸² Särskilda Utskottet 1886 s. 32.

skulle upplåtas. Det framgår dock av vad utskottet anförde i den frågan att någon sådan slutsats inte kan dras. Utskottet anförde:

"Under behandlingen av denna paragraf inom Utskottet har man ansett de medel, som inflyta genom sådana upplåtelser, som i paragrafen omförmälas, *böra användas för vederbörande lappbys behof, enär deri skulle ligga en eggelse för lapparne att bättre hushålla med ifrågavarande tillgångar, hvilken skulle saknas, derest vinsten deraf icke odelad komme dem sjelfve till godo*; hvarjemte man funnit det föga lämpligt att pålägga Kongl. Maj:t besväret med den administrativa detaljen att bestämma om användningen af dessa medel. Häremot kan anföras, att då medlen, som till följd af lokala förhållanden och andra omständigheter torde komma att inflyta med olika belopp för särskilda lappbyar, lämpligen och i första rummet torde böra tagas i anspråk för lapparnes fattigvårdsutgifter, men det ingalunda torde kunna på förhand tagas för afgjort, att lappbyindelningen kommer att läggas till grund för framtida ordnande af lapparnes fattigvård, utan tänkbart är att socknar eller län bli de enheter, för hvilka ett sådant ordnande kommer att ske, så har Utskottet stannat för den mening, att tryggheten för medlens ändamålsenliga och rättvisa användning vore bevarad genom att icke fastslå en allmän regel derför, utan i stället åt Konungen öfverlemna att derom meddela bestämmelse; dervid den tillförsigt torde kunna hyzas, att sådana medel skola, i mån som det befinnes behöfligt eller lämpligt, komma vederbörande lappby till godo. Eggelsen till sparsam hushållning med en lappbys tillgångar på bete m.m. skall visserligen icke, då fördelen deraf skall delas med andra, blifva lika stor som om samma fördel finge odelad tillfalla lappbyn, men den kan ingalunda anses komma att bortfalla."⁸³ (kurs. här)

355. Av uttalandet framgår att avsikten med att inflytande medel skulle tillföras nomaderna grundades på två olika synpunkter. Dels skulle detta utgöra ett incitament för nomaderna att hushålla bättre med resurserna, dels skulle medlen komma till användning för den samiska befolkningens fattigvård. Detta får sägas vara ursprunget till i det följande införda bestämmelser om användningen av vid upplåtelser influtna medel till samernas behov, så småningom organiserad i Samefonden.
356. Den omständigheten att inflytande medel skulle komma nomaderna till godo kan alltså inte tolkas som ett uttryck för att det nu är *samernas* jakt- och fiskerätt som upplåts till tredje man.

Odlingsgränsen

357. Nybyggesverksamheten reglerades därefter särskilt genom uppdragandet av den s.k. odlingsgränsen, ett projekt som påbörjades 1867 och fullbordades i början av 1890-talet. Syftet med uppdragandet av odlingsgränsen var att sätta en *geografisk gräns, ovanför vilken nybyggen fortsättningsvis inte skulle få upptas*. Marken ovanför odlingsgränsen skulle därigenom reserveras för renskötsel, med uteslutande av jordbruk. Detta uttrycktes

⁸³ Särskilda Utskottet 1886 s. 32 f.

genom att marken ovanför odlingsgränsen sades vara "avsatt för lapparnas uteslutande begagnande".

358. I SOU 1952:13 angående vissa fiskerättsliga förhållanden inom lappmarkerna beskrivs införandet av odlingsgränsen på följande sätt:

"Genom de däri intagna stadgandena kommo lapparnas rättigheter att i särskild grad skyddas ovan en viss bestämd gräns, den s.k. kulturgränsen. Där finge nybyggen ej vidare anläggas. Områdena finge däremot upplåtas till renbetesland åt lappar, för så vitt de icke redan med behörigt tillstånd innehades av enskilda. Lapparna ägde sålunda en särskild rätt att, i den mån trakterna ej voro disponerade för särskilt ändamål, använda den för sin renskötselnäring, *varunder givetvis inbegripits fiske och jakt i överensstämmelse med vad tidigare varit gällande.*"⁸⁴ (kurs. här)

359. Någon ändring ifråga om samernas rätt att jaga och fiska innebar således inte inrättandet av odlingsgränsen. Åtgärden kan inte tolkas så att staten till samerna för framtiden avstått den rätt staten hade i egenskap av ägare till marken. Odlingsgränsen hade inte något med *innehållet* i samernas rättigheter att göra.

Fortsatt reglering av rennäringen

1898 års renbeteslag

360. Ganska snart efter genomförandet av 1886 års renbeteslag uppstod missnöje med lagstiftningen. Rensköterna var missnöjda med den kollektivisering av renbetet som skett genom lagen och bristen på renbetesmark. Jordbrukarna var missnöjda med utvidgningen av renbetesmarken till privat mark på sedvanerättslig grund och ställde krav på avskaffande av "sedvanerätten". Särskilt i Jämtland var missnöjet stort. Någon inskränkning av rätten att bedriva renskötsel på privat mark gjordes dock inte i 1898 års renbeteslag. Utredningens – 1895 års lappkommitté - förslag att inskränka tiden för nomadernas vinterbete på privat mark kritiserades av ordföranden i en reservation på följande sätt:

"Det är den förre, icke den senare, som ursprungligen befolkat och förfogat öfver de bygder, om hvilka här är fråga; det är lappen, som i sin från början oinskränkta rätt att der uppehålla sig med sina renar lidit intrång af odlingens fortskridande. När lagstiftaren funnit sig böra ingripa medelst fastställande af en på sedvana grundad flyttningsrätt, är det icke för att utvidga lappens rättigheter genom att pålägga den bofaste en förut okänd tunga, utan för att rädda åt lappen så mycket af hans forna rättigheter, som är nödvändigt för hans existens såsom nomad. Med en sådan uppfattning af lagstiftarens uppgift låter det väl förena sig, att man söker hålla folkstammarne så vidt möjligt skilda från hvarandra ...".⁸⁵

361. Däremot tog man ett steg tillbaka såvitt gällde kollektiviseringen av renbetet. I syfte att begränsa det stigande renantalet begränsade man också möjligheten för icke-samer att äga renar, som vårdades av samer (skötesrenar). Den ambition lagstiftaren haft redan 1886 att undvika trängsel på

⁸⁴ SOU 1952:13 s. 92.

⁸⁵ (von Steyern).

betesmarkerna blev alltså nu formulerad som en önskan att begränsa det totala antalet djur i renskötseln.

362. Med anledning av ett uttalande i tingsrättens dom, att det utredningsarbete som föregick 1886 års lagstiftning "synes ha varit begränsat", och att det finns skäl att ifrågasätta huruvida tillräcklig kunskap fanns om de olika betingelser som under långa tider gällt för olika grupper av samer inom Lappmarken (domen s. 255 f.), vill staten lyfta fram ett uttalande i förarbetena till 1898 års renbeteslag.
363. 1895 års lappkommitté inledde sina motiv med konstaterandet att dess uppgift förutsatte kännedom om de renskötande samernas utbredning inom Sverige och om de olika sätt, på vilka de å skilda trakter utövade sin näring. I dessa hänseenden kunde kommittén – utom beträffande uppgifterna om renarnas antal – emellertid grunda sig på den fullständiga utredning som framlagts i 1883 års betänkande, utgörande motiven till 1886 års lagstiftning:
- "I allt väsentligt, jemväl beträffande lapparnes vinterflyttningar utom lappmarkerna och renbetesfjellen i Jemtlands län, hafva komiterade funnit denna utredning tillförlitlig och egnad att tjena till ledning för blifvande lagstiftningsåtgärder i ämnet."⁸⁶
364. Det ska också noteras att 1895 års lappkommitté hade ingående kontakter med olika företrädare för samerna, vilka finns redovisade i riksdagstrycket med protokoll.

1928 års renbeteslag

365. Bristen på betesmark för renarna och önskemål om en begränsning av det stigande renantalet ledde dock till nya krav på en begränsning av renskötseln.
366. 1886 års renbeteslag hade – och däri gjorde 1898 års lag inte någon ändring – varit otydlig i ett viktigt hänseende. Av rubriken på den av 1882 års kommitté föreslagna förordningen framgår att kommittén ställde *lapparna* i motsats till *de bofaste*. Här betydde *lappar* uppenbarligen detsamma som *nomader*. Men samtidigt talade kommittén om *den lapska folkstammen*, varmed avsågs den samiska befolkningen som etnisk grupp. Ofta är det svårt att avgöra när kommittén syftar på *nomaderna* och när den syftar på den etniska gruppen *samer*. Härigenom blev det oklart om lagstiftningen omfattade alla samer eller endast de renskötande samerna (rennomaderna). Lagen kom dock inledningsvis att tolkas så att alla personer som tillhörde den samiska befolkningen, inte endast de som faktiskt sysslade

⁸⁶ Kommittén 1895 s. 26.

med renskötsel, hade rätt att bedriva renskötsel och därför också hade rätt att jaga och fiska på renskötselområdet.

367. I syfte att begränsa antalet djur i renskötseln ville man i början av 1900-talet ändra på detta. 1917 framlades en proposition med förslag om begränsningar i rätten att bedriva renskötsel. I propositionen "förtydligades", som man sade, begreppet lapp till renskötande lapp. De samer som inte redan yrkesmässigt bedrev renskötsel eller hade nära, familjemässig anknytning till denna, skulle inte omfattas av renbeteslagen. 1917 års proposition mötte dock motstånd i riksdagen, och först genom 1928 års renbeteslag infördes begränsningar i samernas renskötselrätt. Det skedde genom föreskriften, att rätt till renskötsel skulle tillkomma

"den som är av lapsk härkomst, så framt hans fader eller moder eller någon av dessas föräldrar såsom stadigvarande yrke drivit renskötsel eller biträtt däri ...".

368. Därtill föreskrevs att endast den som tillhörde lappby skulle få bedriva renskötsel. Lappbyarna, som tidigare utgjort endast områden på marken, organiserades samtidigt som associationer.
369. Samer som lämnat renskötseln som stadigvarande yrke fick efter ikraftträdandet av 1928 års renbeteslag inte heller jaga och fiska i vidare mån än andra undersåtar. Sådant är förhållandet alltså enligt 1971 års rennäringslag. Endast renskötare (medlemmar i en sameby – tidigare lappby) har den särskilda rätt att jaga och fiska på renskötselområdet som en birättighet i renskötselrätten.
370. Efter ikraftträdandet av 1928 års renbeteslag är således samisk börd visserligen alltså ett nödvändigt, men inte längre ett tillräckligt kriterium för rätten att bedriva renskötsel.
371. Den begränsning av de icke renskötande samernas rätt att jaga och fiska på statens mark som skedde genom 1928 års renbeteslag bör ses som en parallell till de begränsningar i rätten att jaga och fiska på statens mark som tidigare skett för befolkningen i övrigt, för jagandets del slutligen genom den nästan samtida 1927 års lag om rätt till jakt. Vad som blev kvar var en rätt för *renskötarna* att jaga och fiska som en birättighet till renskötselrätten.
372. Lagstiftaren var 1928 medveten om att indragningen av de icke renskötande samernas rätt att jaga och fiska på statens mark kunde medföra sociala problem i ett övergångsskede. Departementschefens gav i 1917 års proposition uttryck för detta:

"Beträffande lagens 30 § föreligger ett särskilt förhållande. Där givna bestämmelser om lapparnas jakt- och fiskerätt torde visserligen även de åsyfta allenast de renskötande lapparna. Ett motsatt antagande skulle strida mot såväl själva avfattningen av lagrummet som uttalanden i lagens förarbeten samt leda till sådana oegentligheter, som att bofasta lappar skulle inom Västerbottens och Norrbottens läns fjälltrakter kunna var som helst – å enskilt område likaväl som i kronans fiskevatten – driva

yrkesmässigt fiske till avsalu. Även denna paragraf synes alltså böra bli föremål för det oförmälda förtydligandet. Emellertid förefaller det ej fullt lämpligt att i fråga om jakt- och fiskerätt fullständigt likställa lapparna med den övriga bofasta befolkningen. På sätt tidigare framhållits, har det av ålder varit vanligt, att lappar, som i följd av orkeslöshet föranletts att upphöra med renskötsel, slagit sig ned vid någon plats, där de kunnat uppehålla sig med fiske och i viss mån med jakt. Det är önskvärt, att – på samma gång som dylikt självrådigt begagnande av jaktmarker och fiskevattnen hädanefter beivras – utväg öppnas att utan alltför stor omgång upplåta jakt- och fiskerätt åt lappar, som komma i nämnda belägenhet. I allmänhet lär väl detta kunna äga rum i samband med de markupplåtelser, som kunna komma att äga rum enligt den föreslagna 35 § 1 mom. Ej sällan torde emellertid fristående upplåtelser av jakt- eller fiskerätt kunna vara av omständigheterna påkallade. ... Lämpligt kan stundom även vara, att en bofast lapp, som ej kan räknas för orkeslös, erhåller laglig möjlighet att jaga eller fiska inom visst område. ...⁸⁷

373. Vid riksdagsbehandlingen av 1928 års proposition uttalade sig lagutskottet sammanfattande om lagförslaget på följande sätt:

"Av den av utskottet ovan lämnade redogörelsen torde framgå, att föreliggande förslag i stort sett vilar på samma grunder som den gällande lagstiftningen. Rätten att med anlitande av annans mark driva renskötsel är alltså fortfarande ett privilegium för lapparna. Odlingens framträngande till trakter, som lapparna förut ensamma disponerat, renstammens tillväxt och de genom konventionen med Norge gjorda inskränkningarna i rätten för de svenska lapparna att föra sina renar på bete i Norge hava medfört, att betestillgången å vissa trakter hotar att bli allt för knapp. Med hänsyn härtill torde det vara nödvändigt att genom lagbestämmelser begränsa kretsen av dem, vilka äga åtnjuta lapprivilegiet. De härutinnan föreslagna bestämmelserna ... synas vara väl avvägda och torde icke någon därigenom kunna anses hava blivit med orätt utesluten från privilegiet.

De brister i gällande rätt, som föranlett krav på revision av renbeteslagen, torde hava undanröjts i förevarande förslag. Detta innehåller därutöver åtskilliga föreskrifter, vilka synas vara ägnade att befrämja en god ordning inom renskötseln. Förslaget har även i stort sett mottagits med gillande av de hörda myndigheterna och även i allmänhet godtagits av lapparna. Utskottet får på grund härav i princip tillstyrka förslaget upphöjande till lag."⁸⁸

374. Genom 1928 års renbeteslag uteslöts således de icke renskötande samerna från det s.k. lapprivilegiet och därigenom den särskilda rätten att jaga och fiska på renskötselområdet. Allvaret i regleringen framträdde när sedan vid flera tillfällen samer, som inte hade rätt att tillhöra lappby, i Högsta domstolen dömdes för olaga jakt eller fiske.⁸⁹

⁸⁷ Prop. 1917:169 s. 54.

⁸⁸ Lagutskottet 1928 nr 29 s. 5 f.

⁸⁹ NJA 1944 s. 117 och 1946 s. 94.

1971 års rennäringslag

375. Initiativ till den översyn av 1928 års renbeteslag som sedan resulterade i 1971 års rennäringslag togs av Svenska Samernas Riksförbund i början av 1960-talet. I den nya lagen genomfördes stora förändringar i organisationen av rennäringen, men konstruktionen av renskötselrätten är i stort sett densamma som i 1928 års renbeteslag. I 1971 års rennäringslag har senare genomförts vissa ändringar 1993. Vi återkommer nedan till dessa.
376. De s.k. Rennäringsakkunniga utredde rennäringens framtid i SOU 1968:16 Rennäringen i Sverige. Rennäringsakkunniga erinrade de rennäringsakkunniga om att omfattningen och beskaffenheten av de renskötande samernas ursprungliga rättigheter inom renskötseområdet sedan gammalt var en omtvistad fråga:

"Meningsskiljaktigheterna mellan samer och andra rättsägare har nyligen aktualiserats genom vissa rättegångar som av företrädarna för samerna anhängiggjorts mot kronan. För utredningens vidkommande bör emellertid fastslås att vi enligt direktiven har att utgå från RBL:s huvudsakliga innehåll rörande samernas särskilda rättigheter i förhållande till kronan och andra rättsinnehavare ... Det klarläggande av samernas rättsställning som behöver ske i förevarande sammanhang skall således ske på grundval av den nu gällande lagstiftningen. Med denna begränsning av utredningsuppdraget anser vi oss sakna anledning att ingå i bedömning av frågan om innebörden av de rättigheter som de renskötande samerna av ålder haft inom skilda delar av det nuvarande renskötseområdet. Ända sedan antagandet av den första egentliga renbeteslagen ... har konsekvent hävdats att samernas rätt är inskränkt till sådant nyttjande av land och vatten som erfordras för renskötselns bedrivande. Åt denna ståndpunkt gavs klart uttryck redan av särskilda utskottet vid 1886 års riksdag ... när frågan om befogenhet för samerna att upplåta nyttjanderätt inom de för dem anvisade områdena behandlades."⁹⁰

377. Rennäringsakkunniga diskuterade också utförligt rennäringens "birättigheter", alltså jakt- och fiskefrågorna, och övervägde om renskötarnas rätt att jaga och fiska på renskötseområdet borde utvidgas till att omfatta även samer som inte tillhörde lappby. Någon sådan utvidgning ansågs dock inte lämplig, eftersom det skulle riskera att tunna ut rättigheterna för de renskötande samerna, både direkt genom ökad konkurrens och indirekt genom minskade intäkter för upplåtelser.⁹¹

Intäkterna av upplåtelser av jakt och fiske m.m.

378. Under förarbetena till 1971 års rennäringslag kritiserade Justitieombudsmannen då gällande regler om att ersättningar som utgick för intrång i renskötselrätten och upplåtelser av bl.a. jakt och fiske i sin helhet tillfördes lappfonden.
379. Rennäringsakkunniga redogjorde utförligt för den dåvarande s.k. statens lappfonds bakgrund och förvaltning. De sakkunniga föreslog att fonden

⁹⁰ SOU 1968:16 s. 67; prop. 1971:51 s. 51.

⁹¹ SOU 1968:16 s. 188-194.

skulle byta namn till "statens rennäringsfond". Fonden var resultatet av en sammanslagning av fyra äldre fonder, varav den s.k. Jämtländska renbetesfjällens skogsfond var den ojämförligt största. Medlen i denna hade i stor utsträckning använts till inköp och förvaltning av de s.k. utvidgningshemmanen, alltså sådan mark som staten inköpt till komplettering av renbetesmarken, men också allmänt till nytta för samerna. Av redogörelsen framgår hur sammanvävt stödet till renskötseln varit med stödet till förmån för den samiska kulturen i stort. Till denna fond fördes också intäkterna från upplåtelser av jakt och fiske på renskötselområdet. De sakkunniga nämner att man ursprungligen, i samband med 1886 års lagstiftning ansett att lappbyarna saknade organisatoriska förutsättningar att förvalta de medel som inflöt från upplåtelser av jakt och fiske, men de nämner inte att den egentliga grunden till att dessa medel skulle användas till förmån för samerna var att man ville uppmuntra de renskötande samerna att hushålla med resurserna och att medlen skulle användas till samernas fattigvård.⁹²

380. Departementschefen kommenterade Justitieombudsmannens framställning på följande sätt:

"Givetvis bör den ersättning som utgår när renskötselrätt upphävs eller intrång eljest sker i rättighet som innefattas i renskötselrätten tillfalla de skadelidande. Det är dock att märka att *renskötselrätten tillkommer samer i allmänhet som en för folkgruppen kollektiv rätt och inte enbart särskild sameby eller dess medlemmar, något som är av grundläggande betydelse för frågan vem som i själva verket är skadelidande och vem ersättningen till följd härav bör tillkomma.* (kursiverat här) Jag delar de sakkunnigas uppfattning att ersättningarna i fråga adekvat kan komma de skadelidande till del genom att tillföras den eller de samebyar som drabbas av intrång och samefonden. Den del som tillfaller fonden blir ett skydd för den kollektiva folkgruppsrätten, medan den del som tillfaller samebyn tjänar som personlig ersättning för dem som vid skadetillfället driver renskötsel inom en sameby. Att i fall av skada som avser all framtid tillföra samebyn skadeersättningen i dess helhet skulle innebära all kollektivtillgången överfördes till personlig förmögenhet. Samtidigt är det klart att om skadeersättningen avser högst personliga besvär som drabbar enskild renägare ersättningen bör tillfalla denne. I detta sammanhang kan nämnas att det från samehåll uttalats att det är värdefullt att fondmedlen används så att en utjämning mellan olika samebyars ekonomiska ställning kommer till stånd."⁹³

381. I enlighet med de sakkunnigas förslag fördelades inkomster från fiskeupplåtelser med 75 % till Samefonden (för fiskevårdsåtgärder) och 25 % till berörd sameby, medan inkomster från jakträttsupplåtelser, liksom inkomster från andra typer av upplåtelser, fördelades lika mellan fonden och byn.⁹⁴

⁹² SOU 1968:16 s. 159-169.

⁹³ Prop. 1971:51 s. 147 f.

⁹⁴ Prop. 1971:51 s. 149.

Sammanfattande synpunkter på regleringen av renskötseln

382. Staten har genom regleringen av nyodlingen och renskötseln sedan senare delen av 1800-talet säkerställt och utvidgat samernas möjligheter att bedriva renskötsel som näring.
383. Staten har genom rationalisering av renskötseln och stöd till denna ansträngt sig att främja samernas försörjningsmöjligheter och stödja den samiska kulturen.
384. Renskötselrätten är en nyttjanderätt till det omfång som bestäms av villkoren för renskötselns bedrivande. "Vad därtill icke fordras faller utom gränserna för denna rätt." Renskötselrätten, inklusive den däri ingående rätten att jaga och fiska på renskötselområdet, är en modern variant av nomadens rätt på allmänningen och innebär en rätt att – oberoende av vem som äger marken och vid sidan av markägaren – använda marken på visst sätt. Renskötarens rätt att jaga och fiska är därför inte någon ensamrätt, och därför innehåller den inte heller någon rätt att upplåta. Att intäkterna av upplåtelser av jakt och fiske tillgodoförs samerna innebär inte någon ändring i detta.
385. Det sker löpande en avvägning av renskötselns behov mot andra samhällsbehov. Under 1900-talet har intresset av att kunna använda Norrlands naturresurser för friluftslivet blivit alltmera påträngande, samtidigt som behovet av en rationalisering av renskötseln uppmärksammas. Vid sidan härav har andra, s.k. riksintressen, i modern tid fått ökad vikt: vattenkraftutbyggnad, gruvnäring, vindkraftverk etc. Utvecklingen har medfört att rennäringen fått mera konkurrens om naturens resurser.

*Samiska anspråk på rättigheter på etnisk grund*Utvecklingen under tidigt 1900-tal

386. Ungefär samtidigt med att lagstiftaren under 1900-talets första decennier började försöka begränsa lapprivilegiet, och därmed rätten att jaga och fiska på renskötselområdet, till samer som redan tidigare hade yrkesmässig familjeanknytning till renskötseln, inledde samerna själva försök att organisera den samiska befolkningen politiskt. Efter vissa trevande försök under 1900-talets första decennium hölls ett landsmöte 1918. Vid detta

engagerade samerna sig i den då pågående reformeringen av renbeteslagstiftningen.

387. Svenska Samernas Riksförbund (SSR) bildades 1950. Förbundet har aktivt verkat för tillvaratagande av samiska intressen.

388. SSR framförde i ett remissyttrande under förarbetena till 1971 års rennäringslag principiella synpunkter enligt följande.

”SSR tog i sitt yttrande upp frågan om samernas rätt till mark, vatten, jakt, fiske och andra nyttigheter inom renskötselområdet. Enligt SSR har samerna en starkare rätt till marken än som framgår av renbeteslagen. SSR åberopar att samerna besatt och hävdade sina områden i Jämtlands län och Lappland vid den tid då områdena införlivades med svenska riket. Förutom denna förmenade ursprungliga rätt anser SSR att samernas rätt grundas på bl.a. urminnes hävd och en av de svenska myndigheterna erkänd, ständig och ärftlig besittningsrätt. Mot denna bakgrund kräver samerna självbestämmanderätt över de marker och nyttigheter som de föfogar över. Enligt SSR bör samernas rätt till marken rätteligen karaktäriseras som en medäganderätt. Påståendet att samernas rätt är inskränkt till sådant nyttjande av land och vatten som fordras för renskötselns bedrivande är enligt SSR felaktigt.”⁹⁵

389. SSR hänvisade också till den då pågående processen i Skattefjällsmålet och krävde att i vart fall samernas rätt till jakt och fiske på de jämtländska skattefjällen och de gamla lappskaftelanden i Lappland skulle erkännas som en samebyarnas tillhörighet, alternativt att samerna skulle tillerkännas ensamrätt till vissa särskilt angivna nyttigheter, såsom jakt, fiske, vattenkraft, skogsfång, grustäkt och annan täkt, allt nyttigheter som också sameparterna i Skattefjällsmålet gjorde anspråk på.

390. Departementschefen konstaterade i 1971 års proposition till rennäringslag att det inte ingått i sakkunnigas uppdrag att ta ställning till frågan om samernas rättigheter enligt äldre rätt och att han vid sådant förhållande inte var beredd att då i hela dess vidd förorda en omprövning av frågan om samernas rätt till mark och vatten inom renskötselområdet.⁹⁶

391. SSR hade dock framgång med sitt förslag att lappbyarna skulle kallas för samebyar, och inte renbyar, som föreslagits av Rennäringskommittén.

1993 års ändringar i rennäringslagen

392. Enligt 1971 års lag i ursprunglig lydelse gällde följande:

”Rätt att enligt denna lag begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar (renskötselrätt) har den som är av samisk härkomst, om hans fader eller moder eller någon av hans far- eller morföräldrar haft renskötsel som stadigvarande yrke.”

393. Här krävdes alltså samisk härkomst och viss familjemässig anknytning till renskötseln som stadigvarande yrke. Dessutom krävdes – liksom redan

⁹⁵ Prop. 1971:51 s. 60.

⁹⁶ Prop. 1971:51 s. 121.

enligt 1928 års lag - medlemskap i en lappby för rätten att utöva renskötselrätten.

394. Departementschefen konstaterade i prop. 1992/93:32 om samerna och samisk kultur m.m., att *samernas renskötselrätt som sådan* således inte medför någon given rätt att *bedriva* renskötsel. En förutsättning för att samens ska vara "renskötselberättigad" är att han är medlem i en sameby, en begränsning som är betingad av näringsmässiga skäl. Genom kravet på medlemskap i en sameby möjliggjordes en begränsning av det antal personer som kunde försörja sig på renskötsel. Den kritiska faktorn var tillgången på betesmark.
395. Det var inte nu fråga om att ompröva kravet på medlemskap i en sameby. Däremot ansåg departementschefen att man borde kunna undvara en gränsdragning mellan renskötselberättigade samer och andra samer. Enligt hans mening var det principiellt riktigare att *beskriva renskötselrätten som en rätt som tillkommer den samiska befolkningen*. Varje medlem av den befolkningen, d.v.s. varje same, borde således vara renskötselberättigad. Kravet på medlemskap i vad som nu kallades sameby kvarstod men kom att uttryckas genom att renskötseln skulle bedrivas *enligt rennäringslagens bestämmelser*. Kravet på att föräldrar eller far- eller morföräldrar haft renskötsel som stadigvarande yrke kunde slopas. Med same skulle menas var och en som är av samisk härkomst, även om tillhörigheten till den samiska folkgruppen hade sitt ursprung i avlägset led. Att med dessa utgångspunkter avgöra vem som är same överlämnades till rättspraxis, i den mån det inte framgick av den samtidigt införda Sametingslagen. Hänvisningen till att renskötsel fick bedrivas enligt rennäringslagens bestämmelser innebar också enligt departementschefen att *renskötselrätten var uttömmande reglerad i rennäringslagen*.⁹⁷
396. Frågan om medlemskap i en sameby skulle liksom dittills vara beroende av om den som avser att bedriva renskötsel inom byns område varit knuten till renskötseln inom byn.

LAPPSKATTELANDENS UPPKOMST OCH UTVECKLING

Inledning

397. Som inledningsvis beskrivits syftade den svenska kolonisationen till ökade skatteintäkter genom upptagande av nya jordbruk. Nybyggare lockades

⁹⁷ Prop. 1992/93:32 s. 91 ff och 182.

visserligen med en inledande skattefri period, men sedan skulle de betala skatt.

398. Genom insyning av ett nybygge på allmännen och den senare skattningsningen fick nybyggaren slutligen skattemannarätt till den uppodlade marken och viss annan mark.⁹⁸ Denna rätt förutsatte specificering till ett bestämt, begränsat område på marken. På den omgivande allmännen hade ingen någon särskild rätt till marken. Denna ansågs ursprungligen inte ha något värde i sig. Vad nomaderna beskattades för var jakten, fisket och betet, alltså *utnyttjandet* av marken. På allmännen fick man, som framhållits redan ovan, ta vad man behövde men fick man inte hindra andra att göra detsamma. Rättigheter grundades på skattebetalning och, vid individuell konkurrens, på behov och i viss utsträckning hävd (tidigare besittningstagande eller brukande).
399. Detta var den medeltida rätten. Samebyns påstående att samerna hade skattemannarätt på sina lappskatteland och att samer genom långvarigt brukande förvärvat exklusiv rätt till jakten och fisket strider mot den medeltida rättens principer. Här ska dessa påståenden fortsättningsvis granskas mera i detalj. Först ägnar vi oss åt påståendet om skattemannarätt till lappskattelanden.

Samebyns påståenden

400. Samebyn har i målet påstått att "samerna betalade skatt för sina lappskatteland", att samerna hade skattemannarätt eller därmed jämställd rätt (ägenderätt) till sina lappskatteland, och att samerna hade ensamrätt till jakt och fiske på sina lappskatteland. Samebyn har dock inte förklarat på vilket sätt dessa påståenden skulle ha betydelse i målet. Icke dess mindre har staten ansett det nödvändigt att utreda om det finns något underlag för dessa påståenden. Utredningen, som föranlett mycket arbete, har visat att det inte finns något underlag för påståendena.
- En första invändning är att lappskattelanden inte innehades av samer, utan av lappar, d.v.s. nomader som livnärde sig genom renskötsel.
 - En andra invändning är att lappskattelanden inte var föremål för jordbeskattning.
 - En tredje invändning är att det var en utgångspunkt för den kolonisering av Lappmarken med svenskt folk som myndigheterna tog initiativ till i slutet av 1600-talet att det fanns stora naturresurser där som nomaderna inte behövde, i synnerhet som de i sin renskötsel utnyttjade marken på ett annat sätt än de nybyggare skulle göra som myndigheterna

⁹⁸ Sedan staten genom 1683 års skogsordning tillagt sig ägenderätt till riksallmännen kom även upptagna nybyggen att betraktas som kronomark.

ville uppmuntra att där söka sin försörjning med jordbruk och boskaps-skötsel (den s.k. parallellteorin). Dessa resurser skulle nybyggare kunna utnyttja.

Lappskatt och jordskatt

Karl IX:s skattereform 1602

401. Lappskatteländ som begrepp uppträder i det historiska materialet först i ett rättsfall 1658. Enligt härskande mening har begreppet sitt ursprung i myndigheternas strävan att för beskattningsändamål skaffa sig bättre kontroll över markförhållandena i Lappmarken.
402. Karl IX föreskrev i det s.k. Lövvångerbrevet den 4 mars 1602 att man skulle förteckna de resurser som nomaderna utnyttjade, så att "en icke slår flera träsk och sjöar under sig, än han bruka kan", och nomaderna skulle tvingas att bosätta sig ("Och skall ingen lapp vara lov givet att fara marken kring"). Tiondebeskattning infördes för renskötsel.
403. Karl IX:s skattereform kunde dock inte genomföras i praktiken och fick inte någon bestående effekt.

Graans jordeboksprojekt

404. I Lövvångerbrevet hade Karl IX också velat stimulera både renskötsel och nyodling i Lappmarken. Inte heller dessa projekt blev dock framgångsrika. Först 1670 togs nya initiativ till en intensifierad kolonisering av Lappmarken av landshövdingen Johan Graan. Grundläggande i hans projekt var upprättande av en jordebok, som både skulle möjliggöra jordbeskattning och klarlägga var det fanns plats för svenska nybyggare i det resursrika landet. Graan lät upprätta en karta över vilka områden i Umeå lappmark var och en av (de fåtaliga) nomaderna disponerade. Kartan baserades på muntliga uppgifter från nomaderna och angav rudimentära gränser för varje lappland.
405. Utgångspunkten för Graan var att nomader och nybyggare utnyttjade naturens resurser på olika sätt och att det fanns utrymme för nybyggare att ta sådant i anspråk som nomaderna inte behövde. Detta var den s.k. *parallellteorin*. Lapplanden ansågs alldeles för stora för att innehavarna skulle ha behov av dem i sin helhet, och den enskildes behov var en för fördelning av resurserna i dåtidens rättssystem grundläggande faktor. Enligt Graan fanns det "land, ända upp till tio mil i omkrets och mera, som innehades vart och ett av en lappman".
406. Graans jordeboksprojekt hade i övrigt inte någon omedelbar framgång och fullföljdes inte i andra lappmarker. En följd av hans ansträngningar var dock utfärdandet av 1673 års lappmarksplakat, som lockade nybyggare med 15 års skattefrihet. 1695 upprepades plakatet, varvid ställdes krav på

uppodling och husbyggande. 1695 års plakat följdes av 1749 års lappmarksreglemente.

407. Det fanns emellertid också andra omständigheter som medförde registrering av lappland. Den tilltagande storskaliga renskötseln skapade konkurrens om renbetet och gav enskilda nomader anledning att insyna sina traditionella betesmarker hos de häradsrätter som inrättades med början under 1600-talet.
408. I nybyggesplakaten var det förutsatt att nybyggarna måste kunna jaga och fiska på den omgivande marken. Samtidigt som myndigheterna således ansåg att nomaderna måste dela med sig av överflödande resurser, var de dock angelägna om att nybyggarna inte skulle inkräkta på nomadernas näringar, jakten och fisket. Denna ambition framträder tydligt i 1749 års lappmarksreglemente, vilket som redan nämnts begränsade nybyggarens rätt att jaga till ett område inom en halv mil från nybygget. En viktig nyhet i 1749 års reglemente var att också innehavare av lappskatteland kunde insyna nybyggen på sina land.

1695 års lappskatteförordning

409. I slutet av 1600-talet tog myndigheterna nya initiativ till en lappskattereform. Underlaget för uttaget av bågaskatten hade varit osäkert och principerna för skatteberäkningen hade fallit i glömska. Ambitionen var att införa jordbeskattning också i Lappmarken. De två personer som hade till uppgift att utreda frågan, landshövdingen Douglas och lagmannen Buhre, fann att skogsnomaderna "som hafwa sitt tillhåldh i Skogz bygden, de till största delen lefwa af fiskerij" möjligen kunde beskattas "efter landet och sjöarna", men att fjällnomaderna, "som föda sig af Rehmar" som var de flesta, "kunna efter Landet omöjelligen Skatläggias" eftersom dessas renar om sommaren gick om varandra i fjällen så att altderföre den ena eller den andra någon proprietet af Landh icke tillägnas, eller med nytta tilläggias kan".
410. Landen i Sverige utnyttjades inte heller kontinuerligt, de brukades bara av fjällnomaderna under vinterhalvåret. På sommaren var innehavarna i Norge.
411. Därtill ansåg utredarna att det skulle vara en nackdel att jordbeskatta innehavarna av lappskatteland, eftersom de då skulle få en starkare rätt till sina land än de hade tidigare:
- "jembwäl och synes en sådan Skatläggning och tilldehning, tillägna Lappen någon större Rätt och Disposition om ägorne, än som tillföre, uthur hwilcka han nu träder, när någon finnes som dem på bättre sätt kan Excolera, hwarföre och een sådan desse[s] Skatt-läggning mera synes skadelig än som nyttig"
412. Utgångspunkten var ju att nomaden hade rätt endast till så stora resurser som han själv behövde. Eftersom lappskattelanden ofta var mycket stora, ansåg man att det på många håll fanns utrymme för upptagande av

nybyggen. Om skogsnomaderna skattlades för "Landet och sjöarna", d.v.s. jordbeskattning, skulle de få större rättigheter.

413. Utredarna ansåg också att det skulle kosta för mycket att införa jordbeskattning, med tanke på det låga skatteuttaget, eftersom det krävde insatser av lantmätare. Nomadernas rätt i lappmarken förblev därigenom en nyttjanderätt som inte var bättre än nybyggarens rätt, under frihetsåren, till annan mark än sådan som upparbetats till åker eller ängsland.
414. Resultatet blev 1695 års lappskattereform, varigenom en kollektiv skatt lades på lappbyn, vars medlemmar sedan fick delta i betalningen efter en intern fördelning. Länsman var dock personligen ansvarig för skatten i förhållande till kronan. Lappskatt enligt 1695 års reform betalades långt fram i tiden. Lappskatten avskaffades först 1928.
415. En rudimentär jordebok upprättades 1695. Jordeboken åtföljde Douglas och Buhres relation och upprättades av dem. Strängt taget hade den formen av en uppbördslängd. Den jordebok som upprättades 1695 upptog en förteckning över lappbyarna, antal betalande, byns skatt, skatt per betalande mm. Högre belopp (4 Rd) avsåg jordbrukare. 1695 års jordebok nämner blott landet utan att beskriva belägenhet eller lägenheter.
416. Då kronan började påföra nybyggarna skatt likställdes de till en början i sådant avseende med nomaderna. Så skedde ännu i 1695 års jordebok eller uppbördslängd. I denna jordebok eller uppbördslängd betecknades därför inte någon som nybyggare. I 1695 års jordebok eller uppbördslängd som upprättades av Douglas och Buhre i januari-februari 1695 förtecknas 44 skattelappar för Kaitumjaur lappby. Enligt uppbördslängden varierar skattesumman mellan 1 och 4 riksdaler silvermynt per skattelapp, varav 14 skattelappar förtecknades för 4 riksdaler. Alltså indikerar skattesumman att 14 skattelappar i Kaitumjaur lappby var jordbrukare.

Lappskattelanden var av krono natur

417. Lappskattelanden, som i ett inledande skede legat på riksallmanningen, kom efter en period av osäkerhet att uppfattas som kronomark i enlighet med den nya syn på markförhållandena som kom till uttryck i 1683 års skogsordning.
418. Avgörande blev utgången i ett rättsfall under början av 1740-talet, det s.k. Hakuniemimålet. Detta avgjordes i Kammarkollegium 1742, varvid fastslogs att marken på ett lappskatteland var av krono natur.
419. Genom Kungl. Maj:ts brev till hovrätterna den 5 januari 1685 angående allmanningarnas konservation, påbjöds, att alla tvister, som kunde uppkomma såväl om äganderätten, rågångar och intagor som om nybyggen på de "allmänningar och kronoskogar, som vore belägna inom bergslagen

eller lämnade den till understöd”, skulle företas och avgöras i bergskollegium. Hos Kammarkollegium skulle upptas och avdömas sådana tvistigheter utom bergslagen. Detta skedde i Haukiniemimålet.

420. Beträffande Hakuniemimålet har staten i målet lagt fram utredning som visar att det i detta fall var fråga om en fast bosättning av skogsnomader som bedrev jordbruk. Den omständigheten att häradsrätten i det aktuella fallet betraktat Hakuniemilandet som skatte visar alltså inte att lappskatteland som utnyttjades för nomadiserande renskötsel i den lokala rättskipningen betraktades som skatte, vilket är en förutsättning för Samebyns argumentation. Inte heller visar den omständigheten att frågan handlades av häradsrätten, och inte av länsstyrelsen, som hade ansvaret för kronomark, att lappskattelanden ansågs vara av skatte natur. Domstolarna hade många uppgifter på 1600-talet, inte endast judiciella.
421. Efter Haukiniemimålet, från början av 1740-talet började också häradsringen att utgå från att såväl lappskattelanden som de nybyggen som grundats på dem och på annan mark i Lappland var av krononatur.

Lappskattelanden, insyning av nybyggen och rennomadismen

422. Den rättsliga osäkerhet som länge präglade behandlingen av lappskattelanden och den slutliga klassificeringen av dem som kronomark medförde att många skogsnomader, som levde som halvnomader inom ett begränsat område och ofta bedrev jordbruk vid sidan om renskötseln, sökte insyning av sina land som nybyggen. Härigenom försvann många lappskatteland.
423. För de nomader som bedrev renskötsel i större skala – rennomaderna, vilka levde som helnomader och betade sina renar över större områden – blev indelningen i lappskatteland med tiden otjänlig. I fjällregionen kom indelningen i lappskatteland därför att försvinna. Således fanns i tiden omedelbart före 1886 års renbeteslagstiftning inga lappskatteland i bl.a. Lule lappmark.
424. Till lappskattelandens försvinnande bidrog också att det uppkom konkurrens mellan ett äldre system, där nomaderna sökte insyning av land hos häradsrätten, och ny praxis kring sekelskiftet 1800, varigenom lappskatteland på begäran av innehavaren kunde insynas också hos länsstyrelsen.

Sedan det fastslagits att lappskattelanden utgjorde kronomark stod de under länsstyrelsens överinseende.

425. Lappskattelanden kan sammanfattningsvis betecknas som en parentes i det historiska skeendet.

Lappmarksgränsen

426. Medan jordbruksbygden beskattades med jordskatt, beskattades befolkningen i Lappmarken med lappskatt, först personlig och från 1695 kollektiv. Även nybyggare betalade långt fram i tiden lappskatt. Skatten var för dem på grund av jordbruket högre än skatten för nomaderna. De olika förhållandena i jordbruksbygden och Lappmarken gjorde det nödvändigt att dra en Lappmarksgräns. En sådan tillkom först 1751. Härigenom åstadkoms större stadga i skattesystemet och större klarhet i vilka rättigheter till jakt och fiske i Lappmarken som bönderna kunde göra anspråk på. Genom uppdragandet av Lappmarksgränsen skyddades därför nomaderna i sina näringar, jakten och fisket. Å andra sidan innebar uppdragandet av Lappmarksgränsen en begränsning för dem, i det att de inte längre hade tillgång till betesmark nedanför gränsen.
427. Det ska betonas att lappmarksgränsen inte hade till syfte att begränsa uppdragandet av nybyggen i Lappmarken.

Upplåtelser på 1800-talet

428. Under 1800-talet, då lappskatteländens karaktär av kronomark var väl etablerad, kom lappskattelanden att betraktas som upplåtna med nyttjanderätt från kronan genom länsstyrelsen. Upplåtelser av detta slag förenades ofta med föreskrifter om hur marken skulle användas. Av särskilt intresse är att det förekom att innehavare av lappskatteland upplät betesrätt till tredje man, något som man reagerade mot under förarbetena till 1886 års renbeteslag. Sådana upplåtelser hade innehavarna av lappskatteland, ansåg utredningen, inte befogenhet till på statens mark.
429. Sådant var rättsläget när 1886 års renbeteslag införde ett nytt synsätt, baserat på att renskötselrätten grundades på sedvanerätt och inte på upplåtelser från kronan. Det tog dock lång tid innan det nya synsättet helt slagit igenom.

Avvecklingen av lappskattelanden och lappskatten

430. I samband med 1886 års lagstiftning bestämdes att lappskattelanden skulle avskaffas. I första hand medförde detta att insyningen av nya lappskatteländ upphörde. De lappskatteländ som fanns inordnades i det nya systemet med lappbyar, som skulle utnyttja renbetet kollektivt.
431. Såväl lappskatten som lappskattelanden avvecklades slutligen i samband med 1928 års renbeteslag.

URMINNES HÄVD OCH SEDVANERÄTT

Inledning

432. Urminnes hävd betraktades under medeltiden som ett laga fång och hade då funktion som en preskriptionsregel. Rätte ägaren ansågs ha förverkat sin rätt genom passivitet. Det var fråga om anspråk på bättre rätt till ett specificerat område, som pretendenten under en längre tid haft i sin besittning med anspråk på rättstitel. Hävd förutsatte att jorden hade brukats kontinuerligt och att innehavaren aktivt hade försvarat sin rätt mot utomstående. Allt detta förutsatte att området inte var för stort. Typiskt sett avsåg anspråk på urminnes hävd små och väl preciserade markområden, mindre än ett hemman. Hävden motiverades bl.a. med att besittaren lagt ned arbete på att förkovra marken och borde få njuta frukterna av sitt arbete, framför en pretendent med äldre rätt som försummat att bevaka sin rätt, en passivitet som man tolkade som ett tyst avstående. För urminnes hävd krävdes ett kontinuerligt, oavbrutet, bruk.
433. Urminnes hävd hade en viktig funktion i ett rättssystem som i stor utsträckning saknade skriftlig dokumentation och som därtill hade ett flertal konkurrerande rättsskällor. Det fanns också nationalekonomiska skäl med i bilden. I tider av ödeläggelse på grund av pest var det viktigare att skydda besittaren, som brukade jorden och betalade skatt, än en påstått rätt ägare, som under en längre tid försummat att bevaka sin rätt.
434. Det fanns dock också händelser som minskade den urminnes hävdens betydelse. Som en följd av Karl XI:s reduktion på 1680-talet kom urminnes hävd inte att kunna göras gällande mot kronan, ett rättsläge som torde ha gällt fram till 1880.
435. Allteftersom rättssystemet utvecklats och rättsförhållanden dokumenterats med skriftliga handlingar blev behovet av den urminnes hävden som rättsgrund mindre. Under 1800-talet blev det mindre angeläget att skydda besittaren på rätte ägarens bekostnad, och under förarbetena till den nya jordabalken (1970) ansågs det oförenligt med ett modernt

fastighetsrättsligt system att behålla den urminnes hävden som rättsgrund, varför den avskaffades.

15 kap. jordabalken i 1734 års lag

436. Urminnes hävd reglerades i 15 kap. i jordabalken i 1734 års lag, och uttryckets i 1 § på följande sätt:
- ”där man fast egendom eller rättighet i så lång tid okvald och ohindrad besuttit, nyttjat och brukat haver, att ingen minnes, eller av sanna sago vet, huru hans förfäder, eller fångesmän först därtill komne äro.”
437. Enligt samma kapitel 3 § gällde följande:
- ”Ej må urminnes hävd gälla i öppen skog eller mark, byar emellan, utan rå och rör eller annan bolstada skillnad ...”
438. Här kommer de nyss beskrivna kraven på besittning och hävdande av ett mindre, till gränserna bestämt område till synes. Det framgår också att urminnes hävd inte kunde göras gällande på allmänningen – i ”öppen skog eller mark, byar emellan”.
439. Förutsättningarna för urminnes hävd var (1) *res habilis*, (2) *possessio* och (3) *tempus*.
440. Beträffande (1) *res habilis* är att märka, att objektet för hävden kunde omfatta fastigheter och parceller (parcelerna måste i regel vara inhägnade för att kunna förekomma som hävdeobjekt). Urminnes hävd kunde inte göras gällande inom en by.
441. *Possessio* (2) betyder, att någon har ”okvald och ohindrad besuttit, nyttjat och brukat” hävdeobjektet, dvs. att den hävdande genom handlingar av äganderätt framstått som den med andras uteslutande huvudsakligen berättigade. Hävd å t.ex. skogsmark innebär sålunda, att andra personer än hävdaren icke tillåts att hugga i skogen eller eljest där föröva åverkan. Dock måste skogsmarken i detta fall vara avgränsad med legala skiljemärken, ty i ”öppen skog och mark byar emellan” får hävd jämligt JB 15:3 i 1734 års lag icke åberopas. Detta gällde i praxis redan under senare hälften av 1600-talet och framhålles av Rålamb (1679). Grunden härtill var, att dylika områden mellan byar i regel brukats gemensamt av båda byarnas jordägare. Detta framgår av förarbetena till 1734 års lag, där det på motsvarande ställe talas om sådan skog och mark, där av ålder boskapen gått ”klöv om klöv och hov om hov” samt byamännen på ömse sidor brukar skogen ”yx om yx”.
442. Vad besittningsmomentet angår, fordrades ett kontinuerligt bruk. Rålamb (1679) underströk på det bestämdaste, att hävd icke kunde begagnas i ohägnad skog: ”Ty att om sommaren boskapen driver över rågång på annans skog kan icke kallas bruk, förty den går icke till att hävda skogen utan

(för) att söka sin föda ... Och om en person på vintern körde ur skogen någre lassved eller stockar", så kunde detta visserligen benämnas som bruk, men dock ej ett kontinuerligt sådant, eftersom dylika körsysslor icke kunde företagas på sommaren.

443. I rättspraxis utvecklades för uppnående av urminnes hävd (3) ett tidsmässigt krav för "urminnes" på 90 år. Ofta har det varit äganderätt som man gjort anspråk på med stöd av urminnes hävd, men det har också kunnat vara fråga om begränsade rättigheter, såsom jakträtt eller fiskerätt. Det har också ansetts vara möjligt att förvärva sådan begränsad rätt med exklusivitet.
444. Ett exempel på att frågan om exklusivitet varit aktuell är NJA 1911 s. 257. I detta rättsfall ansågs på grund av utredningen att omtvistad rätt till laxfiske i nedre delen av Lagan av ålder tillkom endast vissa rättighetshavare, med uteslutande av strandägare, bl.a. kronan. Dessa rättighetshavare ansågs alltså ha ensamrätt till fisket på grund av urminnes hävd.
445. I ett särskilt yttrande bemötte justitierådet Sjögren invändningen att fiskerätten ändå inte var en ensamrätt på följande sätt:
- "Denna invändning torde inte förtjäna afseende. I regel lämnar besittningsförhållandet fullständig ledning för bestämmande af den omfattning, i hvilken urminnes häfd får antagas. Detta gäller äfven då fråga är om fiskerättigheter. I hvilken mån den fiskerätt, som hvilar å urminnes häfd, är af beskaffenhet att utesluta strandägarens fiskerätt, framgår sålunda i regel utan vidare af den förebragta bevisningen om häfden. Stundom kan likväl frågan om den å urminnes häfd hvilande fiskerättens omfattning i förhållande till strandägarens anspråk vara beroende jämväl af andra – utanför den egentliga bevisningen om häfden liggande – omständigheter. Särskilt i sådana fall, där rättens utövning icke varit närmare knuten vid visst 'fiskeställe' utan omfattat större områden, där besittningsförhållandet kan synas mera osäkert, kunna dylika omständigheter vara af vikt för bestämmande af häfdens omfattning. Så kunna särskilda historiska förhållanden föreligga, som gifva vid handen en sådan koncentration af fiskerätten, att strandägarens rätt bör anses utesluten."
446. Sjögren betonade således besittningsförhållandets, *alltså de faktiska omständigheternas*, betydelse som bevis för den hävdade rättighetens innehåll, med reservationen att andra omständigheter kunde komma i betraktande när besittningsförhållandet var osäkert, såsom när den hävdade rättigheten avsåg större områden. Också koncentrationen i utövningen av rättigheten kunde ha betydelse.
447. Besittningsförhållandets betydelse framgår också i bl.a. följande två rättsfall, som det finns anledning att redogöra för här och som båda avser anspråk på äganderätt till följd av brukande som betesmark. Dessa rättsfall nämndes av Högsta domstolen i Skattefjällsdomen på sätt angivits ovan som exempel på att äganderätt till mark erhållits på grund av urminnes hävd, utan att marken uppodlats.
448. I det första rättsfallet – NJA 1932 s. 314 – var frågan om äganderätt till en slätteräng på en kronopark, tidigare bergslagsallmänning, blivit styrkt

genom urminnes hävd. Genom utredningen hade upplysning inte kunnat vinnas med vilken rätt invånarna i en viss by där hade hävdats ängen, men det framgick att byamännen sedan urminnes tid hade utövat rätt till slåtter. Eftersom slåtterlägenheten utgjordes, förutom av en sjö, av sank ängsmark med några små skogsholmar, antog domstolen att den endast i helt ringa mån kunnat nyttjas i annat avseende än till slåtter. Då det dessutom var upplyst att områdets gränser mot kronoparken, ehuru icke rörlagda eller med stängsel utmärkta, uppenbarligen utvisats av naturförhållandena och var ostridiga i målet, och att byamännen av gammalt opåtalat utövat Jakt- och Fiskerätten i sjön, hade byamännen styrkt sin äganderätt till lägenheten. – Det ska dock noteras att två justitieråd var skiljaktiga och ansåg att endast nyttjanderätt styrkts.

449. I det andra rättsfallet, NJA 1952 s. 199, handlade det om urminnes hävd till en för bete använd holme, Slätholmen. Tvisten uppkom i samband med en lantmäteriförrättning enligt ensittarlagen. Visserligen framgick av utredningen att holmen vid en förrättning 1809-1810 hävdats av hemmanen Fallebo. Emellertid framgick av utredningen att ägarna till en annan fastighet, dåmera Stora Saltvik, alltsedan mitten av 1800-talet låtit beta Slätholmen tillsammans med en annan ö, Tillingön, varmed Slätholmen vid lågvatten och medelvatten hade landförbindelse, samt att ägarna till Fallebo under samma tid icke nyttjat betet på Slätholmen. I övrigt antecknades i domen bl.a. att Slätholmen intill senaste tid icke haft annat värde än som betesmark, och att ägarna till Fallebo icke förrän vid den aktuella förrättningen gjort anspråk på äganderätten till Slätholmen. Vid dessa förhållanden ansågs ägarna till Tillingön ha urminnes hävd på Slätholmen. – Ett justitieråd kom till motsatt slut, bl.a. under framhållande av att nyttjandet av Slätholmen (genom bete) inte utgjorde sådan besittning som krävdes för urminnes hävd.
450. Av rättsfallen kan dras slutsatsen att besittningsförhållandena står i centrum när man ska bedöma påståenden om urminnes hävd.

1970 års jordabalk

451. Urminnes hävd kan inte förvärvas enligt nu gällande regler. I den nya 1970 års jordabalk ansågs som sagt att bestämmelser om urminnes hävd inte var förenliga med de anspråk på reda och klarhet som måste uppställas i rättsförhållanden rörande fast egendom och att ett bibehållande av den urminnes hävden inte skulle stå i överensstämmelse med nu gällande grundsatser i fråga om det sakrättsliga skyddet för upplåtelse av begränsad

sakrätt i fast egendom. Redan enligt äldre regler uppkommen urminnes hävd skulle dock bestå.

452. I 6 § JP anføres följande:

"Genom nya balken inskränkes ej den rätt som före balkens ikraftträdande tillkommit någon på grund av urminnes hävd."

453. Bestämmelsen innebär att man alltjämt kan åberopa urminnes hävd som uppkommit enligt äldre regler före den 1 januari 1972, då nya jordabalken trädde i kraft. När domstolen nu ställs inför frågan om Samebyn förvärvat rättigheter på grund av urminnes hävd, måste den således tillämpa äldre svensk rätt, närmare bestämt de regler som gällde när den ifrågavarande urminnes hävden påstås ha uppstått.

Sedvanerätt

454. Som tidigare beskrivits hänvisade man under förarbetena till 1886 års renbeteslag till sedvanerätt som juridisk grund för renskötselrätten. Också i det medeltida och tidigmoderna samhället fungerade sedvanan som en rättskälla. Den åberopas redan under 1300-talet, och Olaus Petris domarregler innehåller en utförlig redogörelse för sedvanans betydelse.
455. Urminnes hävd och sedvanerätt bygger båda på att rättsförhållanden som bestått under lång tid inte skulle rubbas. Alltså: bevarandet av *status quo*. Det finns dock en viktig skillnad mellan dessa rättsinstitut. Urminnes hävd förutsatte att det var fråga om mark under enskild äganderätt, medan sedvanerätt avsåg oskiftad, gemensamt brukad mark.
456. Det var därför naturligt att man vid regleringen av renskötseln under förarbetena till 1886 års renbeteslag sökte juridiskt stöd i sedvanerätt, eftersom det handlade om rätt för en inte närmare definierad grupp – lapparna som folk, d.v.s. samerna – på ett område som inte var närmare bestämt än att de där skulle ha bedrivit renskötsel av gammal sedvana.

1993 års ändringar i 1 § rennäringslagen och utredningen om samernas sedvanemarker (SOU 2006:14)

457. Högsta domstolens uttalande i Skattefjällsdomen, att renskötselrätten ytterst vilar på urminnes hävd togs *ad notam* i samband med 1993 års ändringar i rennäringslagen. Departementschefen uttalade i propositionen 1992/93:32 (s. 90) följande:
- ”Samernas rättigheter när det gäller att låta sina renar beta över stora områden liksom rätten att jaga och fiska grundas alltså inte primärt på lagstiftning eller på upplåtelser i särskilda avtal. Däremot är renskötselrättens utövande reglerad och preciserad genom den vid varje tid gällande lagstiftningen. ... Konstaterandet att renskötselrätten i grunden bygger på urminnes hävd och inte på upplåtelser eller lagstiftning är av betydelse för de renskötande samernas ställning och trygghet i sin näring. Det är också av betydelse för hela det samiska folket med hänsyn till att dess kulturtraditioner i så hög grad är knutna till renskötseln. Tidigare oklarheter om arten av samernas rättigheter har haft negativa konsekvenser för rennäringen. Många missförstånd och konflikter kan troligtvis härledas till det tidigare oklara rättsläget. Renskötselrättens ursprung är enligt min mening så betydelsefullt att renskötselrättens natur bör komma till uttryck i rennäringslagen. Jag föreslår därför att det i lagen skall anses att renskötselrätten bygger på urminnes hävd.”
458. Här måste påpekas att departementschefen förbisett att det tidigare fanns en väl etablerad juridisk grund för renskötselrätten, nämligen sedvanerätt, och att det var länge sedan någon på allvar gjorde gällande att renskötselrätten grundar sig på *upplåtelser* från statens sida. Den uppfattningen försökte lagstiftaren slutligen göra upp med redan 1886, även om det tog tid innan det nya synsättet, att renskötselrätten grundar sig på sedvanerätt, trängit undan upplåtelse teorien. Något oklart rättsläge var det alltså inte

fråga om, och departementschefens uttalande grundade sig helt enkelt på ett missförstånd.

459. Att lagstiftaren 1993 tog fasta på uttalandet i Skattefjällsdomen, att det var fråga om rättigheter som ursprungligen vilade på urminnes hävd, skapade svårigheter när den s.k. Gränsdragningskommissionen, i SOU 2006:14 Samernas sedvanemarker, ställdes inför uppgiften att klargöra innebörden av denna urminnes hävd. Utredningen konstaterade att renskötselrätten inte uppfyller de rekvisit som krävs för urminnes hävd enligt äldre jordabalken. Utredningen fann därför att urminnes hävd enligt äldre jordabalken och urminnes hävd till renskötsel är två skilda rättsinstitut. Urminnes hävd till renskötsel måste baseras på de särskilda förhållanden som råder inom renskötseln.
460. I flera avseenden måste detta betecknas som olyckligt. Man får i så fall skilja mellan två sorters rättsinstitut med samma beteckning. Det ena är urminnes hävd enligt äldre jordabalken. Det andra är urminnes hävd till renskötsel, som i realiteten är detsamma som sedvanerätt. Dessutom innebär ett juridiskt nyskapande av detta slag helt enkelt att man hittar på nya regler för att tillgodose ett politiskt grundat anspråk som inte har skydd enligt den etablerade rättsordningen. Så får det inte gå till.

Högsta domstolens dom i det s.k. Nordmalingsmålet

461. I det s.k. Nordmalingsmålet, där tre fastighetsägare tvistade med vissa samebyar om förekomsten av renskötselrätt på deras fastigheter, uttalade Högsta domstolen följande:

”8. Det har således aldrig föreskrivits i lag att samerna har rätt till vinterbete endast i den utsträckning de kan åberopa sådan rätt med stöd av reglerna om urminnes hävd i 15 kap. gamla JB. I lagtexterna hänvisas till ’gammal sedvana’ eller ’av ålder’. Dessa uttryck får anses vara synonyma. I förarbetena är det sparsamt med hänvisningar till urminnes hävd. När hänvisningar förekommer är det oftast som argument för förslaget att gammal sedvana ska vara rättsregeln. I propositionen till den nuvarande rennäringslagen citeras visserligen ett uttalande från 1928 års proposition, att i tvistiga fall frågan om sedvanerättens tillämplighet förutsätts bli prövad av allmän domstol på grundval av sådan bevisning som enligt allmän lag krävs för styrkande av urminnes hävd (se prop. 1971:51 s. 158). Det är emellertid att märka att detta uttalande endast gäller bevisningen, och det hänför sig till tiden före den nuvarande RB, som bygger på den fria bevisprövningens princip.

9. Sammanfattningsvis måste det anses att det inte finns stöd i någon lagtext eller några förarbeten för att gamla JB:s regler om urminnes hävd ska tillämpas på rätten till vinterbete. Det kan också konstateras att reglerna i 15 kap. gamla JB i olika

avseenden passar mindre väl för bedömningen av nomadiserande samers renskötselrätt.”

462. Högsta domstolen godtog således inte att rätten till vinterbete skulle grundas på urminnes hävd enligt bestämmelserna i gamla jordabalken.

YTTRANDE ÖVER SAMEBYNS BEGÄRAN OM AVVISNING

463. Staten bestrider Samebyns särskilda yrkande att viss av staten i samband med pläderingen i hovrätten ingiven litteratur ska lämnas utan avseende.
464. I samband med sin plädering i hovrätten granskade staten de påståenden som framförts av Samebyn i hovrätten med referenser till annan litteratur som angivits i av Samebyn åberopade litteraturuttalanden av bl.a. Kaisa Korpijaakko-Labba, Lennart Lundmark och Nils Johan Päiviö. Huvudsakligen handlade det om underlag för dessa författares påståenden om att lappskattelanden innehades med skattemannarätt och att samerna hade ensamrätt till jakt och fiske i en förgångnen tid, vilka påståenden särskilt åberopats av Samebyn till stöd för Samebyns påståenden. Staten ingav i samband därmed utdrag ur den litteratur som angivna författare stödde sig på. Utdragen syftade till att visa att vissa påståenden angående samiska rättigheter i den av Samebyn åberopade litteraturen saknade stöd i åberopade källor.
465. Samebyn yrkade då att denna av staten ingivna litteratur skulle lämnas utan avseende, eftersom materialet var överrumplande och Samebyn inte haft någon möjlighet att förhålla sig till materialet. Efter viss diskussion, som bl.a. avsåg frågan om det var möjligt att ge Samebyn ytterligare tid att sätta sig in i materialet, meddelade hovrätten att den avsåg att i domen ta ställning till om materialet skulle lämnas utan avseende. Därefter fortsatte staten sin plädering med hänvisningar till den ingivna litteraturen. Händelsen finns redovisad i hovrättens huvudförhandlingsprotokoll, hab 51, s. 4-5.
466. I sin dom antecknade hovrätten, nederst på s. 3, att nytt material som staten presenterat under slutpläderingen saknat betydelse för hovrättens prövning. Hovrätten tog dock inte uttryckligen ställning till Samebyns yrkande om att materialet skulle lämnas avseende.
467. Samebyn har i sitt överklagande av hovrättens dom som ett särskilt yrkande vidhållit sitt yrkande om att det av staten under pläderingen presenterade materialet ska lämnas utan avseende.
468. Samebyn har inte i överklagandet särskilt motiverat sitt yrkande. Så mycket står dock klart som att Samebyn inte längre kan åberopa som skäl

för sitt yrkande att materialet är överrumplande. Samebyn har numera haft gott om tid att bemöta statens plädering.

469. Härtill kommer att det handlar just om bemötande av de påståenden som Samebyn framfört under sin sakframställning i hovrätten tillsammans med en utförlig granskning av tillförlitligheten i de litteraturuttalanden som Samebyn själv åberopat, och som Samebyn måste antas ha prövat redan i samband med att Samebyn bestämde sig för att åberopa dem.
470. Bakgrunden är också viktig. Som manus för sin sakframställning använde Samebyn sina skrifter i hovrätten med omfattande hänvisningar till den litteratur som Samebyn åberopat i hovrätten. Vid en granskning av dessa hänvisningar stod det klart att de av Samebyn särskilt åberopade utdragen antingen utgjorde felhänvisningar ur de åberopade verken eller stödde sig på hela verk av Kajsa Korpijaakko Labbas, Lennart Lundmark och Nils Johan Päiviö. Det blev därför nödvändigt för staten att redovisa allt som staten kunde identifiera i den av Samebyn åberopade litteraturen som framstod som någon form av stöd för Samebyns påståenden. Sedan granskade staten också det underlag som de av Samebyn åberopade författarna angav för sina uttalanden, vilket visade att det genomgående saknades stöd i den underliggande litteraturen för de tre författarnas påståenden.
471. Frågan om staten skulle tillåtas att åberopa nytt material var aktuell också i hovrättsprocessens inledningsskede, då hovrätten, efter yrkande från Samebyn, avvisade viss ny litteratur, som staten hänfört sig till i sitt överklagande av tingsrättens dom och som staten kallat för "bevisning". Häre ingick bl.a. ett utdrag ur Lagberedningens förslag till jordabalk III 1909, innefattande en historisk utredning om institutet urminnes hävd.
472. Hovrättens beslut om avvisning av den nya litteraturen ledde till en diskussion om vad som är *bevisning*, och vad som är *rättsutredning*. Staten ingav i anslutning härtill två rättsutlåtanden, varav kunde dras slutsatsen att den övervägande delen av processmaterialet inte utgjorde bevisning i egentlig mening, utan redovisning av bakgrundsfakta och rättsutredning, låt vara angående äldre svensk rätt. Frågeställningen förlorade därefter aktualitet i hovrättsprocessen.
473. Under sin sakframställning vid huvudförhandlingen i hovrätten vitsordade Samebyn uttryckligen att huvuddelen av processmaterialet utgjorde rättsutredning. Båda parterna ingav därefter, utan protest från andra sidan, och utan invändning från hovrätten, åtskillig ny litteratur, vars karaktär av rättsutredning inte ifrågasattes från någondera sidan.
474. Den litteratur som Samebyn nu vill att Högsta domstolen ska lämna utan avseende var uteslutande att hänföra till rättsutredning och därtill uteslutande ingiven i syfte att vederlägga påståenden i av Samebyn åberopad litteratur. Det var fråga om det underlag som dessa författare angav som

stöd för sina uttalanden eller som de diskuterade eller kritiserade i dessa verk.

475. Staten har i övrigt inte några kommentarer till vad Samebyn anfört i sitt överklagande av hovrättens dom.

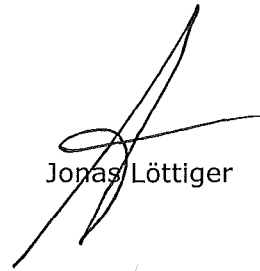
STATENS BEVISUPPGIFT

Staten bifogar som Bilaga 1 en lista över den litteratur som staten hänfört sig till i målet. I listan upptas under särskilda rubriker först den litteratur som staten åberopat som *bevisning* i hovrätten, med angivande av bevisteman. Därefter förtecknas visst material som staten ingivit i tingsrätt men som inte upptagits på bevislistan i hovrätten. Slutligen förtecknas sådan litteratur som staten givit in under rättegången i hovrätten till belysning av bakgrundsfakta och som rättsutredning.

Som ovan

Hans Forssell

Jonas Löttiger